

CALUSUL

ANTOLOGIE DE STUDII

CONSTANTIN
STANCU

Editura TIPARG

CONSTANTIN STANCU

CĂLUȘUL

Antologie de studii

Editura "TIPARG"

1997

Prefață

Lucrarea domnului Constantin Stancu este un studiu temeinic asupra ceea ce s-a scris în cultura românească, urbană înainte de toate, asupra Călușului.

Călușul, un foarte vechi obicei popular de Rusalii, marchează începutul verii. Din ceea ce știm până acum, a fost răspândit în zona de șes a Munteniei și Olteniei și uneori și din Moldova și, numai sub forma mai nouă culturală de "Călușer", în Transilvania.

Ca și sărbătorile de peste an, obiceiul marchează, de fapt, începutul unui anotimp, vara. În formele lui vechi și autentic populare pe care le-am mai putut cunoaște și care probabil că mai există și astăzi în unele locuri, jocul a putut să fie folosit și ca rit de vindecare a bolilor, mai cu seamă a anumitor deficiențe nervoase. A fost însă, în formele lui autentice pe care le-am mai putut încă cunoaște, fără îndoială o mare petrecere populară, la care participa întreaga comunitate, uneori întreaga zonă, cu care ocazie, ca și în cazul colindărilor, călușarii treceau din casă în casă pentru a ura gospodarilor belșug. De la această formă populară străveche, Călușul a intrat în cultura generală românească și a fost folosit de către mișcările de valorizare a culturii populare ca o marcă a specificității etnice românești, după cum în domeniul muzicii, tot ca marcă, a fost folosită de către învățați și Doina.

Pentru a pune în deplină valoare culturală această marcă a culturii noastre populare, Călușul a devenit obiect de reflecții cărturărești, de studii științifice. De aceste studii despre Căluș se ocupă în esență lucrarea D-lui Constantin Stancu.

Este, de fapt, un corpus a tot ce s-a spus despre Căluș în cultura scrisă românească spre a reflecta importanța lui pentru cultura populară românească. Importanța acestei mărci a specificului culturii noastre populare a fost scoasă în relief după ce jucătorii de Căluș din Pădureți - Argeș au câștigat prin jocul lor străvechi premiul I la Concursul organizat între cele două războaie la Londra de către "International Folk Music Council".

De fapt, studiile științifice asupra Călușului au început în cultura scrisă românească o dată cu informațiile pe care le dă despre el Dimitrie Cantemir și continuă cu studiile de specialitate ale diferiților învățați români care au studiat cu interes și pricepere cultura orală. Trebuie menționat aici, în primul rând, folcloristul Simion Florea Marian, cu studiul său folcloric, apoi numeroasele mențiuni ale istoricilor care folosesc obiceiul ca argument pentru

legătura culturii noastre populare cu vechea cultură geto-dacă și cea greco-romană.

Apoi, pe lângă prezența lui în literatura de specialitate folcloristică și etnografică, nu trebuie omise lucrările coregrafilor și, în sfârșit, studiul complet și foarte temeinic al cunoscutului etnograf clujean Romulus Vuia. De fapt, studiul său, care trebuie neapărat cunoscut pentru a ne da seama de valoarea culturală profundă a obiceiului, este cea mai temeinică lucrare de etnologie culturală asupra Călușului.

Un loc care merită a fi menționat aparte îl ocupă și studiile celor care l-au și practicat ca dans în cadrul echipelor de valorificare scenică a obiceiurilor populare. Printre aceștia aș menționa pe coregrafii Gheorghe Popescu - Județ, Petre Bodeuț și Constantin Costea. Acesta din urmă, lucrând la Institutul de Etnografie și Folclor, a studiat din perspectiva științifică modernă acest obicei.

Printre toate lucrările științifice despre Căluș, lucrarea domnului Constantin Stancu ocupă un loc aparte, pentru că ne dă o imagine nu asupra Călușului ca fenomen cultural, ci asupra literaturii despre Căluș, ca fenomen științific al culturii scrise românești. Alcătuită pe baza unei cunoașteri temeinice a tot ce s-a scris, prezentând ceea ce s-a scris nu numai cronologic, ci și structuralist, lucrarea merită să fie remarcată în chip special și să fie un început pentru alții care se vor ocupa de fapte sau de fenomene de cultură populară și care doresc să cunoască aceste fenomene nu numai nemijlocit, prin oralitatea lor, ci și mijlocit, prin ceea ce studiile de specialitate au avut de spus despre ele.

În aceasta constă valoarea deosebită a lucrării domnului Constantin Stancu, și tipărirea ei, sunt convins, va fi un exemplu și pentru alți cercetători care ar putea să ne ofere astfel de lucrări despre literatura fenomenelor și faptelor de cultură populară.

Prof. Univ. Dr. Doc. Mihai POP

Preface

"Călușul" ("The Horsie") is an ancient folk custom for the Whitsunday time, making the begining of summer time. It has been, in its very authentic forms it has come down to us up to present-day, a great folk party in wich the qhole community took part, sometimes the whole area, and on this occasion just like in the case of the Carol singers, "The Horsie" ("Călușul") lads passed from house to house to greet people for good crops and prosperity.

From this very old folk form. "Călusul" has penetrated in the Romanian general culture and it it has been used by the artists, people meant to give a new value to the folk culture as a distinct mark of the Romanian ethnical specifity.

In order to throw some more light on its cultural value, "The Horsie" has become an object of scientific studies and stylistic, as well.

In fact, these have begun in our written culture with information inherited from Dimitrie Cantemir, about this specific "Căluș" and they have deeply studied the Romanian oral culture. Here we can mention, first of all, the folklore scholar Simion Florea Marisn, with folklore study, as well as many other studies and essays and references belonging to other historians that use this custom as a motif (orground) of the relationship and link of our folk culture with the ancient Geto-Dacian and Greek-Roman one. We have not to leave out the complete and very serious study of Romulus Vuia, a wellknown ethnograph from Cluj-Napoca, Transylvania.

Among all the scientific essays the "Căluș", the paper of. Mr. Constantin STANCU holds a special place, because it gives us a comprehensive image on the literature about the "Căluș", as a scientific phenomenon of the Roumanian written culture, a mirror of basic knowledge of all that has been written on the matter so far, presenting everything written not only chronologically but structurally, as well.

Profesor Mihai POP, Ph. D.

Préface

Le "Căluș" (le petit cheval) - une coutume populaire très vieille - marque le commencement de l'été. Il dans les formes authentiques que nous avons pu encore connaître - sans doute aucun - une grande fête populaire à laquelle participait toute la communauté, parfois toute une région et à l'occasion de laquelle les "călușari" (ceux qui dansaient le "căluș") allaient - de même que les "colindători" - d'une maison à l'autre pour faire des vœux de prospérité. A partir de cette forme populaire très ancienne, le "căluș" est entré dans la culture générale roumaine et a été utilisé par les mouvements de valorisation de la culture populaire comme une marque de la spécificité ethnique roumaine. Pour mettre dans toute sa valeur culturelle cette marque de notre culture populaire, le "Căluș" est devenu aussi l'objet des réflexions des érudits et des études scientifiques.

En fait, celles-ci ont fait leur apparitions dans la culture roumaine écrite avec les détails que Dimitrie Cantemir donne le "căluș" et continue avec les études de spécialité des différents érudits roumains qui ont étudié avec intérêt et compétence la culture orale.

Il faut mentionner à ce propos-en tout premier lieu-le folkloriste Simion Florea Marin et son étude folklorique de même que les nombreuses mentions des historiens qui utilisent la coutume en tant qu'argument pour attester les rapports de notre culture populaire avec la vieille culture géto-dace et la culture gréco-romaine. Nous ne devons pas du tout omettre les travaux des chorégraphes et, finalement, l'étude exhaustive et très fondée du célèbre ethnographe Romulus Vuia de Cluj-Napoca.

Entre tous les ouvrages scientifiques sur le "căluș", l'ouvrage de Monsieur Constantin Stancu occupe une place privilégiée parce qu'elle nous donne une image vaste sur la littérature concernant le "Căluș" en tant que phénomène scientifique de la culture roumaine écrite, reflète une connaissance solide de tout ce qu'on a écrit à ce sujet et présente ce qu'on a écrit non seulement chronologiquement mais aussi de manière structuraliste.

Prof. univ. dr. doc. Mihai POP

TIBERIU ALEXANDRU

JOCUL CĂLUȘARILOR

Jocul călușarilor are în linii generale următoarea înfățișare: Dansatorii depun în prealabil un legământ să joace laolaltă un număr de ani (șapte ori nouă), să respecte cu strictețe disciplina impusă de tradiție și să dea ascultare conducătorului, numit obișnuit vâtaf. Echipa este alcătuită dintr-un număr impar de dansatori. Unul din ei, "mutul", e mascat. Este bufonul trupei; altădată însă se pare că a avut un rol însemnat. El poartă în mână o sabie de lemn, pe când ceilalți călușari poartă un băț. Călușarii îmbracă un costum anumit. Opincile le sunt prevăzute cu piteni sunători, iar picioarele - uneori și mijlocul - le sunt înfășurate cu panglici sau curele de care sunt cusuți zurgălăi ori clopoței. Trupa duce cu sine un "steag": o prăjină în vârful căreia se află basmale, panglici colorate și un mănuchi de ierburi de leac: pelin și usturoi verde. Scene de tămăduire, ca cea descrisă de Cantemir, s-au putut nu o dată vedea. De asemenea, întreceri - de astă dată artistice - între echipe care se întâlnesc din întâmplare în aceeași localitate. De aici decurge și seriozitatea cu care echipele de călușari se pregătesc. Fiecare caută să aibă figuri cât mai frumoase și cât mai grele, ceea ce duce la o permanentă și vie activitate de creație coregrafică. Dansul se compune dintr-o "plimbare" în cerc care alternează cu multe figuri, din ce în ce mai complicate. Are o dinamică particulară și este deosebit de spectaculos. Odinioară muzica acestui stăvechi dans era cântată din fluier sau din cimpoi, apoi din vioară, din două viori și mai ales din vioară acompaniată de cobză (mai rar din țambal). Melodiile alternează necesitățile desfășurării dansului: "Plimbarea" alternând cu "Florica" și cu alte dansuri, fiecare cu multe figuri, cu multe nume cunoscute doar de jucătorii echipei respective, după un cod propriu(...)

Eliberat de funcția magică de altădată, jocul călușarilor a fost preluat și valorificat în vremea din urmă de o seamă de echipe artistice de amatori și profesioniști. Este unul din jocurile care obțin cele mai mari succese, atât în spectacole, cât și în diverse competiții coregrafice, atât în țară, cât și peste hotare.

TIBERIU ALEXANDRU

CĂLUȘUL

Dansul ocupă un loc însemnat în folclorul românesc. Strâns legat de manifestările multiple ale vieții, repertoriul coregrafic s-a dezvoltat, specializându-se și diversificându-se. O seamă de dansuri sunt rituale, indisolubil legate de anumite datini și obiceiuri. Capra, Brezaia, Turca, Ursul, Căiuții și altele împodobesc și înveselesc sărbătorile de iarnă, Paparuda invocă ploaia, Drăgaica oficiază un însemnat rit agrar, jocul călușarilor a păstrat până în zilele noastre o complexă semnificație magică (el este concomitent dans de fertilitate, de profilaxie și tămăduire). În ciuda timpului, poporul a păstrat multe dintre aceste dansuri străvechi datorită caracterului lor teatral, frumuseții și valorii lor artistice. Ele au pierdut în mare parte înțelesul de odinioară, prefăcându-se cu timpul în dansuri de petrecere. Călușul zilelor noastre, despovărat de credințele și superstițiile de altădată, este un joc spectaculos, de mare virtuozitate și măiestrie coregrafică. El se dansează în diferite ocazii festive (nu la o anume sărbătoare de peste an). (....) Călușul, dispărut în Moldova cu mult înainte, pare să fi lăsat urme în unele jocuri sărbătorești de virtuozitate de acolo. (....) Dansurile sărbătorești sunt de obicei de linie, dansatorii ținându-se cu mâinile încrucișate la spate. Pașii, deosebit de iuți, croșetează parcă în fugă o migăloasă horbotă. Fetele și femeile, deși au jocurile lor, se prind din ce în ce mai des în dansurile bărbaților, vădind tendința de a le preface în dansuri mixte. **CĂLUȘUL (2)**, bine păstrat pe meleagurile Olteniei, a rămas în exclusivitate un dans bărbătesc. El presupune o echipă bine organizată, care s-a antrenat îndelung spre a-l stăpâni cum se cuvine (....)

DIN TAINELE CĂLUȘULUI

(Însemnări din discuția cu vătaful Dumitru Tudor)

Jocul călușului ține trei zile, de Rusalii, ceata dansatorilor merge în curțile gospodariilor, joacă cât mai frumos, iar ritmul devine, de la o casă la alta, tot mai viguros. Călușarii sunt însoțiți de un "mut", îmbrăcat cu țoale zdrențuite și murdare(poartă o fustă verde sub care ține ascuns paloșul de lemn), este broșcovit pe față, pe mâini cu roșu și mormăie ca un urs sau urlă ca un taur: oabreau!

Cu multe zile înainte de Rusalii, călușarii se strâng la marginea satului, într-un loc ferit și fac pe ascuns repetiții, cu vioristul și cobzarul. În fine, de Rusalii, dimineața, toți dansatorii vin la viorist acasă, îmbrăcându-se în port călușăresc. Ei poartă clopoței la picioare, sunt încinși peste cămăși cu bete, încât nu-i mai recunoști. Urmează depunerea jurământului. "Mutul" face grăbit așa-numita numărătoare, trecând de la un călușar la altul, le mormăie ceva nedeslușit la ureche, apoi se trage înapoi și strigă poruncitor: Hăp-șa!". Vătaful îi răspunde prompt: "Hăp-șa!", întorcându-și fața de la mut, pornește la pas și înmânează fiecărui călușar câte un fir de pelin și de usturoi, pe care aceștia îl mestecă în gură. Apoi, solemn, el rostește: "Jur să joc în credință, să nu părăsesc călușul trei zile!". "Mutul" repetă textul după care jură și călușarii: "Jur că voi juca în credință și voi asculta comenzile vătafului și nu voi părăsi călușul!". Jurământul se depune pe steag (o prăjină de lemn, dreaptă, în vârful căreia se află o batistă cusută cu fluturi, în care se leagă pelinul și usturoiul stâns de călușari după ce au rostit textul jurământului), în mare taină, fără martori. La terminarea ceremoniei de legământ, vătaful se întoarce cu fața spre jucători și le strigă chemarea: "Hăp, hăp, hăp, hălăi șa!" (de trei ori), la care toți jucătorii răspund în același fel. Se repetă chemarea vătafului ca o rugămintă, ca o poruncă, și ridicându-se ciomagul deasupra capului, se strigă aspru: "Hăp-șa!". Stegarul înalță steagul, jocul pornește, încep figurile, vătaful jucând în fața cetei, mergând de-andaratele și chiuind mereu, în tactul trepidant al muzicii: "Hăp-șa!Hăp-șa!". După jocul început în curtea casei unde s-a depus jurământul, ceata de călușari pornește prin sat, iar oamenii găzduiesc cu plăcere călușul. Gazda îi întâmpină pe călușari cu daruri(sare, usturoi, făină)care sunt puse la mijloc, iar aceștia încing jocul. Apare "mutul" care se repede cu sabia scoasă

la mulțime, tipând: "Abreacau!". Oamenii se retrag cu strigăte sălbatice de veselie și spaimă. "Mutul" scoate paloșul de lemn și mormăie bestial, se rotește în jurul călușarilor, turnând peste ei lapte și albuș de ou. Călușarii își reiau jocul, iar ritmul clopoțeilor se sincronizează cu tactul rigid și intens al viorilor și cobzei. "Mutul" oprește jocul în hazul mulțimii, împreună cu vâtaful și un călușar travestit în femeie (purând mască de carnaval), interpretează "scena cu cocoana", cuprinzând câteva momente: aducerea ploconului, udatul cu apă, după care, în râsul tuturor, "cocoana" intră în casă, iar "mutul" o strigă disperat. Se repetă chemarea: "Hăp-șa!, Hăp-șa!", interpretându-se dansuri călușărești, specifice locului, timp de o oră. În încheiere, se împarte celor de față usturoiul, călușarii intră în altă curte, repetând spectacolul.

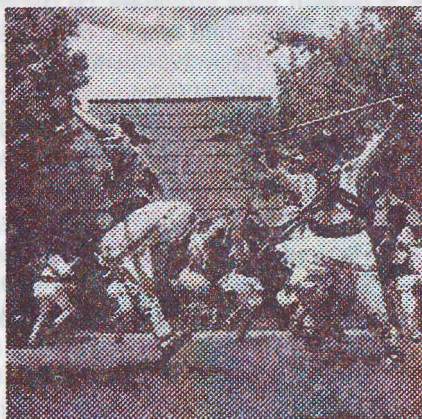
În "spargerea" călușului, ceata încinge un joc îndrăcit la care pot să comande toți călușarii (nu numai vâtaful), timp de o oră. Ceremonialul se desfășoară în ascuns, ca și depunerea jurământului. Dansatorii se alini-ază în ordinea în care au jucat de-a lungul celor trei zile, vâtaful le împarte pelinul și usturoiul păstrat în batista steagului; cu ochii închiși, toți poartă cu mâna dreaptă prăjina, fac cinci pași în față, la comandă o aruncă și fug șapte-opt pași înapoi, spre a fi dezlegați de jurământ, după care se îmbrățișează frățește. Prăjina se lasă timp de o săptămână pe locul unde a căzut, după care fiecare călușar primește câte o așchie ca amintire. Călușarii vin la răspântie, la hora satului, unde tinerii joacă și ei horele lor mai domoale și participă cu consătenii lor la o petrecere, până în zorii zilei.

Adevărata bogăție

Cultura arhaică

(...) Cultura arhaică a țărânului român înseamnă cu totul altceva decât se înțelege prin folclor. Învățatul italian Giulio Carlo Argan observa că noi ar trebui să vorbim nu de "folclor", ci de civilizație țărănească. Iar un alt italian, scriitorul Giorgio Bassani, privind frescele Voronețului, spunea, făcând o butadă, că pridvoarele bisericilor noastre, prin picturile lor (și se referea la sugestiile antiotomane introduse de zugrav) jucau pentru români rolul pe care îl joacă în lumea modernă ziarele. . . În această remarcă trecătoare, Bassani a sugerat, fără să-și dea seama, un mare și copleșitor adevăr: pentru țărânul român ziua (căci de acolo vine cuvântul ziar) a fost mereu un reflex al eternității. Aceasta înseamnă smerita bogăție de simțire a țărânului român: certitudinea identității. Adevărata bogăție rămâne identică mereu cu ea însăși, nu caută să iasă cu orice preț la iveală și nici nu se trufește, fiindcă știe că va veni ceasul său. Iar lumea trăiește azi un moment spiritual care are nevoie, din ce în ce mai invederat, de acele bogății pe care însăși atitudinea plină de bunăvoință le-a salvat și le-a păstrat intacte. (Și Călușul face parte din acele bogății arhaice păstrate).

CĂLUȘARII

Jocul călușarilor se întâlnește în mai multe părți ale țării, diferind ca formă și denumire. În montarea aceasta s-a folosit materialul cules de la renumitul vătaf al călușarilor Grigore Stan din comuna Pădureți, regiunea Pitești, de la tinerii călușari Ciobanu Gavrilă și Ilie Gheorghe.

Jocul călușarilor din comuna Pădureți și din întreaga Muntenie este construit pe mișcări de dans începând cu plimbări care se execută de câte ori este nevoie pentru odihna dansatorilor, pași de piteni, sărituri și tarapanale (bătăi fracționate), care se combină în diferite feluri, obținându-se o varietate de mișcări. Executarea acestui dans cere o pregătire tehnică, fiind un dans greu din punct de vedere tehnic. Dansul călușarilor se face cu genunchii grupați și tot timpul în semiflexiune, iar partea de jos, sub genunchi, este deschisă, tălpile fiind în poziție de așteptare. La executarea pitenilor, însă, tălpile iau poziția a șasea de caracter.

Recomand instructorilor care își vor propune să monteze acest dans să studieze cu foarte multă atenție materialul descris.

Dansul descris este executat de 16 băieți, dar poate să fie executat de 14, 12, 10 sau 8 băieți.

Descrierea costumului

Dansatorii poartă o cămașă albă, cu cusături pe piept. Partea de sus a mânecii, manșetele și gulerul sunt terminate cu dantelă. Cămașa se poartă în ȋtari albi. Se îmbracă și o fustiță creață, cu aceleași motive ca la cămașă, cusută în partea de jos cu dantelă de jur-împrejur, la fel ca la guler. Încins cu un brâu de care sunt prinse de jur-împrejur alte bete mai înguste și lungi cât fusta. Tot pornită de la brâu, din față, până în spate, în diagonală, se pune o betea lată, colorată. La brâu, în partea dreaptă, se pune o batistă colorată. În picioare se poartă opinci călușărești, cu pinten, iar fluierul piciorului vine îmbrăcat cu ciucuri colorați, lungi până aproape de opinci. Pe cap se poartă o pălărie mare, împodobită cu multe mărgelile și paiete, iar în spate atârână până la talie zeci de panglici colorate.

În mâna dreaptă se ține bâta, de care călușarul e nelipsit.

JOCUL CĂLUȘARILOR

Multe dansuri au un pronunțat caracter social, sunt în legătură cu anotimpurile, cu muncile agricole, ca: "Drăgaica(. . .)", Jocul călușarilor din timpul Rusaliilor, rit de vegetație și de vindecare de boala ielelor, sânzienelor sau Rusaliilor(. . .). Din dansurile noastre, ca și din cântecele noastre, se desprind cu claritate trăsăturile principale ale caracterului poporului nostru. Vigoarea și vioiciunea, exuberanța și veselie sunt fundamente atât pentru jocurile bărbătești, cât și pentru cele mixte, căci de fapt nu distingem în dansurile românești deosebiri prea mari între jocurile bărbătești și cele de fete. În general există prea puține dansuri de fete pe tot cuprinsul țării. Fetele joacă alături de flăcăi, femeile alături de bărbați, atât la horă, cât și la brâu. În părțile Oltului, în comunele Perieți și Bacea, echipele de călușari - femei se iau la întrecere cu cele de bărbați în zilele de Rusalii (. . .)

Jocul călușului a dat naștere unei familii întinse de jocuri, care reprezintă stilul călușăresc cu toate însușirile. Acest stil de joc, propriu unei părți din Muntenia, caracteristic prin bătăile dure și rapide, pinteni mărunți la pământ și în aer, cuprinși în formule ritmice extrem de complicate, le întâlnim la joncțiunea fostelor județe Olt, Teleorman și Argeș, renumite pentru generațiile de călușari. Horele Murguleșul, Joiana, Hora lui Martin și altele, de pe Valea Cotmenei, sunt modele perfecte de jocuri cu origine călușărească. (. . .)

În majoritatea jocurilor românești, executarea figurilor se face cu predilecție pe o singură parte, având același picior activ. De obicei, dreptul este piciorul activ, iar stângul, piciorul de sprijin. Chiar în jocurile de mare virtuozitate(...), în Călușul din părțile Piteștiului și Teleormanului, executarea și repetarea cu regularitate a mișcărilor se face pe același picior. Această asimetrie se justifică prin deplasarea continuă într-o singură direcție a cercului sau semicercului, ca la horă, sârbă și brâu, unde piciorul activ este mereu dreptul. (. . .)

În jocul călușarilor, fiecare interpret se sprijină cu o mână în ciomag, iar cu cealaltă în mâna vecinului. La jocul de Brăuleț și Bătuta din Oltenia, sau la Brăuleșul din Muscel, fiecare jucător se prinde cu brațele în chimirul sau betele vecinului, în timp ce picioarele execută mișcări fluturate în aer, salturi pe loc, pinteni sincopați sau bătăi în contratimp. Și aici se poate vorbi de sprijin fix, care ajută pe jucători în executarea figurilor. (. . .).

În dansurile cu obiecte, cum sunt ciomegele la Căluș, sucitoarele la jocul Sucitoarele din Feleac, bota sau bătele din jocurile ciobănești De botă din regiunea Târnavelor, Bătele și Vârtelnița din raionul Caransebeș, mătura de la jocul Mătura din Banat, sabia la jocul Drăgaica din județul Teleorman etc., mișcările brațelor depind de posibilitatea de a mânui obiectul respectiv. Ciomagul, bota sau bățul nu sunt numai un sprijin pentru salturi, ci și un element decorativ și un simbol. Unele din ele sunt lucrate din brad și sculptate cu măiestrie de jucători.

Ținuta corpului în dansul românesc este dreaptă, liniștită și mândră. Corpul nu execută întoarceri precipitate, aplecări rupte sau schimbări bruște dintr-o atitudine în alta. Răsuciri de trunchi pline de vioiciune întâlnim în jocurile bătute Murgulețul și Joiana de pe Valea Cotmenei, în jocul Bărbuncului din Sălcuța-Beclean, iar aplecări mari în față și pe spate găsim în Fecioreasca din Făgăraș, în Călușul argeșean, vlăscean și teleormănean și în Brăul din munții vâlceni (. . .).

În Călușul din regiunea Pitești, poziția picioarelor este deschisă. La tropăituri, genunchii sunt îndoiți. Mișcările de tarapana ale Sârbei din Căluș se execută cu tălpile picioarelor deschise în poziția 1, a II-a și a III-a.

DANSUL POPULAR, SPECIFICUL LUI ÎN TRE CELELALTE ARTE

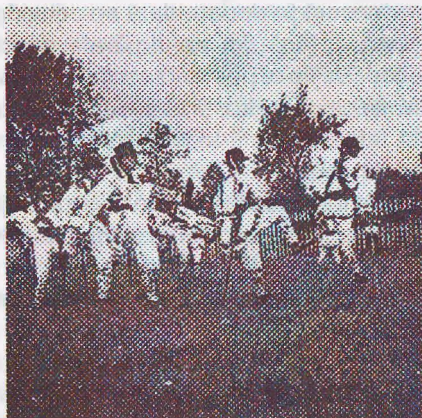
(...) Dansul popular mai păstrează aureola de odinioară, cu toate că sfera cultică i s-a restrâns aproape până la extincție, cel puțin pentru unele zone europene, mai cu seamă în sectorul vestic. Îndeosebi cel românesc se distinge prin valențe neașteptat de complexe și, ca un corolar, printr-o bogăție de primă mână care îl așază printre cele dintâi în ierarhia europeană. Fără a cădea în exagerări etnocentriste, dansurile românești se desfășoară pe o gamă atât de multiformă, încât repertoriul nostru depășește vizibil pe al celorlalte popoare europene ca bogăție de forme și nuanțe, iar faimosul căluș (călușar) stă până azi ca o apariție izolată și întrucâtva anacronică în repertoriul european, cu toate că dansuri din aceeași familie, mai exact din aceeași specie coregrafică, se întâlnesc și în alte părți ale continentului. Explicația trebuie căutată în coordonatele istorice ale culturii populare românești, în primul rând în vechimea incontestabilă a jocurilor, continuatoare ale celor tracice, cu multe infiltrații mediteraneene, apoi în poziția centrală a regiunilor românești față de curențele culturale din apusul și sud-estul Europei, la noi fiind deopotrivă de caracteristice atât în jocurile de grup, cât și în cele de perechi, de factură vizibil mai nouă. Prin factura sa mai arhaică, mai "primitivă", dansul s-a dovedit mult mai propice decât limba în a păstra aspectele străvechi, vehiculate neîncetat numai pe cale orală (termenul este impropriu în acest sector și poate fi folosit numai în accepția sa încetățenită în folcloristică ca fiind sinonim cu "tradițional", în opoziție cu ceea ce este fixat prin scris). Evoluția în limbă e mai precipitată, adesea însoțită de salturi care periclitează continuitatea tradiției în unele sectoare culturale, ca să nu mai amintim de pierderea limbii în favoarea alteia mai evoluată, cum atestă din plin istoria europeană. De aceea, pare mai verosimilă transmiterea unor mișcări coregrafice din antichitate acolo unde viața populară nu a suferit tulburări mari. S-a semnalat astfel că faimoasele dansuri din antica Gades - astăzi Cadix - executate în Roma de acele "improbæ Gaditanae", atât de lăudate de Marțial, Juvenal și Plinius, nu ar fi decât modelele continuate până azi în Andalusia de așa-numitele Fandango, "Malaguena" și altele care constituie podoaba repertoriului spaniol. De asemenea, o inscripție din nordul Beoției de pe vremea lui Caligula afirmă despre o figură locală proeminentă că, între altele, "a practicat cu

sfințenie dansul syrtos moștenit din strămoși". Or, dansul syrtos este până astăzi cel mai răspândit printre greci și se poate bănuie că el nu e o simplă continuare de nume. Prin analogie cu limba și cu celelalte sectoare ale culturii populare, s-a afirmat și la noi, încă din secolul al XVIII-lea, că unele dansuri, în primul rând călușarul, ar fi moștenire latină, după unii continuând practicile acelor faimoși preoți ai zeului Marte, Colii Salii, după alții comemorând răpirea Sabinelor. Supoziția trebuie părăsită, faptele confirmând o realitate mult mai veche, tracogetă, în orice caz preromană(...) Încă din vechi timpuri, arta coregrafică atinsese culmi neașteptate față de stadiul cultural de atunci, căci descripția lui Xenophon nu mai lasă loc îndoielilor. Dansul ajunsese un grad de rafinare care îi permitea debitarea pe scenă însoțit de recuzita dramatică necesară, în măsură să stârnească și printre spectatorii elini, în ciuda pornirii lor de a subestima tot ceea ce venea da la "barbari". Prilejul l-a oferit banchetul dat de regele trac Seuthes în cinstea celor zece mii la întoarcerea lor în patrie. "După libații, tracii se ridicară și începură să joace cu armele lor; săreau în aer cu o mare ușurință, fluturau în mâini pumnale, iar la sfârșit, unul dintre dansatori își lovește partenerul. Toată lumea credea că l-a rănit, căci omul a căzut la pământ, dar nu fără îndemănare. Paphlgonii strigară din răsputeri. Învingătorul, după ce și-a despuiat de arme tovarășul învins, ieși cântând cântecul lui Sitalkas, în vreme ce alți traci îl duceau pe pretinsul mort, care, dealtfel, nu pățise nimic". Pasajul dezvăluie o îndemănare coregrafică înrudită cu cea atestată de călușarii noștri până în vremea din urmă. Cu prilejul festivalului balcanic de la București din vara anului 1962, s-a văzut limpede că jocurile românești de grup nu se seamănă cu cele bulgare sau sârbești, ci cu cele grecești din insule, care se pare că au păstrat mai fidel repertoriul vechi: aveau oarecum același aer de familie, în ciuda deosebirilor vizibile. Aceasta nu poate fi explicată prin vreun împrumut - doar repertoriul aromânilor e tribut ar grecesc - întrucât nu a existat vreo conviețuire între cele două popoare, ci prin afinitatea coregrafică traco-elină, transmisă ca atare popoarelor succesoare. Aserțiunea e verificată de asemănările vizibile dintre horele românești și cele eline, așa cum au fost consemnate pe picturile unor vase; aceeași formație în cerc, animată de aceleași mișcări pline de grație și de măreție. De altfel, se admite azi că însăși denumirea horă provine din grecescul horos (. . .).

DAMASCHIN BOJINCĂ

JOCUL COLISALIILOR ROMANI

Colisalii aceștia și până astăzi se mai țin de Ardeal și prin Banat (poate că și altunde) și se cheamă "Călușari", iar cel peste ei mai mare, după a cărui rânduială joacă și fac toate, se numește vatau, adică vates. Între călușerii aceștia se adună feciorii, mai de pe multe sate învecinate, cari sunt mai buni și mai ales jucători. Joacă la Rusalii (care mai tot în luna mai cad), toată săptămâna umblând prin mai multe sate. Și precum colisalii vechilor romani erau preoți și slujeau unei dumnezeiri, așa și călușarii românilor de acum cred că este o putere care-i ajută în săltare și privește neadormit spre jocurile lor, ba încă și acea cred că cel ce nu știe juca bine și de loc ieseă dintre călușeri încă și un zbiceriu este cel ce, când ceilalți saltă, neîncetat îi înconjoară, pocnind cu zbiciul, de carele toți se feresc; aceasta înseamnă doar puterea nemărginită a romanilor, de care, ca de sunetul zbiciului, se fereau alte neamuri a-i năpăciui. De mirare cu adevărat este ținerea datinilor vechi la români, cum și una (ca) aceasta se putea păstra de atâtea mii de ani până acum. Nu credința deșartă doar, ci datină de la strămoșii săi moștenită este jucarea "Călușarilor românești", deci păstrează-o de-a pururea. ca o mărturie nevinovată a urzirei sale.

PRELUDIU CĂLUȘĂRESC

Vara anului 1935.

Emoții peste emoții.

Arhiva de folclor primește o invitație din partea Societății engleze de dans și cântec popular (English Folk Dance and Song Society). Este vorba de un mare festival folcloric organizat la Londra. România este poftită să participe. Regulamentul festivalului cere ca jucătorii să fie pe cât posibil țărani. În nici un caz profesioniști. Ne-am gândit pe loc la călușari. Din Anglia este trimis tânărul folclorist Phillip Thornton pentru a perfecta participarea și a lua legături cu echipa ce urma să ne reprezinte. Am dat sfoară în țară și am adus, în vederea alegerii a trei echipe: din Oltenia, din Teleorman și pe flăcăii din Pădureții Argeșului. În curtea interioară a Societății compozitorilor, păstrând încă urmele unui vestit han de odinioară, s-a dezlănțuit vijelioasa întrecere. Scotea scânteii pavajul din piatră la izbiturile opincilor pintenate cu bucăți de metal. răsunau strigăturile care, izbindu-se de zidurile ce înconjurau curtea, se ciocneau între ele, iar pe fereastră au apărut gurile căscate, minunate de neașteptatul spectacol. Se întreceau flăcăii, nu glumă. Li se ivise prilejul negândit: călătoria nici visată peste mări și țări. Sorții făcură ca pădurețenii să joace la urmă. Au izbucnit, cum se zice, ca leii-paraleii. Gândeai că și-au pierdut mințile. Numai gura și picioarele mai erau de ei. Se încinseseră în dorința de a ne convinge că nu-i întrece nimeni, să ne arate încă și încă din nenumărate mișcări sau figuri ale uluitorului joc. Rămăsese Phillip al nostru cu sufletul la gură. Înainte de a fi venit la noi, mai văzuse și echipele altor țări care urmau să ia parte la festival, dar ceea ce vedea în fața ochilor îl uimise. A rămas hotărâtă plecarea argeșenilor.

(. . .) În câteva zile în care capitala i-a găzduit pe argeșeni, specialiștii străini ai casei "Ufa", veniți anume, i-au filmat în Grădina Botanică, realizînd un documentar de toată frumusețea(. . .)

În sfârșit, ne aflăm pe peronul Gării de Nord. Trei compartimente urmau să ne găzduiască până la Triest.

Se mai zăreau cei rămași în gară, când a început să răsune jocul călușarilor din arcușul, îmbelșugat uns cu sacâz, al iscusitului viorist Dură, și din ciupitele, cu pană de găscă corzi ale cobzei lui Ceapă. Orice urmă de oboseală dispăruse ca prin farmec.

Nu se mai sfârșeau cantecele iăutarilor, spre veselia generată. Din când în când, la comanda lui Florea Bică, vâtaful chipeș cu ochi albaștri, jucătorii ieșeau pe culoar. Se țineau de bara geamurilor și începeau antrenamentul spre a-și păstra forma. Călătorii nu se mai săturau privindu-i. Iar vagonul, pus la grea încercare, se zguduia, dând impresia că va sări de pe șine. Mai interesant și neașteptat a fost pentru mine procedeul special pentru "întărirea mușchilor". Jucătorii erau obligați să se întindă, pe rând, pe bănci, în vreme ce vâtaful și ajutorul lui îi izbeau cu băta pe pulpa și pe mușchii picioarelor (. . .)

Am ajuns după-amiaza la Londra și, deși drumul fusese foarte obositor, trebuia să participăm în aceeași seară la prima întâlnire cu toate echipele și cu două mii de invitați. Era un fel de serbare câmpenească într-un imens parc. Fiecare echipă își alesese un loc și toate dansau în același timp. De cum s-a auzit răsunând călușărescul: "Și-acum iar așa, Hop! Hop! hălăișa!", curioșii au început să facă roată în jurul echipei românești. Jucau flăcăii cu atâta voioșie, cu atâta energie, încât pentru nimic în lume nu puteai crede că numai cu câteva ceasuri înainte sosiseră după un drum atât de obositor.

Culmea este că la un moment dat, chiar și o parte din celelalte echipe au încetat să mai joace, pentru a veni să admire atât de complicatele "mișcări" care aduceau mereu și mereu elemente noi coregrafice. Această primă luare de contact a însemnat primul mare succes din prima zi a sosirii în Anglia, iar ziarele, a doua zi de dimineață, publicau fotografii și impresii cât se poate de măgulitoare la adresa echipei române (. . .)

A doua zi începea festivalul propriu-zis, care avea loc la Albert Hall, o arenă imensă în care încăpeau mi se pare șase mii de persoane. Mi-era teamă că nu se vor auzi bine instrumentele noastre debile (doar o vioară și o cobză), însă din prima clipă am constatat și eu că Albert Hall-ul este sala cu cea mai bună acustică din lume. De la locurile cele mai depărtate se auzea și o șoaptă în arenă. Închipuți-vă ce răsunset puternic aveau pașii ritmați ai jucătorilor, comenzile și strigătele lor (. . .)

Bătând din palme sacadat, miile de spectatori strigau: hălăișa! hălăișa! . . . Ocolind încă o dată în sărituri mari arena, călușarii părăsiră sala în aclamațiile unui public aproape isterizat. (. . .)

De a doua zi am fost asaltați la hotel de admiratori care ne au rugat să le îngăduim să învețe și ei unii pași ai jocului; o specialistă venită din America, fermecată de frumusețea podoabelor din mărgele de pe pălăriile călușarilor, dorea să le fotografieze pentru un studiu; nenumărați fotografi

asteptau de-a lungul zilei, pentru a-i fotografia pe călușarii români sub diferite aspecte, iar gazetele erau pline de articole și fotografii de parcă numai România ar fi luat parte la acest festival. A fost o izbândă mult deasupra așteptărilor noastre. Era aproape de necrezut cum o mână de oameni au reușit, puși în fața unor echipe de cinci-șase ori mai numeroase și cu orchestre compuse din câte douăzeci de executanți, să le eclipseze totalmente. În aceste puține zile, marele punct de atracție și subiectul preferat al londonezilor a fost România, prin echipa de călușari din Argeș. Îmi amintesc cuvintele de laudă și felicitările călduroase pe care ni le-a adresat plin de satisfacție cel care a fost marele diplomat Nicolae Titulescu.

Plecarea din Londra a fost nespus de impresionantă. În fața hotelului se adunaseră numeroși fotografi și, în afara cunoscuților, mulți admiratori anonimi. Portarul îmi înmânează diferite mici atenții oferite anonim călușarilor din partea celor care țineau în acest fel să mulțumească pentru clipele frumoase petrecute de către călușarii argeșeni.

Ecoul acestei izbânzi a fost atât de mare încât, după patru ani, Societatea engleză de joc și cântec popular a ținut să-i mai aibă drept oaspeți pe călușarii români.

Prezența la Londra a argeșenilor a stârnit un interes extraordinar, din nou. Gazetele erau pline de aprecieri mai mult decât măgulitoare la adresa echipei românești. Au fost filmați, specialiștii au studiat jocul, costumele și pălăriile călușarilor. Au fost copiate și reproduse până și florile stilizate din mărgelile care împodobeau pălăriile. S-a scris despre înalta artă și bunul gust al fetelor din Pădureți, autoarele broderiilor de pe cămăși (...)

Atât de mult se vorbea despre prezența călușarilor la Londra, încât am fost anunțat că până și casa regală ne făcuse cinstea de a-i invita pe jucători. Proiect, din păcate, zădărnicit de o puternică epidemie de gripă care cuprinsese Londra. Nenumărate propuneri ne-au fost făcute de renumiți impresari pentru a accepta diferite angajamente și turnee (...)

Cât ar părea de curios, argeșenii din Pădureți au dat multora prilejul să cunoască unde se află pe hartă satul lor și asta într-o vreme în care pentru unii, România era o țară aruncată "pe undeva în Balcani", iar pe adresele de pe plicuri Bucureștiul era indicat a se afla fie în Bulgaria, fie în Ungaria sau în altă țară.

RĂSPÂNDIREA ȘI REPERTORIILE OCAZIILOR DE JOC

Primele fapte esențiale în demonstrarea specificului unui repertoriu trebuie căutate în înseși ocaziile de joc existente. Va fi doar o trecere în revistă, deoarece aceste fapte depășesc cadrul fenomenului artistic, intrând în domeniul social-folcloric (. . .)

1. Ocaziile generale sunt cele care angajează întreaga comunitate sătească.

a). Dintre acestea, cea mai frecventă este hora satului, care se desfășoară de obicei în fiecare duminică; ¹ pe alocuri, ea este dublată sau chiar înlocuită de balul de sâmbătă - seară, cu un caracter oarecum diferit (. . .)

b). O altă categorie o formează reuniunile generale la care se face și joc, care au loc la unele date fixe de peste an; la acestea iau parte de obicei tinerii și vârstnicii din mai multe sate sau chiar zone învecinate. În zonele muntoase (mai ales în Carpații sudici, dar și în cei răsăriteni sau apuseni),⁹ ele au de multe ori un caracter pastoral; se numesc în general hedei, dar apar și alte denumiri: rugi (Banat), târguri ² etc. sau pur și simplu poartă numele sărbătorii respective ³. Tot târguri (pe alocuri bălciuri, iarmaroace) se numesc mai ales în ținuturile de deal și șes din toate părțile țării reuniunile periodice organizate în diferite centre mai mari pentru desfacerea de mărfuri și materii prime, reuniuni care presupun și petreceri cu joc. În sfârșit, hramurile ⁴ (mai ales în jumătatea de răsărit a țării) au ca pretext serbarea zilei respective. Toate aceste reuniuni au însă, de fapt, pe lângă substratul lor divers, un caracter comun care constă în difuzarea manifestărilor folclorice. Ca repertoriu, nu întâlnim însă decât jocuri de circulație generală în regiunile respective. ⁵

2. Ocaziile legate de viața familială. Acestea se pot grupa în trei categorii distincte: a). Ocazii legate de naștere nu sunt însoțite la români în general, de manifestări coregrafice. Totuși în această categorie se pot include anumite cumetrii care urmează nașterii. Participarea jocului este redusă și fără a cunoaște un repertoriu special.

b). Ocaziile din timpul vieții sunt mult mai importante. Dintre toate, nunta este cea care polarizează cele mai multe momente de joc, în toate fazele ei (prenupțiale, ale nunții propriu-zise, postnupțiale). Ea posedă și un repertoriu special (. . .)

c). Ocaziile legate de moarte sunt, desigur, mai rar însoțite de joc; ele totuși există în folclorul românesc. Astfel este cunoscut jocul special cu măști: Chiperul, practicat la privegherea morților, în mod cu totul izolat în Vrancea (Moldova de sud)⁶.

3.Ocaziile legate de perioadele calendaristice se pot împărți în trei categorii:

a). Ocaziile de iarnă sunt cele mai complexe, ele cuprinzând, de asemenea, mai multe grupe.

O parte dintre ele, cele mai cunoscute, se desfășoară între 24 decembrie și 7 ianuarie. În acest răstimp se pot vedea cete de mascați care dau ocol satelor, executând diverse jocuri grotești, cu substrat ritual. Repertoriul lor este deosebit de variat în toată Moldova (Capra, Ursul, Căiuții, Bungherii etc.); dar ele se întâlnesc și în multe zone de munte ale Transilvaniei (Turca, Cerbul), în Muntenia de nord și est, Dobrogea (Brezaia, Moșii, Moșu de Turcă etc). De remarcat că ele nu sunt cunoscute (decât în unele variante suspecte de proveniență cultă) Banatului, Olteniei și Ardealului de centru, ceea ce ne face să presupunem o origine mai degrabă carpatică.

În aceeași perioadă, în cea mai mare parte a Ardealului și cu unele pătrunderi spre Crișana și Banat, circulă cete de feciori, călușari sau juni care posedă aproape totdeauna un repertoriu special de jocuri, în bună parte de origine cultă: Călușerul, Banul Mărăcine,⁷ dar și adeseori de o evidentă vechime: Căluțul (zona Mărginimii), A dubei (zona Săvârșin). Cele mai multe aparțin clasei V: Cete. Alteori se practică jocurile obișnuite locale, bărbățești sau cu fetele⁸ (. . .)

b). Trecând la ocaziile de primăvară, constatăm fapte uneori zonale, alteori general răspândite, dar fără a avea o specială contingentă cu jocul. Astfel, de lăsată-secului se face petrecere cu joc în toată țara, dar folosindu-se repertoriul comun local. În schimb, concentrate în zone mai mici sunt obiceiuri ca: Sâmbra oilor (Maramureș) sau Junii din Schei (Brașov), acesta din urmă cu un joc special (Hora junilor). Pe o arie ceva mai întinsă, dar fără continuitate, se întâlnesc: obiceiul Plugarului (Ardealul de centru, nord și est), fără repertoriu aparte, sau Lăzărelul, joc special de fete în Muntenia sudică.

Atestat masiv pe o arie mai mare (Oltenia de sud și Muntenia de sud-vest, dar și la timoceni) este obiceiul Călușului de Rusalii, care a atras de multă vreme atenția cercetătorilor români și străini nu numai prin permanența unui substrat primitiv, dar și prin virtuozitatea execuției. Repertoriul special practicat cu această ocazie este de o mare bogăție și varietate.

Toate aceste obiceiuri de primăvară sunt strâns legate de viața poporului nostru și de ocupațiile lui principale. Se poate observa de altfel că ele se grupează oarecum geografic: cele mai numeroase se întâlnesc în Câmpia Dunării și în Câmpia Ardealului, având un caracter pronunțat agrar; în schimb, în zonele muntoase ele sunt legate mai mult de viața pastorală (...)

DIALECTELE COREGRAFICE ROMÂNEȘTI

A). DIALECTUL DUNĂREAN (...)

Jocurile de iarnă sunt destul de bine reprezentate doar în Bărăgan și Dobrogea, ceea ce pare mai degrabă o influență carpatică. Dintre jocurile de primăvară și vară-toamnă, caracteristice ariei par: a). Călușul, atât de puternic reprezentat în Oltenia de sud și Muntenia de sud-vest (sporadic în sud-est); b). Lăzărelul și c). Drăgaica, cunoscute în mici zone din Muntenia și (sporadic) Dobrogea (...)

B). DIALECTUL APUSEAN

(...) Obiceiurile legate de perioade calendaristice arată o oarecare difuziune a cetelor de feciori, juni sau călușeri care se constituie cu ocazia sărbătorilor, practicând de cele mai multe ori un repertoriu special, care, deși vădit influențat de mișcarea intelectuală din secolul trecut, cuprinde și elemente vechi. Aceste cete se întâlnesc într-o mare parte a ariei, pe care o depășesc adeseori în direcția sud și est (...)

TRĂSĂTURILE SPECIFICE ALE DANSULUI NOSTRU POPULAR

Determinarea specificului național pare destul de îndepărtată pentru cunoștințele noastre actuale. Aceasta nu înseamnă că trebuie să renunțăm la orice încercare în acest sens, ci să acumulăm treptat tot mai multe elemente de cunoaștere (...). În cadrul obiceiurilor de iarnă, amintim în primul rând cetele cu măști, care circulă în perioada 24 decembrie - 7 ianuarie.

În Dobrogea, numai prin influență din Oltenia și Muntenia. Ele sunt întâlnite, după cercetările de până acum, în 16 regiuni. Tot atât de generală este și răspândirea principalei piese coregrafice care poate fi văzută cu acest prilej; Capra, numită și Brezaia, Turca, Cerbul, Borița.

În aceeași perioadă, cam peste tot în Transilvania, se pot vedea cete de feciori, care se numesc și călușeri sau juni, de asemenea cu repertoriu special de jocuri; deseori însă ele sunt simple cete de colindat la care se face și joc, însă din repertoriu curent și practicat cu familiile la care se colindă. În schimb, cete de colindat cu jocuri speciale întâlnim în Muntenia de sud-est și Dobrogea. În Oltenia de sud aflăm pe alocuri Căluș de iarnă. Pe baza datelor de care dispunem înclinăm să credem că și aruguciarii aromâni prezintă trăsături comune.

Nu mai trebuie să subliniem interesul pe care îl prezintă obiceiul de primăvară al Călușului oltenesc și muntenesc (prea puțin cunoscut popoarelor din jur), izolat întrucâtva atât ca formă și conținut, cât și ca putere de expresie în complexul etnografic și coregrafic românesc. Credem însă că acesta nu poate fi despărțit de obiceiurile citate anterior, chiar dacă astăzi din punct de vedere al perioadei, al elementelor de desfășurare și chiar al tipologiei coregrafice se întâlnesc sensibile diferențe. O mai veche unitate între ele pare a se susține prin următoarele argumente:

- denumirea asemănătoare pretutindeni: Căluș, Căluț, Călușei, Călușel, Călucean, Cal etc. ;
- atestarea și pentru alte regiuni (Transilvania, Moldova) a unei perioade calendaristice comune (în jurul Rusaliiilor) până în secolul trecut;
- existența a numeroase elemente coregrafice comune în ce privește constituirea cetei, desfășurarea obiceiului, costumul și accesoriile folosite;
- din punct de vedere strict coregrafic, remarcăm că cele două categorii principale de jocuri se desfășoară în formații de monom; această formă nu este cunoscută la Dunăre decât în Căluș, iar în Transilvania, de câteva jocuri bărbățești asemănătoare⁹.

După părerea noastră "spargerea" acestei unități s-a produs de două ori. O primă diferențiere a apărut într-o epocă mai veche, când obiceiul a început să fie, parțial, încorporat cetelor de mascați și colindători din timpul iernii, din cauze necunoscute. O a doua transformare a adus-o pe la jumătatea secolului trecut acțiunea păturii culte din Ardeal care a tipizat și standardizat majoritatea elementelor tradiționale, chiar dacă pe alocuri s-a încercat sublinierea lor.

Totuși, am văzut că unitatea rămâne încă vizibilă. Credeam că nu se poate despărți de acesta jocul Călușilor răspândit într-o mare parte a Moldovei și înglobat în repertoriul cetelor de mascați. La această părere nu ne duce numai asemănarea de nume (care reprezintă o formă diminutivă locală), ci faptul că dispariția totală în Moldova a obiceiului călușarilor,

menționat de Dimitrie Cantemir la începutul secolului al XVIII-lea, ar părea mai atenuată dacă se admite existența acestei relicve. De altfel, unele caractere morfologice sugerează, deocamdată vag, o apropiere. În sfârșit, reamintim pe aruguciarii aromâni, al căror nume pare înrudit ca sens (...)

Spre o perioadă mai veche ne duce în schimb familia nominală a călușarilor (Căluțul, Calul, Căluceanul etc.), chiar dacă jocurile sunt, tipologic, diferite, și astăzi mai puțin răspândite. Totuși, conștiința unui substrat comun, asemănările existente și atestarea lor în trecut pe o arie întinsă constituie încă o mărturie a unității originare (...)

CEATA DE JUNI

Acest obicei, caracteristic Ardealului de sud și destul de răspândit și astăzi în Mărginime, este legat de ciclul sărbătorilor de iarnă (...)

Repertoriul de joc practicat de juni cuprinde două feluri de jocuri, și anume: a). jocuri locale bărbătești, obișnuite și la alte ocazii; b). jocuri speciale, "călușărești" (acolo unde se numesc "călușeri"). De exemplu, la Sibiel predomină jocurile satului, pe când la Gura Râului, Poplaca, Rășinari, jocurile călușărești: Căluțul, Călușerul, Romana etc., acestea reprezentând baza repertoriului junilor. Jocurile speciale călușărești sunt în general de origine cultă (Banul Mărăcine, Romana etc.). Cel mai interesant repertoriu îl avem la Gura Râului, unde, în afară de acestea, întâlnim și jocuri autentice: Fecioreasca, Călușerul, Căluțul. Acesta din urmă mai ales pare foarte vechi, prin elementele figurative pe care le conține, ca și prin strigături.¹⁰ De altfel, aici există două cete: una de feciori, la sărbătorile de iarnă, și alta de copii (de 14 - 15 ani) numiți călușeri, la Rusalii, deci în perioada clasică de desfășurare a cetelor călușărești din alte părți. S-ar putea să ne aflăm în fața unui vechi Căluș ardelenesc.

VECHIME ȘI PROVENIENȚĂ

Jocul mărginean a avut mai multe faze de evoluție, pe care noi le putem cunoaște deocamdată mai mult pe cale ipotetică decât pe calea informației istorice.

Astfel, se poate considera că acesta se prezintă cristalizat în forma pe care o are și astăzi până într-a doua jumătate a secolului al XIX-lea, ceea ce ar alcătui stratul său coregrafic vechi. Am putea distinge următoarele perioade distincte în epoca lui de formare:

a). perioada străveche - în care au circulat, probabil, jocuri în grupuri mari separate pe sexe și unele jocuri solistice; nu putem ști dacă acestea corespund formelor existente în prezent.

b). perioada medie - probabil secolele XV-XVIII - în care încep să se răspândească unele jocuri mixte și în perechi; Învârtitele, Jienele ar fi din această epocă (. . .).

c). perioada modernă (secolul al XIX-lea), din care începem să avem știri mai precise, a adus îmbogățirea repertoriului călușăresc cu jocuri de proveniență cultă (Banul Mărăcine etc.) care se pot data în mod cert între anii 1850 și 1900.

ANALIZĂ TIPOLOGICĂ

(. . .). În analiza tipologică s-a încercat să se determine importanța tipurilor și jocurilor în repertoriu, cu ajutorul coeficienților de frecvență.

Pe această bază s-a putut constata existența tuturor claselor principale de jocuri existente în folclorul românesc, cu o valoare de circulație destul de apreciabilă (. . .)

Jocuri de ceată în monom

1. Ceată distractivă - incluzând: Cadâna verde probabil de origine exterioară adoptat de călușeri; (. . .) 2. Ceată ciobănească - pe care am numit-o astfel deoarece cuprinde unele jocuri practicate și la petrecerile ciobănești, și care se întâlnesc, în diferite variante, în alte zone pastorale. Cităm în primul rând:

Siminicul - care însă la Poplaca devine un Brâu. Am inclus în acest tip și jocul Pambrăul, probabil de origine exterioară, care însă prezintă asemănări morfologice cu primul; este practicat exclusiv de juni sau călușeri (sporadic).

3. Călușer - care cuprinde în primul rând jocurile de proveniență cultă Banul Mărăcine, poate și Târnoveana. Credem însă că ele s-au suprapus pe un strat mai vechi, din care mai subzistă azi unele jocuri, ca, de pildă, în comuna Gura Râului, Fecioresca și mai ales Căluțul. Acesta din urmă pare să conțină unele elemente vechi, mai ales în intenția figurativă a mișcărilor jocului. Credem că studiul acestui tip ne-ar putea furniza rezultate interesante.

4. Fecioresca. Mai puțin puternic decât în Făgăraș și în restul Ardealului, acest tip se întâlnește în câteva variante numite Bătuta sau Călușerul. L-am întâlnit mai ales în formă solistică, ceea ce arată un grad mai redus

de pregnantă în folclorul local. Variantele mai vechi au mișcări de brațe mai reduse; cele mai noi împrumută tot felul de elemente, după câte se pare, pe calea formațiilor artistice de amatori. Astfel se întâmplă, de exemplu, ca un joc cu figuri în întregime noi să se substituie unuia mai vechi, cu un schelet asemănător și să subziste chiar în repertoriul cetei de juni.¹¹

NOTE

La Rășinari, varianta pe care o jucau călușarii se numea Restelul.

La Poplaca și Sadu se numea și Căluțul; la Rășinari, o variantă se numea Călușerul.

La Gura Râului și Poplaca = Romana.

La Rășinari = și Învărtita bătută; la Rod Bătuta 11 = Călușerul.

1. Exceptând anumite perioade de interdicție.

2. De ex. Târgul de fete de pe muntele Găina din Munții Apuseni.

3. De ex. Sântilia din zona Trei Scaune.

4. În Dobrogea se mai folosește și termenul de Zbor.

5. Exceptând Hora Sântiliei din zona Trei Scaune.

6. A nu se confunda cu jocurile distractive care poartă variante ale aceluiași nume: Chipernița; (În Dobrogea, Chiperlu (la macedo-români), la care se imită pisatul piperului cu diferite părți ale corpului, sau Tsiperlu (Banat), Chiperu sau Chipernița (bran), în care jucătorii se dezbracă în timpul jocului.

7. Istoria lor mai nouă nu se cunoaște : vezi St. Emilian, "Istoricul renașterii danțurilor noastre naționale", Brașov, 1860; credem că există o bază mai veche peste care s-au suprapus influențe culte.

8. În sud-vestul Olteniei (zona Calafat) se întâlnesc de asemeni călușari de iarnă.

9. Popoarele balcanice cunosc de asemeni sporadic variante de Căluș mai ales în zonele apropiate de români; acestea păstrează uneori numele românesc, ceea ce pare semnificativ.

10. De ex. :Decât la călușerie,

Mai bine cu sapa-n vie,

Că din vie vii acasă,

Din Căluț nu te mai lasă!

Acestea par să amintească de interdicția care exista pe vremuri, de a părăsi ceata.

Probabil că tot atunci s-a accentuat și influența dansurilor de curte, ca și pătrunderea unor elemente dinspre centrul Ardealului, Făgăraș, Muntenia etc (. . .)

11. La Poplaca, de ex. jocul Bătuta (De Bătă, Fecioreasca) împrumută astăzi figuri noi, învățate de băieți la fabrica din Cislădie, pe care le joacă în timpul desfășurării cetei de juni.

CĂLUȘERII

Jocul călușarilor, care a fost în timpurile vechi și în Moldova, și unde acum a dispărut cu totul, îl găsim că s-a păstrat cu mare sfințenie și până în ziua de astăzi atât în Valahia, cât și în Transilvania. În săptămâna dinaintea Rusaliilor, se asociază mai mulți flăcăi cari, îmbrăcați cu diferite cărpe și împodobiți cu pene de păun, având băte în mână, zurgălăi la picioare și un steag, merg la case și joacă Călușarii (...). Acest joc, care acum nu se mai joacă decât în Valahia și Transilvania, odinioară se juca și în Moldova, după cum am mai spus mai sus (...).

Sulzer, vorbind despre Călușari, ne dă și melodia ce se cânta în vechime la acest joc, pe care noi o reproducem aici (vezi T. T. Burada: "Istoria teatrului în Moldova", p. 57).

Nouă nu ne rămâne nimic de zis în urma acestora, ca dovadă despre originea romană a jocului călușarilor noștri. Despre vechimea Călușarilor, și dr. Valeriu Braniște încă ne spune în foaia "Transilvania", nr. 8, din 15 august 1891, p. 230, după notițele culese din "Istoria Ungariei" de Nicolae Isthvanfi Pannoni, liber XXV, an 1572, că "poetul maghiar Balassi, care în tinerețea sa a petrecut multă vreme în Transilvania, a avut ocaziunea a învăța jocul național românesc numit "Călușerul". La festivitatea încoronării lui Rudolf (25 septembrie 1572) a jucat acest danț, obținând admirarea tuturor celor de față".

Asemenea scriitorului ungro-secui Dozsa Danil, în opusul istoric Kornis Ilona, Pesta, 1859, ne vorbește despre vechimea jocului Călușarilor cu ocazia descrierii unei sărbători mărețe ce a dat Zigismund Bathory, principele Transilvaniei, la 19 octombrie 1599, în onoarea Beatricei, fiicei celei mai mari a lui Mihai Vodă, și la care fusese de față Doamna Munteniei cu cele două fiice, Beatrice și Florica, și cu Pătrașcu, fiul lui Mihai. Locul acestei serbări a fost Valea lui Cracau (Krako) și Alba-Iulia, sub ruinile de pe Piatra Caprei.

La sărbătoarea aceasta a lui Bathory - zicea Dosza - participară și oșteni de-ai lui Mihai - Vodă, călușerii, sub conducerea vornicului Novac Baba...

(În "Istoria teatrului în Moldova" a lui T. T. Burada se dă și melodia cea mai obișnuită ce se cântă la "Jocul călușarilor").

CĂLUȘARII

(...) Afară de aceste feluri de jocuri, care se joacă pe la sărbători, mai sunt încă alte câteva aproape un eres, care trebuie alcătuite din numerele fără soț 7, 9 și 11. Jucătorii se numesc "călușari", se adună o dată pe an și se îmbracă în straie femeiești. În cap își pun cunună împletită din pelin și împodobită cu flori; vorbesc ca femeile și, ca să nu se cunoască, își acoperă obrazul cu pânză albă. Toți au în mână câte o sabie fără teacă, cu care ar tăia îndată pe oricine ar cuteza să le dezvăluie obrazul. Puterea aceasta le-a dat-o o datină veche, așa că nici nu pot să fie trași în judecată când omoară pe cineva în acest chip. Căpetenia cetei se numește stariț, al doilea primicer, care are datoria să întrebe ce fel de joc pofteste starițul, iar pe urmă îl spune el în taină jucătorilor, ca nu cumva norodul să audă numele jocului mai înainte de a-l vedea cu ochii. Căci ei au peste o sută de jocuri felurite și câteva așa de meșteșugite, încât cei ce joacă parcă nici nu ating pământul și parcă zboară în văzduh. În felul acesta petrec în jocuri neconținute cele zece zile între Înălțarea la cer a lui Hristos și sărbătoarea Rusaliilor și străbat toate târgurile și satele jucând și sărind. În toată vremea aceasta ei nu dorm altundeva decât sub acoperișul bisericii și zic că, dacă ar dormi într-alt loc, i-ar căzni de îndată strigoaicele. Dacă o ceată de aceasta de călușari întâlnește în drum alta, atunci trebuie să se lupte între ei. Ceata biruită se dă în lături din fața celeilalte și, după ce face învoieli de pace, ceata biruită este supusă celeilalte cete vreme de nouă ani. Dacă vreunul este omorât într-o astfel de încăierare, nu se îngăduie judecată și nici judecătorul nu întreabă cine a săvârșit fapta. Cine a fost primit într-o asemenea ceată trebuie să vină de fiecare dată, vreme de nouă ani, în aceeași ceată; dacă lipsește, ceilalți zic că îl căznesc duhuri rele și strigoaicele. Norodul lesne crezător pune pe seama călușarilor puterea de a izgoni boli îndelungate. Vindecarea o fac în acest chip: bolnavul îl culcă la pământ, iar călușarii încep să sară și, la un loc știut al cântecului, îl calcă, unul după altul, pe cel lungit la pământ, începând de la cap și până la călcăie; la urmă îi mormăie la urechi câteva vorbe alcătuite într-adins și poruncesc boalei să slăbească. După ce au făcut aceasta de trei ori în trei zile, lucrul nădăjduit se dobândește de obicei și cele mai grele boli, care s-au împotrivit lungă vreme meșteșugului doftoricesc, se vindecă în acest chip, cu puțină osteneală. Atâta putere are credința până și în farmece.

MARIA CIOARĂ BÂTCĂ;

VLAD BÂTCĂ

OBICEIURILE DE VARĂ

Obiceiurile de vară. Un moment important în desfășurarea obiceiurilor îl constituie Rusalile, sărbătoare grandioasă legată de venirea verii, celebrată la traci - după afirmația lui Romulus Vulcănescu¹ - în perioada înfloririi rozelor, de unde și-ar trage și numele.

În sâmbăta Rusalilor se practică obiceiul "Călușului", cu origine rituală, care cu vremea a evoluat spre ceremonial și spectacol, fiind astăzi cea mai importantă manifestare folclorică în cadrul căreia dansul, ca mod de expresie, are un rol preponderent.

Cercetările efectuate de specialiști au demonstrat că aria de circulație a călușului a fost mai mare în trecut.

Există numeroase variante de "Căluș" care au la bază diverse practici, acestea conferind fiecărui tip o independență distinctă.

Inițial, "Călușul" din Teleorman era un sol al piciorului de la gleznă în jos, în repertoriul său intrând de obicei două jocuri: "Călușul" și "Hora". Acest specific s-a păstrat până în zilele noastre, spre deosebire de variantele din alte părți ale țării, în repertoriul cărora intră și alte jocuri care nu au o legătură propriu-zisă cu "Călușul"².

La baza practicării obiceiului stă ceata care în Teleorman nu are un număr fix, variind între 8 - 15 persoane: Vătaful care îndeplinește rolul de conducător, Stegarul care are grijă de steag, Mutul, personaj mascat care horărăște casa în care vor intra călușarii să joace, restul formației.

Vătaful își alcătuiește ceata cu o lună înainte de Rusalii. În sâmbăta Rusalilor, seara, călușarii mergeau la marginea satului pentru a depune jurământul.

Primul joc se face acasă la vătaf. A doua zi dimineața plecau prin sat. Mutul, încins cu o funie de tei, purta o mască dintr-o piele de oaie sau de iepure, un șorț, un falus din lemn, o sabie și o păpușă mare care mima tot felul de scene bufe. Intrând în curtea gospodarului, Mutul desena cu sabia locul unde călușarii trebuiau să joace. Gazda pune la mijloc un drob de sare și usturoi. Lăutarii începeau să cânte și când Vătaful ridica bățul, călușarii - îmbrăcați în costum popular, cu bete puse în diagonală pe piept, batiste brodate prinse în brâu, zurgălăi, pinteni la opinci și câte un băț în

mână - începeau jocul. La o comandă a Vătafului, ceata se împărțea în două și începea "războiul", ciocnirea bețelor și trecerea printre rânduri. În final, se juca "Hora Călușului", în care se perindau toți cei care doreau să aibă noroc.

Obiceiul dura de duminică până marți seara, când se dezlega steagul². Astăzi valoarea și simbolurile originare ale "Călușului" s-au pierdut. El a devenit un dans de mare virtuozitate tehnică, făcând parte din repertoriul formațiilor de amatori din zonă, cu care acestea au cucerit nenumărate premii naționale și internaționale.

1. **VULCĂNESCU, ROMULUS** Originea și folclorul călușarilor. În: Studii de etnografie și folclor, București, 1975, p. 115-116.

2. **POP, MIHAI.** Obiceiuri tradiționale românești. București, 1971, p. 94.

3. **OPRIȘAN, HORIA BARBU**, op. cit., p. 268-275

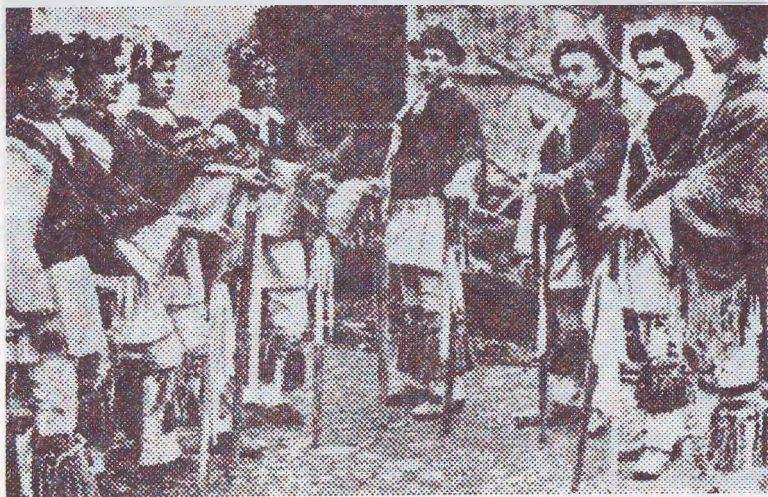

Călușarii din Brașov - Schei, 1910

JOCURI FECIOREȘTI DIN ARDEAL

"La mijlocul secolului trecut, cărturari ardeleni, animați de ideile "Daciei literare", încep să aibă preocupări de etnografie și artă populară în articolele din "Foaia pentru minte, inimă și literatură" și "Familia" lui Vulcan. Se creează dansuri de salon pe motive coregrafice populare cum e "Romana", iar la 1851, Ștefan Emilian creează un dans bărbătesc "Romanul", pe baza figurilor învățate de la doi călușari, Ion Călușarul și Ștefan Ciucudeanu, din Lunca de Arieș. Pe această inspirație folclorică, Ștefan Emilian compune un dans intitulat "Bătuta". Toate aceste dansuri, între care putem enumera și "Banul Mărăcine", născute în salon, au pătruns cu timpul (mai ales prin învățători) la hora satului, ajungând să se integreze în repertoriul sătesc".

Jocul se întâlnește în Ardealul de Sud sub numele de "Fecioreasca" sau "Bătuta".

Călușarii de pe Târnave, 1921

ION CRUCEANĂ

INCANTAȚIE PENTRU CĂLUȘAR

Bolnavul era scos din casă și așezat pe un scaun în mijlocul curții. Când echipa de călușari se apropia, părinții sau rudele apropiate ale bolnavului rugau pe vâtaf să dea voie mutului, căci numai acesta avea darul vindecării unor boli, să joace în jurul bolnavului. Din cauza scâlâmbăielilor ce acesta făcea, a mișcărilor ca la circ și a înfățișării sale hidoase, unii bolnavi, mai ales copiii, se speriau așa de tare că, uneori, era posibil ca în urma șocului neașteptat să se simtă mai bine. De aici și credința că mutul din căluș vindecă bolnavii. Vâtaful însoțește jocul mutului cu o invocație:

Uite așa, uite așa

Și iar așa, și-așa.

Din călcâie-ncetișor.

Hop . . . o dată

Și-altădată.

Sus de două ori,

Jos de nouă ori,

Sus de patruzeci și nouă,

Jos (pe vine) de nouăzeci și nouă,

Pân' (cutare) s-o face sănătos,

Ca bradul de frumos.

De la **ION P. CIOFÂRLĂ** de 54 de ani, din comuna Mozăcenii, județul Argeș. 1945

CĂLUȘUL

Călușul este definit de dicționarul enciclopedic român, "joc popular românesc practicat mai ales în cadrul vechilor obiceiuri de rusalii". Datează din perioada precreștină, când a fost un dans ritual. Astăzi este răspândit ca spectacol popular în Muntenia și Oltenia. În Transilvania și în Banat poartă numele de călușer. Se execută de grupuri formate din 7 - 11 bărbați (călușari), purtând ciomege în mâini și având o costumație specială (cu panglici și clopoței la picioare). Câteodată, călușarii sunt însoțiți de un personaj mascat (mutul). Se joacă cu sărituri, bățai, îngenuncheri etc., după o melodie cu ritm sincopat, adaptată la figurile jocului. Datorită virtuozității mișcărilor, "călușul" a intrat în repertoriul echipelor de amatori și al ansamblurilor populare.

Călușarii de pe Mureș, 1923

OȘTENI DE-AI LUI MIHAI-VODĂ - CĂLUȘERII

(Autorul descrie serbarea dată de Sigismund Bathory, principele Transilvaniei, la 19 octombrie 1599, în onoarea Beatricei, fiicei celei mai mari a lui Mihai - Vodă, și la care fusese de față Doamna Munteniei cu două fiice, Beatrice și Florica, și cu Pătrașcu, fiul lui Mihai, ne explică T. T. Burada în "Istoria teatrului în Moldova").

La sărbătoarea aceasta a lui Bathory participară și oșteni de ai lui Mihai-Vodă, călușerii, sub conducerea voinicului Novac Baba, care produsese următorul joc (danț):

Într-un cerc mai larg erau așezați 12 stâlpi, pe vârful cărora se aflau table de un stângen pătrat. Pe fiecare se postase câte un jucăuș în costum de aceeași croitură romantică cum îl poartă și astăzi jucăușii poporali munteni, numai din stofă mai fină; din lăuntrul stâlpilor se află o pânzătură orientală de țesătură foarte tare, de la care se întindeau 12 sfori de mătăasă la vârful stâlpilor, în mâinile celor 12 jucăuși postați pe stâlpi. În jurul stâlpilor stăteau înșirați una sută de călușari, rezemați, după datina poporului, cu mâinile și cu capul pe bătele lor ghintuite cu argint. Pe cap aveau căciulile de miel negre, împreunate cu betele de pene aurite. Purtau cămeși albe până la genunchi, care se contrageau în crețe fantastice prin un brâu de piele (șerpariu), încărcat cu medalii de plumbi. Opincile erau legate, după datina romană, cu curele roșii, șerpuite peste pulpe până la genunchi și prevăzute cu zurgălăi (clopoței) de argint, formând un contrast pitoresc cu cioarecii de panură albă, croiți pe corp.

În centrul cercului de călușeri se postă "vătavul" și îi blestemă pe călușeri (Dosza zice în numele celui necurat) de a se însura și de a nu participa la lucruri sfinte, până ce nu vor fi dezlegați de acest jurământ. Nu știu - zice Dosza - mai există și acum jurământul acesta? Pe timpul copilăriei mele se mai vorbea de el și dacă l-a ținut poporul până acum, apoi păstrează suvenirea de două secole a lui Novac Baba, carele se zice că ar fi fost urzitorul acestui jurământ.

Vătavul era un muntean cu numele Florean, cei mai renumiți călușeri al ținutului, un țăran frumos, de musculatură și tărie enormă. Dar și cei 12 de pe vârful stâlpilor erau toți vătavi de la deosebite despărțăminte de călușeri.

Sosind principele și Doamna Munteniei, la un semn al lui Florean începu muzica, și cei 100 de călușeri din jurul stâlpilor porniră jocul, recitând unul după altul strofe de poezii (adică ciuind). Jocul e surprinzător la prima vedere. Se află expresiunea unui timp antic în jocul acesta.

La acest semn, întinseră vătavii de pe vârful stâlpilor sforile și ridicară pânzătura dimpreună și pe Florean așa de sus, încât pe sub pânzătură jucau și săltau ceilalți 100 de călușeri. Aici, întru înălțime, pe pânzătura cea întinsă de mâinile musculoase ale vataivilor depe stâlpi, începu și vataful Florean jocul și saltul său măestic.

Chiuiturile curgeau neîncetat, încât se părea că un cor lin acompaniază solo aria unei filomele din înălțime. Publicul remunera cu dese aplauze salturile surprinzătoare ale lui Florean, a căror frumeseță naturală întrecea toată arta baletistilor trimiși de principele Etruriei. Dar mai mare surprindere cuprinse pe privitori când, plecându-se vătavii de pe stâlpi, sloboziră pânzătura ceva mai jos și apoi zmucind-o cu celeritate de fulger aruncară pe Florean în aer, carele, învârtindu-și bâta împletită cu betele, se dete în aer peste cap și bătând de vreo 10 ori în pinteni căzu în picioare pe pânzătură, unde-și urmă mai departe jocul. Acesta se repeți de trei ori; iar a patra oară nu mai căzu Florean pe pânzătură, ci pe unul din stâlpi, sărind în tot acel moment vataful de pe stâlp în mijlocul pânzăturii. Și acesta își produse salturile sale pe pânzătură și în aer și așa se schimbară pe rând 12 vatavi de pe stâlpi, iar dedesuptul lor, în cercul stâlpilor, curgea jocul cu bravură și desteritate rară. Ajungând rândul iar la Florean, fu aruncat cât mai sus decât toți ceilalți până acum, atunci deodată, încetează muzica, iar Florean striga sus în aer cu vocea sonoră: "Trăiască Bathory Sigismund, Principele, Măria-Sa!". Aruncat a doua oară, aduse un "Să trăiască principesa Maria - Cristina!"; aruncat a treia oară într-o înălțime teribilă, exclamă în răsunetul munților: "Trăiască Mihai - Vodă, eroul de la Nicopole!"; apoi, Doamna Munteniei și, în fine, boierul Novac Baba".

ISTORIA ROMÂNILOR PRIN CĂLĂTORI CĂLUȘUL - CHARACTER RELIGIOS

Vorbind despre opera lui Del Chiaro, Nicolae Iorga o socotește ca "cel mai important dintre izvoarele de călătorie de la sfârșitul secolului al XVII-lea" (...)

În ce privește datinile populare, se pomenește de deochiu, de postul de Vineri, de jocurile copiilor (...). Vin apoi obiceiurile poporului de Anul Nou...

Pe urmă e vorba de paparudele pe care Del Chiaro nu le înțelege ce însemnează, ca și călușarii cari jucau de Rusalii; apoi de Drăgaică, de datinile de la Sf. Ioan...

Această expunere arată și vechimea obiceiurilor noastre și, de multe ori, forma mai curată pe care o aveau în acele vremuri (...)

Venim astăzi la "Descrierea Moldovei" a lui Dimitrie Cantemir...

De fapt, Dimitrie Cantemir trebuie așezat între călători și iată pentru ce: pentru că, deși fiu de Domn al Moldovei, deși Domn al Moldovei el însuși (...) cu toate acestea cea mai mare parte din viață nu și-a petrecut-o în Moldova însăși...

Dar, alături de informația lui venită și din contactul individual cu atâta lume, este o informație despre țara lui din izvoare directe, care sunt, pe de o parte, experiența lui proprie și, pe de alta, actele de stat din țară (...)

După aceea este o parte extrem de interesantă, aceea în care se vorbește de obiceiurile populare. Un capitol întreg este consacrat de Cantemir folclorului românesc, unul de o importanță extraordinară. Și atunci s-ar putea pune o întrebare: dacă el n-avea cunoștință, nu de cartea lui Del Chiaro, care putea să fie terminată într-o anumită formă pe la 1716, când scria Cantemir, dar de intenția secretarului brâncovenesc, care poate să fi scris și în Moldova ca să i se adune știri despre obiceiuri. Cantemir ne vorbește cu o informație mai largă, deși mai scurt și mai strâns, despre aceste obiceiuri, din Del Chiaro și din el se poate face o icoană a obiceiurilor populare pe vremea aceea. Se tratează nu numai despre medicina băbească și despre lucruri pe care nu le putea ști decât cineva care a trăit în mijlocul poporului, dar se dă și cea mai frumoasă descriere a călușarilor, cea mai adâncă explicație a lor. De aici se vede că jocul călușarilor, care corespunde în foarte multe privinți cu ceea ce sunt Junii din Brașov, legați

Însă, aceștia, numai de sărbătoarea Paștilor, aveau un caracter religios; atâta vreme cât dura "lupta" lor, întrecerea lor în jocuri, ei nu puteau sta sub acoperiș profan, ci trebuiau să caute pentru odihnă un loc sfânt, în tinda vreunei biserici, fiindcă altfel se crede că-și calcă jurământul și deci îi fură frumoasele sau ielele; și ei erau datori să facă nouă ani serviciul lor tainic. În schimb, au virtutea de a vindeca pe bolnavi.

Călușarii din Pădureți la Londra, 1935

CĂLUȘARII ȘI IROZII

A devenit de mult un loc comun, nu numai în studiile specialiștilor, citatul din Dimitrie Cantemir despre călușari. Toată lumea a acceptat ideea că în Moldova au existat și au fost văzuți călușari de Rusalii, dar nimeni nu s-a arătat preocupat să dezlege dispariția misterioasă a călușarilor moldoveni de la Cantemir încoace. Aceeași întrebare se ridică și pentru călușarii din Ardeal, văzuți de Sulzer. Deocamdată, socotim că pentru Moldova se întrezărește posibilitatea obținerii dezlegării enigmei în urma unor cercetări mai de adâncime ce se vor face pornind pe urma acestor irozii. Asemănarea costumului și jocului irozilor cu descrierea din Moldova făcută de Cantemir este evidentă (...)

Deocamdată, fără să intrăm în analiza adâncită a similitudinilor, dorind să aducem pentru aceasta argumente mai numeroase și pe mai multe planuri, ne mulțumim să anunțăm o seamă de identități între jocul călușului descris de Dimitrie Cantemir și irozii de Anul Nou. Acestea ar fi în primul rând de costum: și unii și alții se îmbracă în costum femeiesc. Purtau și poartă pe cap cunună înflorată și își apără identitatea cu ajutorul măștii de pânză albă. Sabia fără teacă, mascatul (mutul călușului), repertoriul divers și numeros, ca și vitalitatea jocului, ne duc spre convingerea că este vorba de unul și același joc. Prezența contemporană a jocului în repertoriul Anului Nou nu e prea greu de explicat, contaminările și transferul de genuri și specii în cadrul aceluiași tip de manifestare, în cazul nostru agrară și de fertilitate, fiind dovedite de alții chiar și pentru material românesc. Organizarea cetei, descrierea dansurilor, terminologia legată de ceață și joc, eventual de mascații ce-i însoțeau și-i mai însoțesc, masca și funcția ei, organizarea cetei și jocului, aria de răspândire și viețuire a tipului de irod-dansator vor fi câteva din elementele ce vor ușura și apropia ipoteza noastră de adevărul pe care-l bănuim.

COSTEA MARINOIU

LA HORĂ ÎN SAT

Coborâtor din vremuri preistorice, Călușul este dansul care a parcurs cu "alaiul său specific" un drum glorios - drumul măreței noastre istorii (...)

Deși este mai cunoscut în județele Argeș, Olt și Dolj, Călușul are o bogată tradiție și în județul Vâlcea. Unul dintre talentații interpreți ai dansurilor călușărești -C. Smărăndoiu din Măciuca (fost vătaf de călușari 11 ani, după ce a preluat comanda tatălui său, care a condus 44 de ani jocul)- îmi mărturisea în 1970: " Călușul este un joc care redă cum nu se poate mai bine ființa noastră, exprimându-ne atât de bine, încât se cuvine să-l cinstim și să-l respectăm ca pe un lucru de mare preț".

Originalitatea jocurilor - Balta, Romanul, Banul Măracine, Brăul pe șase, Sârba din căluș, Băltăreasca, Floricica - frumusețea costumelor, ca și ritmul trepidant al muzicii dau valențe acestui dans tradițional.

Am revăzut în 1981 o formație de călușari vâlceni - virtușii dansatori din Fântărești. Sunt conduși de vestitul vătaf Vasile Gheorghe, în vârstă de 73 ani. Acesta a preluat, în tinerețe, la 33 ani, bagheta de la un alt mare conducător de călușari - Gh. Aleca. Vijelioasele jocuri: Floricica (în două părți), Balta, Romanul, Sârba se succed cu mare repeziciune. Am ascultat cu emoție jurământul rostit cu atâta sinceritate în iureșul dansului de Nicolae Popa: "Noi călușarii vâlceni/ Jurăm pe steag/ Să apărăm cu drag/ Călușul străbun".

(...) Au ridicat pe noi culmi valențele acestei vechi tradiții, pentru posteritate: Gheorghe Vasile - vătaf, Nicolae Popa, Ion Grigore, D. Carabineanu, Nicolae Fieroiu, C. Ciung, V. Carabineanu, Nicolae Joița, Gheorghe Chira, Nicolae Becanu, Aurel Carabineanu.

Am cunoscut și un tânăr dansator - profesor Nicolae Fieroiu. Este fiu al acestor meleaguri. Și-a propus și a reușit să devină membru al acestei prestigioase formații, să readucă în actualitate virtuțile artistice și estetice ale acestui străvechi dans - Călușul.

În numeroase localități (Fântărești, Șirineasa,Frâncesti, Stănești, Bălcești, Roșiile, Bălosu), călușul ocupă un loc distinct în peisajul coregrafic contemporan.

PERMANENȚA CĂLUȘULUI ARGEȘEAN

Unul dintre obiceiurile importante ale primăverii și verii, călușul trăiește astăzi ca una din cele mai autentice manifestări folclorice tradiționale. Un joc dramatic neîntrecut în creația noastră populară. La origine cu caracter mitic și cu un conținut deosebit de complex, el se întâlnește numai în sudul țării, dar patria unanim recunoscută rămâne în ținuturile Argeșului. Se păstrează aici, în mai multe localități, măiestria și farmecul unui dans care a cutreierat meridianele și a uimit spectatorii din zeci de țări ale lumii prin vigoarea, dinamismul și originalitatea lui.

Tradiția se păstrează nealterată din moși-strămoși, fiecare dansator o cunoaște de la înaintași și nimeni nu ține minte când a învățat dificultățile mișcări și ritmuri. Pe scenele concursurilor și festivalurilor, călușarii au stâmit întotdeauna ropote de aplauze și au cules laurii victoriei.

De la cel de-al IX-lea concurs al formațiilor artistice de amatori, ansamblul coregrafic al Căminului Cultural Stolnici s-a întors cu un mare trofeu - Premiul I și titlul de Laureat. Prilej de bucurie pentru dansatori, pentru locuitorii comunei, pentru noi toți. I-am vizitat acasă la ei la câteva zile de la întorcerea lor de la București, unde fuseseră invitați la parada dansului popular din cadrul primului Festival și Concurs internațional de folclor "România '69". I-am găsit cuprinși încă de bucuria și emoția marelui succes, entuziasmați de întâlnirea cu membrii ansamblurilor de peste hotare, participanți la acest festival. Primarul comunei, Ion Șerban, prezent tot timpul în mijlocul lor și plin de mândrie de succesul obținut, ne vorbește despre organizarea ansamblului:

- La noi, călușul este un fapt obișnuit. Pentru foarte mulți locuitori el este dansul cel mai îndrăgit. Nu ne-a fost deci greu ca în urmă cu zece ani să înjghebăm o formație permanentă. De fapt misiunea noastră s-a redus mai mult la a-i da un caracter "oficial", pentru că formația de călușari exista și așa.

- Și dacă totuși ar părăsi-o?

- Nu s-a întâmplat niciodată.

De remarcat este faptul că toată pregătirea și instruirea călușarilor este făcută cu mijloace "interne". Instructorul însuși este un membru al formației. Nici o intervenție din partea cercetătorilor sau specialiștilor, nici o

organizare din partea cuiva din afara satului. Căci cine ar putea fi mai specialist în acest joc decât călușarii înșiși?

Despre rădăcinile adânci ale obiceiului și dansului strămoșesc al călușarilor ne-am convins vizitând o reputată formație de dansatori. Bătrânul Florea Uță are astăzi 79 de ani, dar în ochii lui vioi strălucește încă pasiunea jocului:

- "Ochii văd, inima cere" - ne mărturisește cu regret că nu mai poate participa în formație. Își amintește din tinerețe de când juca el, și astăzi i se pare că ritmul călușului este mai lent: "Când jucam noi, ieșea praf și pulbere în urmă. Mergeam de Rusalii prin sate, ne întâlneam cu alte echipe și ne luam la întrecere. Îmi amintesc de piramidele pe care le făceam, de mutul cu sabia lui, de vâtaful pe care-l ascultam, de cocoane și alte personaje".

Și moș Florea își deapănă amintirile, reînviind o anumită vârstă a dansului călușăresc. Astăzi, călușul nu mai are un rol magic. L-a schimbat cu acela al măiestriei și talentului popular, pe scenele a zeci de concursuri. Fiul lui moș Florea este unul din membrii ansamblului laureat; acesta, la rândul său, își învață de mici copiii să joace cu dăruire, așa cum a învățat și el în anii copilăriei.

- Considerați că jocul acesta va dăinui de acum mult timp în comuna dumneavoastră?

- Nici nu se poate altfel. Deja avem o formație alcătuită din cei mici. Ei vor învăța pe alții și așa mai departe. Cine oare ar renunța să joace un căluș? . . . Jocul acesta va dăinui la noi atâta timp cât vor dăinui oamenii.

Încrederea deplină în arta pe care o fac, încrederea în viitorul și durabilitatea ei. Vorbele acestea, ale unui simplu țăran, te emoționează prin hotărârea și valoarea lor de simbol. Au urmat apoi succesele și satisfacțiile: diplome la concursurile raionale, locul II pe regiune în 1960, locul II la faza interregională, în cadrul celui de al VIII - lea Concurs și acum ... victoria deplină.

Petre Măsală, instructorul formației și unul dintre cei mai buni călușari, ne mărturisește bucuria de a fi purtătorul titlului de Laureat:

- Suntem fericiți că am obținut locul I, că am reușit să întrecem prestigioasa formație a călușarilor din Pădureți și ne bucurăm că prin noi trofeul a rămas totuși la el acasă, aici în Argeșul nostru. Până acum ne-am dorit să obținem locul I pe țară. Și iată că l-am obținut. N-a fost prea ușor, dar ambiția și munca noastră au fost răsplătite pe deplin. Acum ne gândim mai departe: poate nu va mai fi mult până în ziua când vom reuși să câștigăm un concurs peste hotare.

Jocul călușarilor din Stolnici, deși poartă pecetea întregii zone argeșene, prezintă o evidentă notă de originalitate și prospețime, după cum remarcă specialiștii din juriul concursului. Dansatorii creează mereu alte și alte figuri coregrafice, fără să se îndepărteze totuși de specificul dansului ca atare. Unitatea strânsă a ansamblului și noutatea spectacolelor prezentate au contribuit, desigur, la obținerea succesului recent. Un colectiv restrâns, alcătuit numai din opt membri. Un colectiv unit prin dragostea și pasiunea pentru arta pe care o face. Sunt numai opt oameni: cel mai tânăr are 25 de ani, iar cel mai vârstnic - 42. Opt oameni care au adus bucuria în Stolnici și în județ: Radu Uță, Enache Grigorescu, Ion Fieraru, Florea Burcică, Aurel Gălățeanu, Ștefan Mirică, Dumitru Bârleanu și Petre Măsală. Și toți sunt muncitori și țărani de aici din Stolnici. Îi leagă un jurământ puternic, "jurământul de călușar", unul dintre cele mai benevole și mai durabile jurăminte:

- Primăvara, la Rusalii, când se merge cu călușul prin satele noastre, ne adunăm cu toții la pârau, și acolo, pe marginea apei, are loc depunerea jurământului - ne povestește călușarul Radu Uță. Cu mâna pe steagul vătafului, fiecare călușar se angajează să nu părăsească formația, orice s-ar întâmpla, până la noul jurământ.

Am plecat de la Stolnici cu convingerea că premiera dansatorilor de aici încununează și răsplătește o nobilă pasiune, că permanența călușului argeșean este asigurată și pe viitor, că folclorul nostru este făurit de oameni minunați, așa cum el însuși este minunat.

CĂLUȘARII

(...) Afară de aceste jocuri, românul mai are un altul aproape superstițios, în care jucătorii trebuie să fie în număr fără de soț: șapte, nouă, unsprezece.

Ei se numesc călușari și se adună o dată într-un an, se îmbracă în vestimente cam ca femeile, pe cap își pun cunună împletită din foi de pelin și din alte flori, vorbesc cu glas subțiratec și, pentru ca să nu fie cunoscuți, își acopăr fața cu o cârpă albă. Toți poartă în mână o sabie goală, cu care îndată ar străpunge pe oricine ar cuteza să le descopere fața. Acest privilegiu îl au consacrat din vechime, încât chiar dacă ar face omor, nu pot fi trași înaintea judecății.

Conducătorul lor se numește stariț și al doilea e primicerul (mutul călușarilor), a cărui sarcină este de a întreba pe stariț ce joc pofteste să se joace și a spune apoi celorlalți jucători în ascuns, ca să nu audă poporul numele jocului înainte de a-l vedea cu ochii. Căci au peste una sută de figuri, sărituri și tacturi deosebite, dintre care unele atât de dibace, încât cei care le joacă parcă nici nu ating pământul cu picioarele, ci că zboară și se poartă prin aer.

Călușarii joacă în zilele de la Înălțare până la Rusalii (?); în acest timp ei cutreieră toate orașele și satele, pururea jucând și săltând, și în tot timpul nu se culcă să doarmă într-un alt loc decât sub acoperișul bisericilor, căci, dacă s-ar culca într-alt loc, i-ar munci strigoaicele, sau cum le zic ei: frumoasele (...)

Așa erau călușarii acum 200 de ani, când scria Dimitrie Cantemir, și astfel au rămas, cu puține schimbări încă în Moldova, pe când în Transilvania și în Muntenia ei sunt cu totul altfel. Mai întâi, nu au caracterul religios și oarecum mistic ce l-au avut după Cantemir, nici formează o corporațiune aparte, trăind după reguli neschimbate și supusă unei discipline pe cât de aspră, pe atât de puțin potrivită cu firea românului. Înărâurirea medievală - tainică și superstițioasă - ce se vedește din cele de mai sus, s-a mărginit, poate, asupra călușarilor moldoveni numai prin faptul că atingerea cu catolicismul feudal a fost mai deasă, mai puternică în acea parte a țărilor noastre, pe când dincoace contactul cu turcii, cu grecii ori cu bulgarii a fost mai simțitor.

Acum călușarii, ca și la sfârșitul veacului trecut, sunt șapte, nouă, unsprezece flăcăi, îmbrăcați cu ȋtari albi strâmȋi, cămăși albe până deasupra genunchilor, legați cu basmale mari roșii după gât și peste umeri, cu ciomege lungi în mâini, zurgălăi la glezna opincilor, ȋncinși cu un chimir de piele bătut cu ȋinte și nasturi de metal și pe cap cu pălărie mică, rotundă, neagră, cu cordele (multicolore) și cu flori sau pene. Ei se adună în ceată sub ascultarea unui vâtaf și sunt ȋnsoȋiți de un om mascat, mutul călușarilor, umblând astfel pe ulișele târgului, prin sate, dântuind, pe când lăutarii zic din gură cântece de dor și de veselire.

Ei sunt via ȋntrupare la noi a străvechilor corporaȋiuni instituite de regele Numa Pompiliu pentru paza celor douăsprezece scuturi (Anciale), dintre care unul, al lui Marte, fusese căzut din cer, și care erau protegi-toarele cetăȋii și simbolul puterii și tăriei militărești ale romanilor.

Acești Sali, numiți Pallatini, fiindcă la ȋnceput ȋndeplineau cultul lor în Palatul regelui, erau preoți ai lui Marte, aleși printre fiii patricienilor care aveau ȋncă pe părinȋii lor în viață (patrinos et matrinos). La 1 martie al fiecărui an, ei cutreierau orașul, săltând, jucând și cântând laude zeului lor, din care pricină lumea îi și numea Sali (săltători).

Căpetenia lor se numea preasul, magister Saliorum sau vates (vâtaful de azi); iar poeziile lor războinice se numeau astamenta sau axamente.

Regele Tullus Hostilius institui și el o corporaȋiune de salii în onoarea zeului Janus, care, după locul unde li se clădise templul (colina Quirina-lui), fură numiți, spre a se deosebi de cei dintâi, Salii Colini, apoi Colii-Salii, din care, cu prefacerea cuvintelor, vine negreșit numele lor actual de călușari. Îmbrăcăminte a acestor Colii-Salii se compunea dintr-o tunică scurtă brodată (azi cămașa cusută cu flori a călușarilor), strânsă la mijloc cu un brâu miltăresc de bronz (cingulum), sau purtând o za (pectorale) pe piept (azi chimirul cu ȋinte și nasturi de metal); pe deasupra, o mantie de purpură (trabea, azi basmalele roșii de pe grumajii și umerii călușarilor); în picioare purtau sandale (azi opinci), pe cap o căciuliță țuguiață (azi pălării mici cu cordele), pe coapsa stângă o spadă scurtă petrecută cu o curea peste umărul drept și în mâna dreaptă o lance (azi ciomagul).

Serbările lui Janus (Agonalia se țineau după unii la 9 sau 13 ianuarie, ale noastre, după alȋii la 21 aprilie și la 21 mai, poate chiar la amândouă datele. Călușarii noștri au ales luna cea din urmă, căci ei dinainte de Rusalii ȋși ȋncep jocurile.

Dansul celor din Transilvania, de unde cu mici schimbări a trecut în Muntenia, este cu cântare sau fără cântare.

Când este fără cântare, mutul a cărui mască are îndeobște cioc de barză sau de dobitoc sălbatic (ca în Brezaia și Turca) îi este dat să se lege de oameni și mai ales să sperie femeile, plescăind cu ciocul ori clănțâind fălcile după tactul muzicii, cu o sfoară ascunsă sub haină.

Sprijiniți de ciomag și făcând mișcări și sărituri cu adevărat vred-nice de mirare, joacă ei atunci, fiecare îndeosebi; apoi trosnind din degete, bat pământul când cu vârful, când cu călcăiul piciorului și în pași mărunți se poartă la dreapta, la stânga, înainte, înapoi, ba uneori se lasă și pe vine, deghizându-se.

Dacă este cu cântare, atunci călușarii se fac roată fără să-și dea mâinile, sprijiniți pe bătele lor, fac sărituri pe loc împrejur, dau din mâini și din picioare, se mlădiază și se rotesc, cu așa repeziciune și măiestrie, încât din mișcarea tuturor se poate prea bine desluși credința celor vechi, că "jocul lor ar imita adică învățarea stelelor în jurul soarelui sau al lunii".

Pe când se face dansul acesta, flăcăii cântă versuri de vitejie sau de dragoste, și în Transilvania se înfige pe bătătură, în mijlocul lor, o flamură, așa că fiecare dănțuitor se repede să o smulgă, sfârșindu-și cântarea cu refrenul "pe ea! pe ea!". Se zice că acest obicei ar aminti serbarea anuală a răpirii Sabinelor, care era în mare cinste la romani.¹

Când vor să câștige mai mult, călușarii joacă și cu fetele din sat, pe care le aleg dintre privitori. Atunci este datina ca fata, după joc, să dea flăcăului ei câțiva bani, căci dacă fuge din dans fără să-i dea nimic, atunci ceilalți tovarăși ai flăcăului îl pun într-o pătură și-l aruncă de câteva ori în aer, ca să-și bată joc de dânsul că e nevoiaș.²

Damaschin Bojinca, vorbind despre jocul Coli-Saliilor romani, ne arată originea călușarilor noștri.

"Coli-Salii aceștia, zice el, și până azi mai țin prin Ardeal și prin Banat și se cheamă călușari, iar peste ei mai mare, după a cărui orânduială joacă și fac toate, este unul care se numește vâtaf, adică vates.

Joacă la Rusalii toată săptămâna, umblând prin sate, și precum Coli-Salii vechilor romani erau preoți și slujeau unei dumnezeiri, așa și călușarii românilor de acum cred că este o putere care-i ajută la săltare și privește neadormit la jocul lor; ba încă și aceea cred că cel ce nu știe juca bine acela cade amețit la pământ, semn că nu e plăcut acelei puteri, și pe loc iese dintre călușari. Încă și un zbicer este cel, când ceilalți saltă, neîncetat îi înconjură pocnind cu zbiciul, de care toți se feresc; aceasta înseamnă doar puterea nemărginită a romanilor, de care, ca de sunetul zbiciului, se fereau alte neamuri. De mirare este, cu adevărat, ținerea

vechilor datini la români, cum și una aceasta se putu păstra de atâtea mii de ani până acum".

Nu credința deșartă, dar, ci datină la strămoșii săi moștenită este jucarea călușarilor românești.

1. WILHELM SCHMIDT. DAS JAUR UND SEINE TAGE. (HERMANSTADT, 1866, P. 13.)

2. OBICEIUL ACESTA ESTE FOARTE COMUN ÎNTRE ROMÂNII DIN ARDEAL ȘI, CÂNDERAM COPIL, MI-ADUC AMINTE CĂ UN GUVERNATOR DIN PARTEA LOCULUI NE ÎNVĂTASE JOCUL ACESTA, DESTUL DE PRIMEJDIOS...

Jurământul călușarilor din Pârșani - Dolj

CĂLUȘARII

Cantemir este foarte laconic cu jocul călușarilor. El spune că joacă și sare. Într-adevăr, săriturile sunt elementul spectaculos al călușarilor. Majoritatea sunt ținute din sărituri (...)

La Segarcea din Deal de Teleorman erau două Călușe: Călușul ăl mare și Călușul ăl mic. S-a renunțat la Călușul ăl mare pentru că avea multe figuri și nu era plătit. Jocul se începea cu Drumul care este echivalent cu Plimbarea. Drumul nu este propriu-zis un joc, ci un fel de deschidere la ceea ce va urma. Călușarii fac încălzirea. După câteva plimbări în pași vioi, ușor săltați, energici, călușarii merg în pas după Vătaf zicând: "Op o dată, op!". De acum încep figurile. Cele mai spectaculoase figuri sunt ale jocului fără bețe. Pun mâinile în șolduri și strigă: "Op o dată, op!". După acest joc, tot fără bețe, se lasă pe spate, rezemați în mâini. Se dau spre stânga sau spre dreapta, după cum poruncește vătaful, apoi se dau cu toții peste cap, unul după altul, înainte și înapoi, în șir, în partea unde joacă vătaful. După ce au făcut acest joc, revin în picioare, își iau bețele și vor juca în final Hora Călușului. Insistăm pentru Olt cu o prezentare mai amănunțită în date tehnice și jocuri ce țin de Căluș pentru că el cunoaște, aici, ca joc și astăzi, cea mai frumoasă și spectaculoasă desfășurare din România. Aproape că nu există sat în Olt care să nu exceleze în Căluș. Zona cea mai strălucită este Valea Cotmenei, în partea dispre câmpie. Sunt renumite satele: Pădureți, Colonești, Stolnici, Maldărul, Mărghia, Fâlfani, Sârbi-Măgura, Urluieni, Mozăcenii din Vale, Hârsești, Tufeni, Martalogi, Bălănești, Perieți și Străjești!¹⁾

Amploiețul din Pădureți face parte din familia jocurilor călușărești având în compoziția sa pintoni foarte greu de executat pentru cei ce au o tehnică deosebită în interpretarea pașilor și a pintonilor Călușului. Jocul cuprinde două părți și o variantă a părții întâi. Partea întâi se execută pe măsurile 1 - 16, iar partea a doua tot pe 16 măsuri. Varianta flăcăilor la partea a doua "Pe bătaie" se execută pe opt măsuri. Măsura muzicală: 2/4. Tempo: allegro - assai.

1. De fapt, satele cu nr. 1, 3, 5, 6, 8, 9, 10 și 12 sunt în județul Argeș, nu în Olt-n.n.).

SĂRBĂTOAREA RUSALIILOR - CĂLUȘARII

Cele zece zile dinaintea Rusaliilor se face repartitia acestui joc sub conducerea vătafului din anul trecut. Se aleg opt căluceni (sing. călucean), și mai ales un ceiuș, doi cimpoieri și un bloj; acesta trebuie să fie glumeț. În zorii Rusaliilor se adună de obicei la o movilă care desparte mai multe hotare, se prind frați de cruce și zic în cor tatăl nostru. Voievodul amintește păcatul cel mare care îl face cineva, călcând legile călușărești. Apoi scoate sabia cu care este încins, o pune cu tăișul în jos și stă în fața ceiușului, împreunând negeacul său cu sabia voievodului. Sub ele stă întâiul călucean, ținând în mână un chip de cal sculptat și pus într-un mâner. Acesta este jurământul ascultării. Voievodul apucă de mână pe întâiul călucean, acesta pe al doilea și așa înainte până la cel din urmă, care ține în mână un ciocan, Ceiușul stă în fața lor, cimpoierul și blojul la spate. Cimpoierii încep a cânta jocul soarelui la răsărit, iar călucenii joacă în jurul movilei, înconjurând-o de trei ori.

Ceniușul are după cap o traistă în care ține nouă buruieni, după câte zâne sunt: boz, leuștean, budiene, usturoi, pelin și altele. Cu un ciocan cenușul rupe din aceste buruieni câte puțin și le aruncă asupra lor, iar blojul îi atinge din când în când cu biciul, spre a nu lăsa duhurile necurate să se atingă de ei. Biciul e din teiu împletit în ziua de Rusalii, lung de trei - patru metri, cu coada de o prăjină. După înconjurarea movilei, voievodul scoate sabia, cenușul, negeacul (bâta cu ciocan), le împreună și sub ele trec călucenii, închipuind prin aceasta că de acum sunt scutiți de orice primejdie.

Trecând toți, voievodul și cenușul se întorc într-un călcâiu, împreună armele și călucenii trec din nou pe dedesupt; tot așa mai fac o dată. Astfel se sfârșește sfințirea înfrățirii. Apoi, pășește înaintea voievodului, după el câte o pereche de căluceni, cenușul și cimpoierii care cântă marșul sfințelilor (zânelor), călucenii scutură zurgălăii de la picioare.

De acum, călucenii trebuie să fie pretutindeni cel puțin câte doi împreună, ziua și noaptea.

Când trec vreo punte, se rotesc pe călcâi ca să vadă dacă nu-i urmărește cineva. Poporul crede că ei au puteri vindecătoare, dacă joacă peste cei pociți de zâne.

Ei au douăsprezece jocuri cu douăzeci și una figuri. Trei jocuri sunt pentru femeile "bolnave de dorul jocului":

1. **BĂTUTA** o joacă prinzîndu-se de mijloc roată, sărind înainte și bătând cu picioarele în pământ.

2. **SĂRITA** o joacă în roată, unul după altul, neprinși, lovind cu picioarele în pământ.

3. **CIOCANA**. După ce au jucat-o pe femeia bolnavă în cele dintâi două jocuri până ce au ostenit-o, o culcă cu fața-n jos pe un covor. Vătaful scoate sabia și tot așa face și întâiul călucean, ce are în mână calul de lemn; ceilalți căluceni scot cuțitele, iar al optulea ciocanul. Apoi vine ceiușul cu ciocanul și florile, blojul cu biciul și cimpoierii cântând ciocana. Joacă în roată unul după altul, sărind numai la început și apoi bătând din călcăie și vârful picioarelor, împrejurul bolnavei. În tot timpul călucenii se uită la voievod. După o ocolire, voievodul face peste bolnavă o tăietură crucișă, cu sabia și începe a juca din nou. Toți călucenii ating cu cuțitele în același loc; tot așa și ceiușul cu ciocanul, punând cu aceasta pe bolnavă și un fir dintr-o buruiănă ce are în sacul sau traista sa. Blojul pune un fir de teiu din biciul său, iar cimpoierii o ating cu piciorul. După un număr de nouă înconjurări și prin urmare nouă atingeri, cimpoierii lasă cimpoaiele lor să se dezumfle; în acest zgomot, călucenii fug în lături. Credința este, că tot așa va lăsa boala pe bolnavă, cum au lăsat-o și călucenii.¹

Dacă sunt oameni sau copii bolnavi, se joacă tot astfel, numai că ceiușul și blojul nu joacă, ci întâiul stă la capătul bolnavului, iar al doilea la picioarele sale. La cap se află un ciubăr cu apă.

După trei ocoliri, unul din căluceni sloboade un foc de pistol peste bolnavă, de la stînga la dreapta. Dacă pistolul nu ia foc, se fac alte trei ocolișuri și apoi se trage cu pistolul. După pocnitură, blojul atinge pe bolnav cu biciul, iar ceiușul varsă ciubărul de apă peste el.

4. **URSUL**. Acest joc îl joacă voievodul cu o femeie care crede că-l va întrece la joc; când voievodul ostenește, vine ceiușul de o ia și joacă dînsul mai departe, iar pe voievod îl ia blojul în spate, ducându-l înaintea privitorilor și făcând fel de fel de glume.

Dacă și ceiușul a ostenit, vine un alt călucean și după dînsul altul, până ce femeia ostenește și cade. În joc, voievodul apucă cu stînga mîna dreaptă a femeii, iar femeia ține cu stînga de sabia voievodului.

5. **CIOARA**. Acest joc se joacă numai de ceiuș și seamănă cu săritul ciorilor pe câmp; sare săltând și bătând din mîini ca cioara din aripi. Când ceiușul ostenește, voievodul ia pe bloj de mână și-l duce înaintea privitorilor să-l vîndă, dar urât și slușit cum e, nimeni nu-l cumpără.

Celelalte jocuri n-au numiri proprii și călucenii le zic căluțul și căluceanul; figurile sunt cu totul deosebite. Este o figură care se joacă cu băieții mici în brațe, altul numai pășind înainte cu tact ș. a.

Călucenii trag seama la vremea chindiei (apusul soarelui), după care nu mai au voie să joace. După apus, cântă de cină "jocul soarelui la apus". Călucenii se prind de voievod și joacă în cerc, ca la hore, dar iute, sărind, întorcându-se ca la movilă, numai de trei ori împrejur.

Mergând să se culce, se despart cel puțin câte doi, bătându-i ceiușul cu ciocanul la tălpi de câte trei ori, ca să nu se apropie de ei baluietele. Blojul se culcă la cei din urmă. Dacă s-ar culca unul singur, l-ar poci zănele și ar muri.

Călătorind într-alte sate și trecând pe la o movilă, ocolesc în joc de trei ori, slobozind apoi câte un foc de pistol, și fugind.

Înainte de mâncare, toți călucenii, afară de bloj, mai joacă încă un joc. La masă stau cu capetele goale, iar blojul stă în picioare, cu capul acoperit, cu biciul în mână și așa mănâncă.

Când lovește cu coada biciului în pământ, trebuie să fie ascultat.

A unsprezecea zi de Rusalii, marți, când este sărbătoarea Tudorrusaliilor, merg la o movilă dintre hotare și joacă jocul soarelui pentru cea din urmă dată din acea zi. Înconjoară movila de trei ori jucând, blestemând pe cel care n-ar fi păstrat cu sfințenie regulile călușărești. În acest timp, blojul ocolește movila fără a juca, lovind-o numai cu biciul. Când sunt gata, cu fața întoarsă către movilă, voievodul sloboade un foc de pistol asupra ei. Fiecare pornește la fugă și fuge până la casa lui, fără să se uite în urmă. Blojul s-a chinuit să rupă biciul de movilă, dar dacă nu l-a rupt, caută să-l rupă cu mâinile și să lase jumătate pe movilă. Dacă nu-l poate rupe, îl lasă întreg și fuge și el. Damaschin Bojinca, în lucrarea sa "Anticele Romanilor", Buda, 1832 (cf. D. C. Olănescu "Teatru la Români", București, 1897, p. 55-56), descriind instituțiunea Coli-Salilor romani, descrie și călușarii, așa cum se obișnuiesc tot peste munți și mai ales în Ardeal(..)

Jocul călușarilor în Transilvania este și Romanul. A fost întocmit după motive din jocul călușarilor prin anul 1850 de Ștefan Emilian și Iacob Mureșanu din Brașov; el constă din douăsprezece figuri cu aceeași melodie la toate figurile: are trei - patru reprize în tact de 2/4, în tempo moderat pentru primele șase figuri și repede pentru celelalte șase. Forma primă o încep toți deodată fără ca vâtaful să o arate întâiul. Celelalte sunt precedate de

preumblată (preumblarea ce o fac călușarii între singuraticile figuri ale jocului); în timpul acesta, vâtaful arată figura următoare și jucate în forma călușerului. Figura a șasea e numită pipărușă; a opta, adunata: a noua, fuga lungă; a zecea crucea, a unsprezecea, Călcâiul; a douăsprezecea, berbecele, aceeași cea mai frumoasă și mai grea.²

Prin alte părți ale Transilvaniei, melodia este uniformă sau aproape uniformă pentru toate figurile, constând din două perioade a câte opt figuri precedate asemenea de preumblate. Jucătorii care au un băț în mână stau în cerc la distanță de unu sau doi pași între dânsii, având pe vâtaf în mijloc. Singuraticile figuri sunt executate în aceeași rânduială ca la bătută.³

În comuna Benic, Galda de Jos, Teiuș, Stremuț, Gârbova și în cele din vecinătatea lor de pe malul stâng al Mureșului, anume Pețelca, Zărieș, Căpuș, Tampăhaza, Ocnișoara, Ciumbrud etc., la Înălțarea Domnului (Ispas) se leagă călușarii.

În Transilvania, adevărata instituție a călușerilor, pe cât știm, este în regiunea inferioară a Târnavelor, în regiunea centrală și superioară a Mureșului, pe câmpia Turzii și a Clujului și mi se pare și pe Săcaș.

Înrolarea sau legarea călușerilor se face în modul următor: Vâtaful unui ținut, compus din mai multe sate vecine, se duce pe la târguri în orașelele din apropiere și dând peste feciori care joacă să-i placă, îi întreabă dacă nu vrea să intre în călușărie. Cel care răspunde afirmativ, numaidecât trebuie să dea vâtafului o arvună în valoare de un florin.

La primirea arvunii, vâtaful spune feciorului că în ziua de Ispas să fie la casa lui, unde întrunindu-se cu toți feciorii înrolați, pleacă cu vâtaful în frunte în nouă hotare și într-o sticlă iau apă din nouă izvoare.

Iar după aceea se duc la alte trei hotare, care se împreună laolaltă în trei colțuri și, oprindu-se între căi, vâtaful pe fiecare pe rând îl leagă peste fluierul piciorului pe din dos de genunche, cu câte două curele pe care sunt înșirate zurgălaiele (clopoțelii). De asemeni, îi mai leagă și peste brațe, pe din sus de coate, cu câte două rânduri de prime (panglici).

La terminarea ceremoniei legatului, feciorii formând un cerc și rugând pe Irodesa, patroana călușerilor, să le ajute, vâtaful îi stropește cu apă luată din cele nouă izvoare și le poruncește ca să ridice bătele cu capul cel subțire în sus, pe care le ciocnesc de câte trei ori, privind mai întâi spre apus și spre răsărit. Ciocnirea bătelor e semnul tainic după care se cunosc jucătorii dacă fac parte din societatea călușerilor. Bătele sunt făcute din stejar, de un stat de om de lungi și cu măciucă în cap, fiind cu câte o măciucă de fier în vârful cel subțire.

După împlinirea acestor formalități și după inițierea în tainele societății, vătavul le poruncește ca, fără să cuteze a se uita înapoi, să plece la ei acasă, unde dezlegându-i, le zice că precum i-a legat, așa trebuie să rămână legați între sine, în bine și la rău, și numai el are puterea să-i dezlege de îndatoririle luate. De asemeni, le mai amintește că de câte ori vor începe a juca, totdeauna să nu uite a ruga pe Irodesea și să ciocnească bătele, spre a se încredința dacă toți câți intră-n joc sunt călușeri. Dacă cineva îi va îmbia cu mâncare sau băutură, totdeauna cea dintâi bucatură sau cel dintâiu pahar cu băutură să-l arunce sub masă ca jertfă adusă Irodesei.

Călușerii sunt la fel îmbrăcați. Pălăriile sunt late în pereți (margine, boldor) și cu prime de mărgelă împodobite. Sunt numai în cămașe și peste mijloc sunt încinși cu un brâu de strămături îngust cam de un lat de mână și cu cănaci (ciucuri) atârnați în jos. Cioarecii sunt de giolgiu sau de pânză subțire de bumbac, croiți pe picior și cu șiret negru sau albastru pe margini, iar la glezne sunt răsfrânți ca de patru degete și chiviți cu pușori de amici roș. Numai în opinci pot juca, în care se încălță cu obiele albe de pânză, iar curelele sunt foarte înguste și cu mult gust împletite prin noițele opincilor și înfășurate pe după glezne, pe sub răsfrântura cioarecilor. Peste fluierul picioarelor au zurgălaiele, printre care atârnă în jos niște canacei răsfrânți.

Muzica este anume întocmită și arii călușărești numai în ținuturile lor se pot auzi pe la lăutari. Ariile sunt lente și melodioase, iar nu trăsărite și zdrăncănite cum se aud pe la orașe cu ocaziunea pretinselor jocuri călușărești: Romanul și Bătuta.⁴

Cu zurgălăii din tactul și la comanda vătavului: "O dată copii/ Uite așa, încă așa și iarăși așa !", execută cu toții câte o figură compusă din cele mai grele mișcări gimnastice, sărind de pe jos pe un pahar de vin pus pe masă, sau aruncându-se cu toții în creștet pe băte și bătând de câte trei ori din călcăie.

Mai de mult, când erau anume poftiți să joace la câte o curte boierească sau jucau la târguri, de regulă aveau cu ei câte un comic, care făcând numai figuri pantomimice, se numea mutul călușarilor și care făcea pe totă lumea să râdă".⁵ . . .

1. S. Luba vede în acest fapt episodul răpirii Sabinelor de către romani, după întemeierea Romei.
2. POPOVICI, TIMOTEI. Dicționarul de muzică . . . Sibiu, 1905, p. 128 3. Ibidem. p. 25.
3. Ibidem, p. 25.
4. PAMFILE, T. Jocurile de copii, 111, p.59.
5. FRINCO, T. și CANDREA, G. Românii din Munții Apuseni. (Moșii). București, f. e., 1888, p.130.

ARUGUCIARII

(folclor comparat)

În ziua de Anul Nou (Sf. Vasile), Aromânii, în locul "Pluguşorului" pe care îl găsim la Daco-Romani, practică un alt obicei, așa-zisul "Liruciariei" sau "Aruguciariei" - obicei pe care l-a practicat în copilărie și autorul acestui studiu și a cărei descriere este următoarea:

Toți aruguciariei se constituie în cete, unele mai mari, altele mai mici, dar întotdeauna fără soț, cum e și la "Călușarii" de la Daco-Romani. Se travestesc apoi felurit, după localitate: unii se îmbracă în haine de căpitani, alții se fac arapi, alții chipuri de animale, într-un cuvânt, în fel și chip. În Tesalia - Epir, prin sate, din întreaga ceată numai câțiva se travestesc, pe când ceilalți se mulțumesc numai să poarte câte o mască, spre a nu fi cunoscuți, și servesc la purtatul obiectelor în care poartă darurile ce capătă de la stăpânii caselor unde se duc. Toți sunt însă înarmați cu măciuci sau săbii de lemn, afară de căpitan și bubair, care poartă săbii adevărate. Acesta, "bubairul" sau "bubașarul", mai este îmbrăcat peste tălăgan și cu clopote de diferite mărimi. Uneori poartă clopote și întreaga ceată...

Ultima caracteristică, și anume aceea de a purta clopoței de bronz de diferite mărimi, pare-se că nu o cunoaște nici elementul slav și nici Daco-Romanul. O găsim însă la sicilienii, în ziua de carnaval, în legătură cu un Picuraru...

Faptul că la sicilienii obiceiul se practică în ziua de Carnaval și nu în ziua de Anul Nou nu poate constitui nici o piedică în această privință, mai ales că și la Aromâni a început nu de mult, ca atât "Aruguciariei", cât și jocul cu cămila, să fie practicate în Duminica Păresimilor.

CĂLUȘARII "HĂLĂI-ȘA!"

Pe Argeș și pe Topolog, deși predomină același specific coregrafic, jocurile sunt mai largi, mai înflorate, mai din plin desfășurate, uneori în dauna virtuozității pașilor care sunt mai simpli, mai ușor de învățat.

. . . Molcom, în acorduri trăgănate, începe melodia în care s-au topit murmurul viorilor, zumzetul de urdiniș al cobzei și clinchetul zglobiu al țambalelor. . .

Arcușurile se mișcă din ce în ce mai viu, uniform, ca trase de niște fire nevăzute, pana prinde să mângâie mai repede pieptul lat al cobzei, ciocănelele aleargă sprintene pe șirurile de beteală ale țambalelor.

. . . Iată și călușarii! Cu privirea liniștită, în pași domoli, ei înfloresc scena cu panglicile - curcubeie de mătase - și scânteierile fluturilor aurii.

În zângănitul pintenilor de alamă, dansatorii continuă mersul lor liniștit cu aceiași pași domoli.

- Hălăi-șa! strigă deodată "vătaful" cu glas puternic, ca o comandă scurtă ostășească.

- Hălăi-șa! răspund călușarii - ca un ecou.

O pauză, ca pentru o reculegere, apoi jocul pornește în iureș. Mușchii se încordează, ochii scapără și zurgălăii pintenilor se frământă în sunete de tarabane - ca la o precesiune păgână. Cu mișcări repezi, din ce în ce mai repezi, în pași mărunți care abia ating pământul, cu sărituri măiestre, într-un ritm furtunos, ca o grindină în miez de vară. Cu ochii pe jumătate închiși, cu mușchii coarde de oțel, călușarii își flutură curcubeiele panglicilor de mătase în mișcări ametețor de iuți - sincronizate parcă de un mecanism nevăzut.

Și când te simți cuprins de vraja acestui iureș, răsună aceeași strgătură scurtă, ostășească: "hălăi-șa!".

Jocul s-a frânt. Călușarii s-au oprit brusc, cu privirea fixă, cu fețele scăldate în sudoare - stane de piatră - ca un tablou alegoric. Călușul.

Același pe care, cu ani în urmă, îl ziceau lăutele. La fel cum îl jucau în chiote de haiducie - voinicii, cu aceleași curcubeie de mătase la pălării și cingători, cu fluturi scânteietori pe borangicul mânecilor, în zângănitul pintenilor.

. . . În tropotul mărunț al pașilor, cu zvâcnituri neostenite, cu sărituri măiestre, parcă voiau să calce în picioare toată obida strânsă de veacuri de ei, de părinții și străbunii lor.

La fel se joacă și azi călușul. La fel joacă flăcăii, bătrânii și piticii din Pădureții Costeștilor.

La fel îl joacă și echipele de dansatori ale formațiilor artistice din Pitești pe scena teatrului, a Palatului de Cultură sau la căminele culturale.

La fel - și totuși atât de schimbat! Strigățul călușarilor era - atunci - ca un chiot de răzbunare, de tîflă dată necazurilor(...)

- Hălăi-șă!

Zona călușului și a jocurilor călușărești se află în sudul județului, pe văile râurilor: Cotmeana, Teleorman, Dâmbovnic. Aici, după cum spune și numele, "regele dansului" e vestitul căluș, el însuși exprimat în zeci de figuri și în același timp generator al multor zeci de tipuri și variante aparte.

Călușul este un joc de mare virtuozitate, cu o tehnică remarcabilă. Asupra originii lui sunt păreri contradictorii, dar toate îi atestă vechimea. Unii spun că el ar simboliza răpirea sabinelor de către romani. Alții presupun că jocul ar reprezenta uciderea zeului Osiris de către Set, legând folosirea usturoiului de acest mit. Cei mai mulți îl socotesc ca dans militar moștenit de la traci sau romani. El este, în mod cert, un dans străvechi, născut o dată cu poporul român, joc bărbătesc cu caracter dinamic prin excelență. Călușul a generat o gamă întreagă de alte jocuri, toate având multe contingente cu figurile lui, în mod special cu Hora călușului. Amintim din acestea: Joiana, Murgulețul, Băltăreasca, Amploeuțul, Floricica din căluș, Martalogii, Sârba tarapana, Sârba în bătaie, Brăul din căluș, toate jucate mai ales de bărbați. Ele se joacă în tot cursul anului, spre deosebire de căluș, la hora satului și la petreceri.

Astăzi, jocul este un talent păstrat în comunele: Pădureți, Mârghia, Fâlfani, Stolnici, Hârsești, Urluieni, Ungheni, Căldăraru, Miroși, Humele...

CĂLUȘUL, VECHI JOC BĂRBĂTESC

Folclorul argeșean contribuie la îmbogățirea și înnoirea temelor și înălțării artistice a creației populare din patria noastră. Regiunea Argeș se remarcă printr-un dens repertoriu de dansuri specifice ariilor de munte, ca "Brăul pe șase", supranumit și "Brăulețul de la Muscel", "Brăulețul de la Bughea", "Brăul bătrân", "Băluța", "Joiana", "Hora Dumitrii", "Hora Nuții", "Leliță Ioană!", "Hora Badii", "Siminica", "Mințita", "Argeșeanca", "Sălcioara", "Fedeleșul", "Mânioasa", "Ciuleandra", "Ciobănașul" și altele.

"Călușul", vechi joc bărbătesc din zona folclorică a Dâmboviței și Muscelului(...) Echipa călușarilor din Pădureți, care cultivă acest gen coregrafic generație de generație, altădată în perioada sărbătorilor de primăvară, iar astăzi în tot timpul anului, la horă și la diferite manifestări sărbătorești, a obținut marele premiu la concursul internațional de jocuri populare ținut la Londra în 1935. Specialiștii au demonstrat că jocul călușarilor a generat, la rândul-i, numeroase alte specii coregrafice, la care, în zilele noastre, iau parte fetele din Argeș, jocuri ca "Purdelul", "Hora călușărească", "Mândrele", "Murgulețul", "Salta", "Hora lui Martin".

ROSTURILE CĂLUȘULUI

Elementele pe care le cuprinde în diversele lui forme de realizare locală jocul Călușul ne îngăduie să presupunem că a avut în cursul dezvoltării sale istorice mai multe rosturi, uneori putând exista două sau trei funcții. În forma lui de obicei complexă pe care am studiat-o cândva în satele Bârca și Giurguța din Oltenia de sud, ceata de căluș era o formație paramilitară formată pentru a apăra comunitatea de "agresivitatea" ielelor, iar actele obiceiului sunt rituri de inițiere, de profilaxie sau de vindecare, de recuperare a celui care "a fost pocit" de iele. Vindecarea se făcea în virtutea principiului că, comunitatea, pentru a asigura buna rânduială, trebuia să recupereze pe cel care "a fost pocit". Ritul de apărare avea rosturi, deci, de a ajuta comunitatea.

De obicei, ritul de vindecare avea două părți: diagnosticarea și vindecarea propriu-zisă. Diagnosticarea se făcea, ca și în alte rituri străvechi magice, prin muzică. Dacă la auzul anumitor melodii călușărești bolnavul se legăna în ritmul călușului, se presupunea că era luat din căluș și putea fi vindecat de călușari. Călușarii nu vindecau însă epilepsia sau alte boli de nervi. Modurile de vindecare erau diferite. De obicei, bolnavul era culcat pe un covor și călușarii jucau în jurul lui și săreau peste el. Uneori, ei săreau și jucau fără a vorbi, alteori săreau și șopteau anumite formule. Jocul continua cu mare frenezie până ce unul din călușari era doborât prin procedeul descris la jurământ. Când călușarul cădea, bolnavul era ridicat de alți doi călușari și obligat să fugă. Prin aceasta el se socotea vindecat.

M. Arnaudoff dă și el următoarea mărturie a unui călușar în legătură cu caracterul hipnotic al leșinului și vindecării: "Un călușar numit Opro (probabil Oprea) pe care vâtaful îl alesese ca mediu, având o constituție puternică și fiind ușor influențabil, mi-a povestit: când înconjurăm bolnavul, simt deodată un fel de amețeală. Când mă apropii de vâtaf și simt mirosul de usturoi și când mă privește drept în ochi, încep să mă clatin. Când ridică steagul peste capul meu, ochii mi se întunecă, parcă aș fi cuprins de un nor. Când începem să jucăm în jurul oalei, căci în ritul de vindecare este și o oală cu apă, nu mai țin minte nimic, nici nu-mi dau seama ce face vâtaful, parcă m-ar trage cineva. Când vâtaful sparge oala și apa stropește, simt că mi se îndoaie picioarele și cad jos". (Ocerki po Bălgarskija folkloră. Sofia 1934, 578 - 580).

Rolul hipnozei este clar și arată prin însăși mărturisirea călușarilor că nici ei nu cred în acțiunea unor forțe supranaturale în actul de vindecare. Datele culese în cursul cercetărilor făcute în vara anului 1958 asupra călușului în comunele Bârca și Giurgiuța din Oltenia, de la un bătrân vătaf de căluș, de 67 de ani, arată același lucru. Bătrânul vătaf explica cam în felul următor "luatul din căluș". Cei care lucrau în zilele oprite își dădeau seama că prin călcarea interdicției au făcut un păcat! Ei se gândeau mereu la aceasta și până la urmă ajungeau să se sugestioneze și să fie cuprinși de o stare nervoasă care mergea uneori până la tremur. Cercetările medicale întreprinse asupra acestui fenomen par a dovedi că, de fapt, cei pe care poporul îi considera luați din căluș sufereau de pelagră, boală foarte răspândită în trecut în această regiune de mari latitudini. (M. Pop, Considerații etnografice și medicale asupra călușului oltenesc. București, p. 216 -217).

Astăzi, și în această zonă unde până de curând formele arhaice au persistat încă, rostul spectaculos al călușului a câștigat preponderență asupra rosturilor străvechi. De altfel, mărturiile pe care le avem începând cu secolul XVIII ne arată că întotdeauna călușul a fost considerat de popor ca un mare spectacol. În tot sudul Munteniei el a devenit un dans de virtuozitate și ca atare, dezghiocat de vechile interpretări superstițioase și de elementele care oglindeau aceste interpretări, a intrat și în mișcarea artistică de amatori. În comuna Drăgănești - Olt, călușul se joacă la serbări și în forma nouă cuprinde o serie de strigături care sunt îndemnuri la dans și la muncă.

Călușul a fost valorificat scenic pentru prima dată la 13 iunie 1885 când, la îndemnul lui Gheorghe Bariț, Ștefan Emilian și Iacob Mureșan au adus la Brașov pe jucătorii Ion Călușeriu și Simion Ciugudeanu din Arieș și, pe baza dansului învățat de la ei, au creat jocul "Călușerului", care împreună cu "Romanul" s-a jucat apoi în Transilvania la toate manifestările culturale românești și care s-a răspândit într-o nouă formă și la sate(...)

Din datele pe care le-am cules asupra călușului din Oltenia, care în forma lui tradițională este un obicei de Rusalii, reiese că de multă vreme, încă înainte de primul război mondial, călușarii din Valea Dunării, după ce prezentau jocul în formă tradițională în sate, obișnuiau să se ducă prin orașe și târguri, să prezinte jocul ca spectacol și ca mijloc de câștig. Firește că acest joc-spectacol prezentat la oraș nu mai era legat de coordonatele temporale ale obiceiului. Și mergând și mai în urmă, pe firul timpului, aflăm din literatură că la festivitățile pe care la 19 octombrie 1599 principele

Transilvaniei, Sigismund Bathory, le-a dat la Alba - Iulia în cinstea lui Mihai Viteazul, jocul călușarilor a constituit momentul culminant al spectacolului (vezi T. Burada, Istoria teatrului în Moldova, Iași, 1915). Mențiunea este importantă, pentru că atestă vechimea trecerii unui obicei în spectacol, deși credem că astfel de treceri au fost mai mult sporadice. Este importantă, pentru că arată că ori de câte ori obiceiul devine spectacol, legătura lui cu data tradițională se rupe.

CĂLUȘUL ÎN OLTENIA

“Florica” este un joc original din căluș, foarte răspândit în satele de deal. În unele părți, acest joc este format exclusiv din pași de brâu muntenesc, ca și “Florica de la lovăț” sau de la Cloșcani, în altele conține pași bătuți de căluș amestecați cu pintoni, întocmai ca “Florica din căluș”, așa cum se numește partea iute a “Călușului argeșean”.

“Călușul” în Oltenia este asemănător călușului din Argeș. El se găsește răspândit mai mult în jurul Slatinei, mai puțin în părțile Craiovei. Comuna Dobrun din raionul Balș este vestită pentru “Călușul” tradițional, pe care îl joacă și astăzi cu deosebită virtuozitate flăcăii satului.

Există însă, pe malul Dunării, un “Căluș oltenesc” care diferă total de cel din Muntenia. Figurile, comandate de către vătaf, într-o ordine prestabilită, sunt mișcări tipice jocurilor de câmpie. Ritmica este de sărbă, jucătorii sunt îmbrăcați în curioase costume femeiești și poartă pe cap un fes anume împodobit. Un asemenea căluș se joacă în comuna Hunia- Corabia...

COSTUMUL

La câțiva kilometri de Maglavit, lângă Calafat, în comuna Hunia, am întâlnit cel mai interesant și mai frumos costum călușăresc din Oltenia. Flăcăii îmbracă partea de sus a corpului cu o anumită ie femeiască, din bătrâni, cu mâneca întreagă brodată în desene geometrice cu râuri, coborând în jos spre manșetă, care se strânge pe mână bătrânește, un lat de palmă înainte de capăt.

Pieptul ie este cusut în cruce, bogat brodat, iar gâtul este înfășurat de un fular țesut în motive geometrice. Peste gulerul ie aplică un fel de salbă de volănașe, care împodobește ciudat acest costum femeiesc purtat de bărbați.

Partea de jos a corpului este acoperită mai întâi de pantaloni albi strâmți, peste care pun trei rânduri de fuste femeiești, cusute anume pentru acest scop. Fustele sunt albe, cusute cu alesături în colțuri pe marginea de jos și sunt suprapuse în așa fel încât se văd broderiile la fiecare. Fusta cea mai lungă cade în jos dincolo de genunchi, cealaltă mai sus, iar a treia și mai sus. Peste betele cu care se încing, flăcăii pun mai multe batiste brodate, numărul lor depinzând de trecerea de care se bucură fiecare în fața fetelor din sat.

Pe cap pun un fel de fes - căciulă - făcut dintr-un fund de pălărie de fetru cu fundul roșu-gri, pe care se cos gogoși albe de mătase tăiate în formă de lalele. În mijlocul acestor gogoși - "lalele", care sunt așezate în douăsprezece rânduri pe tot câmpul fesului de jur - împrejur, se introduc și se cos ciucuri de lână colorată din toate culorile: albastru, alb, mov, galben, portocaliu, roz, frez, roșu, verde, verzui și verde-smarald. În vârful fesului-căciulă se prinde un ciucure mare, făcut din ațe negre sau ațe violete cu alb și roșu. Marginea de jos a fesului este cusută cu motive brodate în mărgelile mici colorate. Peste ie flăcăii pun ilice negre.

Călușarii poartă ciorapi lungi până la genunchi, ca să nu se vadă pantalonii de sub fuste. Ciorapii au și ei motive geometrice, care întregesc ornamentația generală a costumului. În picioare pun opinci, ale căror curele sunt înfășurate pe picior ca să țină ciorapii.

CĂLUȘUL

Călușul, joc de virtuozitate, are o tehnică deosebită de a celorlalte jocuri românești. Pentru a putea fi practicat, acest joc cere o pregătire îndelungată și susținută. Călușul dă jucătorilor o plastică diferită prin poziția deschisă a picioarelor, bine implantate în sol, pe talpă și pe călcâie. Poziția corpului se formează puțin înclinată, pentru a permite executarea cu multă vigoare a mișcărilor tehnice, într-o așezare comodă, pe sprijinul genunchilor îndoiți.

Stilul călușăresc de joc se imprimă în tehnica interpreților și influențează cu timpul și execuția repertoriului obișnuit al jocurilor de horă. Prin asimilarea pintenilor și pașilor bătuți din "Hora călușărească pe bătute" cu aceia ai altor jocuri obișnuite, a căror ritmică a fost prielnică bătăilor călușărești, s-au născut și dezvoltat numeroase "Hore în bătaie": Joiana, Murgulețul, Băltăreasca, Sârba deasă, Sârba din căluș, Brăul din căluș etc.

Un alt stil de jocuri de la câmpie îl găsim în comuna Vâlcele din raionul Drăgănești - Olt, unde dansurile conțin mișcări de gnuflexiune adâncă, în deplasare. Stilul acestor jocuri arată influența precisă a călușului.

Strigăturile și chiuiturile, exclamațiile și strigătele sunt frecvente la toate jocurile acestei regiuni. Ele au rol antrenant atât pentru jucători, cât și pentru spectatori.

Regiunea Argeș, deși cuprinde trei zone folclorice cu particularități stilistice diferite, prezintă totuși un aspect armonios și unitar al jocurilor pe întreaga sa arie(...)

Preluând motivele tradiționale ale fondului național de jocuri, generațiile actuale perfecționează tehnica coregrafică și îmbogățesc formele de exprimare(...)

Echipele de jucători ridică la un nivel superior creația folclorică coregrafică. Alături de echipele de tineri, vârstnici și bătrâni, se formează echipe de copii care învață să cunoască și să interpreteze jocurile populare (...) din comuna Văleni, Stănești și Sârbi - Măgura a căror pregătire tehnică s-a bucurat de o bună apreciere.

CĂLUȘARII

În zilele de Rusalii și în toată săptămâna Rusaliilor, joacă călușarii.

Vom arăta aici jurământul călușarilor, adică modul cum se jură ei și în urmă vom descrie călușul, jocul lor.

În ziua de Strat de Rusalii se adună la o casă treisprezece flăcăi, aceia care sunt hotărâți a se face călușari. Din toți aceia, alege pe unul vătaf, adică conducătorul lor, și pe mut. Apoi se face legământul între ei sau legătura steagului, în chipul următor: se ia o prăjină de alun, iar de vârful ei se leagă o geavrea și usturoiul verde, de fiecare călușari câte trei fire.

Acesta este steagul călușarilor, care e păzit cu multă grijă de către călușari, căci se crede că, dacă cineva ar fura din acel usturoi, înnebunesc călușarii.

Jurământul se face în următorul chip: ridică steagul în sus, ținându-l drept, pun apoi toți mâinile pe steag, afară de mut, care în timpul jurământului face adevărat ca un mut, căci dacă ar vorbi, amuțește. Ei jură astfel: "În numele lui Dumnezeu sfântulețu, ne legăm, jurând în credință către steag, că vom juca în dreptate, fără supărare și fără murmur".

După ce au jurat, începe și mutul să vorbească și să spuie trantii (dafii, istorii, secături). Apoi se despărțesc, după ce mai întâiu hotărăsc locul de întâlnire în ziua de Moși (Rusalii), când vor începe a umbla cu călușul.

Din ziua de Strat de Rusalii și până la Moși ei se adună pe la câte o casă, unde fac repetiție și învață jocurile, pentru ca atunci să fie bine pregătiți.

În timpul colindului ei umblă întovărașiți de un lăutar cu cobzarul lui, care le cântă hora, florica, călușul ș. a.

Vătaful are un gârbaciu (biciul cu rafturi) și comandă celorlalți.

Mutul are o sabie de lemn ori chiar de fier. Treaba lui e să facă loc jucătorilor când se îmulzește lumea pe ei și să facă câte istorii toate, pentru a stârni râsul și veselia. Are o mască pe ochi, făcută din cojoacă neagră și e îmbrăcat caraghios și schimonosit. El în timpul jocului nu vorbește, iar în repaus îi toacă gura-n patru.

Îmbrăcămintea călușarilor se compune din cămașă bună, ȋtari, pălării cu panglici multe pe ele; se încinge cu câte 5 - 6 perechi de bete, cu ciucuri și cu mărgele. Betele sunt date de fetele din sat, căci betele jucate aduc sănătate fetei.

Sunt încălțați cu opinci, de care sunt legați clopoței înfundați (rotunzi ca o nucă) și pinteri de fier. Au ciorapi în diferite fețe și peste ciorapi sunt înfășurați cu târșini, cu bete și panglice, până peste genunchi.

Fiecare călușar are la brâu trei căpățâni de usturoi verde.

La joc, călușarii se așază roată. Apoi, după cântecul lăutarilor, începe vâtaful:

- Hop, șa!
- Hop, șa! repetă-n cor și ceilalți călușari.
- Tot așa, zice vâtaful.
- Tot așa! repetă corul călușarilor.
- Pân-o veni Garoșa!
- Să mi-o bată Deresa!

Pe urmă face o mișcare vâtaful, cu un pas înainte: "I-auzi una!", iar ceilalți fac după el, jucând "la una". Apoi: "I-auzi două!", "I-auzi trei!", până la opt.

După ce se joacă la opt, începe plimbarea călușului. Apoi iarăși: "I-auzi nouă!", "zece"! etc. , până la douăsprezece bătaii. Mai joacă după aceea: Floricica, Banul Mărăcine și apoi hora dreaptă după obiceiul vechiu.

În timpul jocului, mutul nu joacă, ci umblă cu sabia în mână, când înăuntrul horei, când pe afară și dă târcoale să facă lărgime și să cheme lumea. La sfârșitul jocului încep călușarii și mutul a face fel de fel de secături.

Mutul se preface mort, iar călușarii se duc după el, îl dibuie și încep a se întreba între ei:

- Mă, omu'ăsta e mort?
- Da' de ce o fi murit, mă', fraților?
- De trezie?
- De beție?
- Dumnezeu să-l ție!
- Mă, a murit frate-tău.
- Ei aș! Frate-său a înnebunit de dragoste.

Încep să-l jeluiască, apoi îl iau pe mut, ca pe un mort, până la mijlocul horei. Aici, după ce se deșteaptă, îl pune vâtaful pe mut să înnumere pe jucători, după ce unul dintre ei se ascunde. El numără și înnumără în gând, și dacă vede că lipsește, începe să-l caute încoace și încolo, până-l găsește și atunci începe să-i dea cu sabia, spre a-l aduce în număr. Apoi intră iară cu toții în joc.

Alteori, în timpul când mutul e mort, se apropie de el doi călușari:

- Mă, a murit frate-tău.

- Nu e frate-meu.
- Ia-i seama bine, mă, că e frate-tău.
- Bine, bine, să-mi mai iau seama.

Se uită și iarăși se uită. Apoi, mahnit:

- Ah! El e, că-i cu gâtul ca tureacu și nu mai poate, săracu'!
- El e, mă?
- El, ne-el, hai să-l îngropăm, că se împute.
- Ba nu, zice celălalt, întâi să-i luăm pielea, s-o vindem.
- Cum să i-o luăm?
- Întăiu să-l umflăm ca pe berbec.

Și numaidecât pun peste mut un șervet mare, care cică e pielea. Caută un băț care închipuie țeava și-l pun ca pe un căpătăiu la piciorul mortului, la ciorap, iar cu celălalt îl ține în gură, suflă tare, să-l umfle pe mut. Apoi se fac că-l jupoaie, pun pielea (șervetul) pe un ciomag, o iau la spinare și încep a striga:

- Piei de cloșcă de vânzare.

Se repede unul dintre ei și-l trage de mânecă:

- Cum, mă? Vrei să vinzi pielea singur? Hai s-o împărțim frățeste.
- Hai, zic. Na întâiu ție, zice un jucător și încep să-i dea pielii cu cotul: "unu, doi, trei" și la fiecare cot, în timpul cât imitează măsurătoarea, lovește cu palma peste piept.

- Ți-ajunge?

- Mi-ajunge.

- Acu să dăm și vătafului, că trebuie să-și facă opinci. Îi măsoară la fel, decât că atunci când vrea să-l izbească și pe el cu palma-n piept, vătaful îi trage câte una la spate de se lipsește și de împărțit și de tot.

Privitorii fac mare haz.

- Acu i-au luat pielea; hai să-l îngropăm.

- Hai! Dar e vorba cum să-l îngropăm noi? Pe la voi cum se îngroapă morții?

- Uite așa; și îl așază cu burta pe pământ.

- Nu așa, mă, ci uite așa; și zicând acestea, așază mortul pe spate, îi ridică un picior în sus și-l sprijină cu călcăiul într-un pop (băț, ciomag).

- De ce-l îngropăm așa, mă?

- De ce? Să-l cunoască nevasta când o veni cu ciobul de tămâie.

- Nici așa nu e bine. Eu zic să-l îngropăm până-n gât, iar capul să-i rămână afară, să se scarpine porcii de el.

- Cum, necum, hai să-l îngropăm o dată!

Doi călușari pun două toiage jos, așază pe mut peste ele, apoi îl iau și-l duc să-l îngroape încolo, departe, prin curțile oamenilor, chiar prin cotețe.

Ceilalți călușari, după ce l-au lăsat pe mut, vin la vatra jocului și aici prind a juca florica călușului.

Unul din călușari rămâne să-l prohodească. Trece peste el încoace și încolo, zicând la fiecare trecere: "Mortu'al darcului, pământu'al Domnului", iar când e să plece, dă puternic cu toiagu-n pământ, la capul mortului. Apoi fuge repede în horă, de se amestecă printre ceilalți jucători.

Mutul se scoală repede de jos, intră în horă și începe a căuta pe cel care l-a prohodit pe el, amenințându-l până la sfârșitul jocului.

Fetele și nevestele tinere joacă cu mare drag lângă călușari, căci cică vor fi totdeauna sănătoase și drăgăstoase flăcăilor. Iar sătenii se întrec care mai de care să cheme călușarii în curte, spre a juca, căci se crede că cel ce primește călușul va avea noroc și ferire de boale.

"Era în Beleți un rudar schilod, și neavând, săracul, cu ce se căuta, a pus de au trecut călușarii peste el și acu cică s-ar fi vindecat."

Când joacă într-o curte, stăpânul casei pune bolovanul de sare în mijlocul horei. Sarea aceea e bine s-o lingă vitele, ca să fie sănătoase și prăsitoare.

Călușarii dau fetelor și femeilor care le cer usturoiul de la brâu și cel legat la steag, nu însă din cel care-i legat tocmai în vârful steagului, ci de cel care-i legat mai jos de prăjină. Acest usturoiu e bun ca leac pentru friguri.

Jocul călușarilor ține toată săptămâna Rusaliilor.

Tot ce agonisesc împart frățește în fiecare seară.

Ba pentru a se ține de legământul făcut în ziua de Strat de Rusalii, în tot timpul jocului ei nu se duc pe acasă, ci mănâncă și dorm cu toții la un loc.

La sfârșit, adică la spartul Călușului, fac un chef bun și apoi, în mod înduioșător, își iau rămas-bun, urându-și bună întâlnire în călușul anului viitor.

I. HELIADE RĂDULESCU

JOCUL CĂLUȘARILOR

Nu este popor unde se vorbește limba românească între care să nu fie cunoscut "Jocul călușarilor", ce se săvârșește în săptămâna dinaintea Rusaliilor. Se adună mai mulți juni, buni dănțuitori și, formând o ceată, se împodobesc cu deosebite cârpe, cu pene de păun și alte asemenea și se înrolează pe o săptămână sub un stindard sau un steag, ce înalță. Unul dintr-înșii cu o superstiție foarte religioasă e îndatorat a ține tăcerea în toată vremea săptămânei și devine mut de bună voie. Jocul se formează, când se face regulat, într-acest chip: în sunetul lăutelor, junii săvârșesc deosebite danțuri cu versuri într-adins, al căror ritual este: "pe ea!". Steagul sau se ține în mână în vremea danțurilor, sau se împalântă în pământ, împrejurul căruia se săvârșesc jocurile pe lângă care fiecare dănțuitor trece săltând într-un chip de curtenire, până când, strigând neîncetat "pe ea!", unul dintr-înșii își încrucișează toiagele în semn de bătaie. Unul dintre ei se ridică pe un loc mai înălțat, de unde vin alții a-l goni. El stăruiește acolo și strigă că e moșia și cetatea sa întărită. Pe urmă, după deprinderea și îndemnarea dănțuitorilor, se încep felurimi de jocuri gimnastice. Femeile au o superstiție a lua de la dănțuitori felurimi de obiecte sau de vestimente sau de mâncare, iar mai cu seamă iau usturoi, care se crede că, dacă vor juca călușarii peste dânsul sau cu dânsul, e bun de friguri și alte boale.

Curat se vede originea acestui joc și după felul său și după versurile ce se cântă că este jocul romanilor, întocmit de strămoșul nostru Romulus spre răpirea Sabinelor. Penele de păun, care la cei vechi era pasărea Junonei, a geloziei, care era acest Argos cu ochi mulți, ce priveghează asupra obiectului dragostei sale, e un fel de deviză a cavalerilor romani ce purtau la cap, spre semn că trebuie să aibă gelozia Sabinelor ce ei disprețuiseră. Secretul întreprinderii cavalerilor romani trebuia să se păzească sub osândă de moarte. Mutul de bună voie figurând în joc.

Scopul jocului era ca să atragă femeile sabine și călușarii până în ziua de astăzi atrag femeile, cu felurimi de obiecte, care prin structurarea a mii de ani deveniră superstițioase.

Sfârșitul jocului se împlinea prin răpirea Sabinelor, semnalul răpirii era: "pe ea!", adică pe fată, "n-o lăsa!", "de a da!" și altele. Călușarii nu încetează acest semnal și sfârșesc jocul cu răpirea steagului după ce l-au

curtenit cu o fugă și larmă mare. După aceasta, începe un fel de serbare de triumf, în care se săvârșesc jocuri gimnastice. Curat se vede la sfârșitul jocului călușarilor chipul unui război ce avură romanii în urmă cu sabinii, închipuirea lui Romulus ce stăruiește a-și apăra moșia și cetatea, și, în sfârșit, pedeapsa unuia dintre ei, care dezertă, închipuiește sau uciderea lui Remus că a sărit șanțul cetății, sau răzbunarea asupra Sabinelor. Toate înfățișază foarte lămurit și sub chip alegoric păstrat și desfigurat în aceeași vreme de veacuri începutul și originea noastră. . .

CĂLUȘUL ȘI TRADIȚIILE SALE

Dansul acesta, care știe să răspândească suflarea vieții, are tradiții de dată foarte veche în multe regiuni ale țării (...)

Dansatorii trăiesc în dansul acesta viu, turnat într-un șirag nesfârșit de figuri revărsate fără măsură dar cu o admirabilă disciplină colectivă, ca într-o lume proprie. Funcția primară a dansului trebuie să fi fost exprimarea frenetică, într-un context ritual, a bucuriei virile, nereținută de frâna simțului estetic. Probabil că nici nu era necesară o astfel de frână, o dată ce dezlănțuirii spontane de vitalitate nu-i lipsește nici astăzi armonia și frumusețea spontanietății (...)

OBICEIURI MEREU TINERE

Dintre toate obiceiurile tradiționale cunoscute în sat, pe vremea copilăriei, câteva mi s-au fixat adânc în memorie, impunându-se selecției mele afective prin ineditul și farmecul lor irezistibil. Este vorba de "Drăgai-cele", "Cu plugul" și "Călușul" - deprinderi populare de mare fast, așa cum mi s-au întipărit ele pe retină în variantele lor teleormănene.

(...) Cea mai mare atracție o exercita asupra mea jocul acela cu totul și cu totul neobișnuit, cu nume straniu de "Călușul", cu atât mai fascinant cu cât, cel puțin la vârsta aceea, nu-i puteam tălmăci de loc adâncile sensuri. Cum se înfiripau, de unde veneau, ce mesaj aduceau cetele acestea de fantastici călușari, ce înțelesuri purta costumația ca din timpuri fără de timp, ritmurile și gesturile lor frenetice, amețitoare? (...). De la amintire la prezent firul s-a legat parcă de la sine, iar statornica-mi admirație și prețuirea pentru inegalabilul joc strămoșesc s-a preschimbat firesc în poezie:

CĂLUȘARII

În straiul lor, în ritmul colosal
Ei, călușarii, chipuri pitorești
Re-nviu, ca într-un falnic ritual,
Străbune obiceiuri și povești.
Un pas și încă unul, sincopat,
În șir, în grup, în cerc ... și tot așa
Și deodat, un ropot cadențat
Ca ploaia peste lanuri - hălăișă!
Ei vin din leaturi, din vechimi de țară
Și veșnic nu mă satur să-i admir
Așa precum, vrăjit, odinioară,
Prințul cu-aleasă slovă, Cantemir.
În jocul lor involburat sub zare
Tresaltă-nțreg pământul românesc
Cu repezi râuri, câmpuri roditoare,
Cu munți de strajă, codri ce doinesc.
Le sună zurgălăii la opinci
Iar de sub tălpi le sar, parcă, scântei.
Cu mască de-nțelept ori măscărici
Se-agită-ntruna mutul printre ei.

Un pas și încă unul sincopat.
Se strâng, se rup, se-adună - hop și-așa!
Și în final: un ropot cadențat
Ca herghelia-n tropot . . . Hălăișă!

MIORIȚA ȘI CĂLUȘARII - URME DE LA DACI

(...) Dar pe lângă bucățile (...) de cântat ori de recitat privitoare la omorul lui Osiris de către Set, poporul nostru ne-a păstrat și o înscenare sau un rit mimic. Acest rit MIMIC e cunoscutul joc al Călușarilor.

În dicționarul Academiei de A. Treb. Laurianu și J. C. Massimu, citim la litera C: "Callusiaru, s. m. sallus, saltor: june adornatu, între altele și cu clopotelii la petioare care în dillele "Rosalieloru salta cu mai multi assemeni sie unu saltu, care pare una reminiscentia a saltului vechilor Salli, sau a celui din templu lui Romulus, candu se rapira Sabinele, saltus equestris".

Mulți cred și astăzi ca autorul vechiului dicționar al Academiei. Studiul folclorului ne prezintă însă lucrurile altfel.

Iată jocul călușarilor cum se practică, de pildă, în comuna Călugăreni, jud. Vlaşca.

Îl dăm împărțit în bucăți, așa cum ni s-a comunicat și facem observările trebuitoare la fiecare bucată.

Titlurile bucăților sunt:

I. Formarea călușului.

II. Jurământul.

III. Exerciții de joc.

IV. Îmbrăcămintea călușarilor.

V. Începutul jocului.

VI. Disparația unuia din călușari.

VII. Al doilea joc - jocul războiului

VIII. Sfârșitul.

I. Formarea călușului. (În localitate se numește Căluș).

Cu patru zile înainte de Rusalii, vătaful alege unsprezece tovarăși cu care să poată forma călușul (care se compune din doisprezece oameni). Astfel găsiți, îi rânduieste: unul stegar, care poartă steagul, unul mut, vătaful, doi lăutari și ceilalți călușari. Sâmbătă, în ajunul Rusaliilor, toți aceștia se adună și pe la ora patru după - amiază, cu toții pornesc la pădure, unde leagă la o prăjină înaltă steagul tricolor și o panglică iarăși tricoloră. În urmă se ia de la toți cei doisprezece - ce compun călușul - câte o căpățână de usturoi și câte un fir de grâu care, de asemenea, se leagă ca și panglica, tot la vârful steagului.

Francois Lenormant, ca și alți învățați, vorbind despre legenda lui Osiris, zice: "Moartea lui Osiris, durerea zeiței Isis, îngenuncherea finală a lui Set, toate acestea dădura legendei o temă nesecată a creațiunii, care amintesc ceea ce se găsește în diferitele regiuni din Orient, și, mai ales istoria Cybelei și a lui Atys, a zeiței Venus și Adonis".

Și mai departe adaugă: "Această doctrină se scoboară în Egipt până la cea mai adâncă antichitate" ¹⁾.

Lăsând la o parte că legenda Cybelei cu Atys și a zeiței Venus cu Adonis cuprind amândouă temele egiptene de care am pomenit mai sus: Cain - Abel și Iosif - soția lui Putifar, subliniem numai că legenda lui Osiris a fost un izvor nesecat de creațiuni și că sunt din vremurile cele mai vechi.

Analizând jocul călușarilor, observăm următoarele:

1. Jocul călușarilor de la noi prezintă uciderea lui Osiris și călușarii reprezintă pe oamenii lui Set. Probabil că vâtaful este însuși Set. Ori ca o amintire că Set a fost odinioară persoană reală, ori prin acumulare de atribute, Set se prezintă ca un rege, ori un șef militar.

Oamenii lui poartă un steag. Steag modernizat cu culorile naționale ale noastre, dar steag.

2. Călușarii se adună la ora patru după-amiază, ca să se ducă la pădure.

Timpu! acesta despre seară și dusul la pădure corespunde cu Mio-rița :

La apus de soare

Ca să mi-l omoare. . .

Să-l omoare în pădure, către seară, când erau pe cer soarele și luna.

Soarele și luna

Mi-au ținut cununa.

3. Fiecare călușar aduce câte o căpățână de usturoi care se pune la steag.

Egiptenii făceau din usturoi un zeu. Grecii nu-l puteau suferi. La Roma, cine mânca usturoi era oprit de a intra în templul Cybelei. Știm că Cybela a fost identificată cu Isis, soția lui Osiris. Era natural deci ca soția lui Osiris să nu poată suferi mâncătorii de usturoi, ucigașii soțului său, pe care aici îi reprezintă călușarii. La Roma, usturoiul simbolizează viața militară - poate împrumutat de la egipteni.

II. Jurământul călușarilor.

"După ce steagul s-a legat, mutul înfige sabia lui de metal în prăjina steagului și toți ceilalți trec pe sub sabie și se leagă astfel: Jură cu toții în

frica lui Dumnezeu că vor asculta vorbele vătafului, că se vor purta cinstit cu lumea și nu vor ascunde nimic unul de altul; iar mutul să nu vorbească în timpul jocului”.

Analizăm.

1. Sabia ca și steagul ne arată pe călușari ca ostași.

2. Jurământul e făcut sau pentru a tăinui crima - uciderea lui Osiris, ori reprezintă vechiul obicei de angajare al ostașilor jurând supunere regelui, șefului.

3. Mutul jură să nu vorbească. Acest jurământ nu poate fi făcut decât pentru a tăinui omorul, deci și ceilalți jură tot în acest scop.

De ce numai unul să fie mut?

Explicări se pot da cât de multe; poate însă că tot secretul rămâne mai mult asupra unuia sau poate acel unu e simbol. În tot cazul și mutul și jurământul se potrivesc foarte bine cu făptuirea unor crime; omorârea cabirului, omorârea lui Osiris.

Mai e de observat și legătura care poate fi între mut și numele căluș, care se dă jocului călușarilor. Căluș e tocmai numele unei bucăți de lemn care se pune în gura unui om, ca să i-o țină căscată să nu poată vorbi. Vor fi întrebuințat oare călușarii pe vremuri călușul? Nu știm. Numele de călușar mai lesne pare a veni de la căluș decât de la cal, cum se credea până acum.

III. Exerciții de joc.

“După primirea jurământului, vătaful dă ordin ca toți călușarii să treacă în rând. Lăutarii încep apoi să cânte călușul, iar călușarii la un semn dat de vătaf prin cuvântul: auzi, auzi!, încep să facă exerciții de joc. Și terminând se înapoiază la gazdă”.

Observăm ca mai sus: Călușarii se prezintă ca militari sub comanda șefului.

IV. Îmbrăcămintea călușarilor.

“Vătaful poartă pe cap un fes turcesc. Mutul ține în mână o sabie, în cap are o căciulă cu mască caraghioasă și haine foarte murdare. Lăutarii sunt cu hainele lor. Și călușarii în general cu nădragi (poturi) negri, cămașă frumoasă, încinși cu câte cinci perechi de bete cu mărgel și fluturi. La mijloc poartă batiste alese și cu fluturi. În cap cu pălării cu cordele tricolore. În picioare cu opinci și cu obiele frumoase legate cu târsâne și la călcâie poartă fiecare piteni legați, cu câte cinci dinți și cinci clopoței care fac zgomot. Fiecare călușar poartă în mână câte un ciomag bun. Atât betele, cât și batistele, călușarii le împrumută de pe la fetele mari”.

Observăm:

Pe lângă sabie și steag care sunt semnele oastei, călușarii mai poartă și pinteri ca ostașii și încă ostași călăreți. Dar acești călăreți care se pregătesc să săvârșească un omor corespund foarte bine cu călăreții care se văd pe tăblițele cabirice.

Un călăreț găsim și în poezia populară "Maica bătrână". Maica bătrână, umblând plângând și căutându-și feciorul, se întâlnește cu Negura, cu Soarele și cu Vântul. Vântul în chip de om călare:

Mergând mai la vale

Vezi un om călare

Vine-n fuga mare,

Mic și roșior,

Răpidi ușor.

Se poate ca pe tăblițele cabirice să fie reprezentat tocmai momentul unde Isis întâlnește pe vânt călare și chiar în fața lui Set - reprezentat tot călare. Vântul spune către Isis unde a văzut el pe cel căutat.

Se poate ca Vântul călare să fie creațiune cu totul independentă.

Mai observăm apoi că și încălțăminte Călușarilor cu opinci și obiele frumoase legate cu târsâne, precum și gâteala capului cu pălării și cordele, arată tot un fel de uniformă militară.

Fesul turcesc al vătafului cred că trebuie să fi amintit o uniformă străină, africană poate, pe care a purtat-o Set, fratele ucigaș al lui Osiris.

Nădragii sau poturii negri pe care îi poartă călușarii trebuie să fi reprezentat picioarele negre, adică pielea neagră a picioarelor goale ale ostașilor lui Set, ostași recrutați din populațiunea neagră din Egipt. Batistele alese cu fluturi trebuie să fie tot în legătură cu uniforma militară a unei țări călduroase ca Egiptul, unde omul avea nevoie să-și șteargă sudoarea.

Îmbrăcămintea deosebită a mutului cu căciulă poate să fi însemnând că mutul nu era din numărul acelorași ostași, ori poate e în legătură cu partea morală, arătând pe un om ordinar, poate chiar și de alt neam, cu atât mai mult cu cât vedem că poartă și o mască urâtă, caraghioasă și haine foarte murdare deosebit de ale călușarilor.

Clopoței și betele de încins de asemenea trebuie să fi amintit tot de o veche uniformă militară egipteană.

Cinci perechi de bete, pinteri cu cinci dinți, cinci clopoței, numărul cinci trebuie să fi însemnat ceva dar până acum nu știm ce.

Că fiecare călușar poartă în mână câte un ciomag bun, acesta poate să arate dacă nu pe o bandă de asasini, cel puțin tot niște ostași, ciomagul închipuind o armă.

V. Începutul jocului.

Aici observăm că jocul începe în Duminica Rusaliilor, pe la prânz, adică prin luna lui iunie. Se știe că în iunie soarele e aproape de solstițiul de vară, adică în cea mai mare strălucire. Osiris reprezentând soarele, poate că moartea sau învierea lui se serbau tocmai în acest timp. Jocul se face tot sub un fel de comandă militarască. La un semn dat, călușarii ridică ciomegele și strigă: auzi, auzi !, după care încep a lovi în piteni și în pământ tare, strigând: Salt așa și iar așa! Mișcările jocului parcă ar imita mersul călăreților.

VI. Disparația unuia din călușari.

În timpul jocului vătaful observă că unul din călușari lipsește și dă ordin mutului să-l caute și să-l aducă. După puțin timp mutul îl aduce. Vătaful dă ordin călușarilor să-l ridice pe ciomege. Îl ridică așezat cu fața în sus. Vătaful îl întreabă: - Unde ai fost? El răspunde: - În pădure, după ... flori și mure! Necrezut, îl ia la bătaie lovindu-l cu ciomegele la tălpile picioarelor, apoi vine mutul și-l ia pe seamă că nu este vinovat. Atunci vătaful dă ordin călușarilor să-l lase pe cel bătut și să ridice pe mut pe ciomege. Călușarii îl ridică, dar îl trântesc în cap la pământ și lumea face mult haz. După aceasta începe jocul zis al lui Florea și vătaful strigă cu toți călușarii: - Florea ici, Florea colea. În acest timp călușarii lovesc în palme, căci ciomegele le-au lăsat jos. Apoi toată lumea se prinde de mâini cu călușarii și joacă hora mare, după care se termină primul joc.

Observații. Dezertarea aceasta a călușarului poate să amintească vreun amănunt din legenda lui Osiris. Cine va fi Florea nu putem ști, poate Osiris.

VII. Al doilea joc - jocul războiului.

“Vătaful dă ordin de a se aduna toți călușarii. Stegarul înfinge steagul în pământ. Patru călușari țin cu putere prăjina și alți patru se suie pe cei ce țin steagul și strigă: Război lele, război, dragă! Apoi se dau jos și se fac: unul popă, unul turc, unul cazac și unul femeie, apoi încep să joace. Întâiu joacă turcul jocul turcesc (geamparalele), apoi iese femeia și vine, ia în brațe pe turc și joacă împreună. În timpul jocului vine cazacul și lovește pe turc, îi dă peste mână. Turcul fuge și se duce la cei doi călușari care în timpul jocului se făcuseră în formă de măgăriță. Încalică pe ea și merge din nou la cazac, unde joacă cu femeia jocul căzăcesc. Turcul poartă în mână o scândură,

iar cazacul, o oală cu cenușă. Când se apropie unul de altul, cazacul lovește cu oala pe turc, atât de tare, că oala se face cioburi, cenușa face praf, lumea râde; iar turcul cade jos ca trăsnet. Atunci femeia, după ordinul vătafului, se duce la popă țipând și rugându-l să vină să grijească pe turc. Popa ia o oală cu lapte bătut și cu o lingură mare de lemn, se apropie de turc, ia cu lingura lapte bătut din oală și-i bagă turcului în gură. Apoi, presupunând că turcul a murit, vine un călugăr cu o roabă și ridică pe mort.

Observări.

Suirea celor patru călușari pe spatele celor patru din jurul steagului și strigând: războiu, lele, război, dragă! poate să amintească vreun mod de a declara ori cel puțin de a vesti războiul. Numărul persoanelor de patru sau cinci și femeia corespunde cu numărul cabirilor - neapărat aceste persoane, prin acumularea de atribute, modernizate sau localizate: Osiris, din egiptean devine turc, Set, vrăjmașul lui Osiris, adică al turcului devenit muscal. Femeia reprezentând pe Isis, soția lui Osiris, căci turcul joacă cu dânsa. Ceilalți doi cabiri deveniți unul popă și altul călugăr.

Jocul poate simboliza ocazia ori împrejurările în care s-a petrecut un fapt și poate ca să arate legătura între cei doi soți: Isis și Osiris.

Lovitura pe care cazacul o dă turcului poate însemna prima lovitură dată de Set lui Osiris când l-a închis pe Osiris în ladă și l-a dat pe apă.

Încălecarea pe măgăriță, plecarea și întâlnirea din nou cu cazacul poate însemna schimbarea de loc.

Scândura poate însemna pe care a scăpat din apă Osiris.

Oala cu cenușă înseamnă o armă cu care Set a lovit pe Osiris - poate o măciucă. De obicei, la jocurile acestea, populare, la rituri de pildă, la moșul de turcă, măciuca e făcută dintr-un băț în vârful căruia este o cârpă umplută cu cenușă.

Mersul călare se potrivește cu cabirii călări.

Grijania se vede că e modernizare, deoarece pune pe un popă creștin să grijească pe un turc. E o parodie.

Călugărul trebuie să fie vreun popă străin, egiptean. În sfârșit, aici se reprezintă omorul.

Sfârșitul.

"Călușul ține o săptămână. După trecerea acestui timp, toți călușarii se duc din nou la pădure, în același loc unde au legat steagul și aici cu toții apucă steagul cu mâinile și-l apleacă jos. Țin toți de el, iar vătaful dezleagă steagul și panglica pe care le dă stegarului, iar usturoiul îl dă înapoi călușarilor, fiecăruia câte o căpățână. După aceasta, vătaful ia ciomegele tuturor

și sabia mutului, taie din fiecare câte trei așchii și apoi merge de le îngroapă la rădăcina unui copac.

În urma vătafului dă ordin tuturor să se risipească în fuga mare, și se întâlnesc pe diferite poteci, întrebându-se de sănătate.

Când toți s-au adunat din nou, lăutarii încep să cânte și călușarii pornesc cu toții spre sat. Merg la cârciumă, împărțesc banii și lâna ce au câștigat în timpul jocului și apoi se cinstesc.

Apoi își iau ziua bună și se duc pe la casele lor. Usturoiul se crede că este bun pentru friguri."

Observații.

Sfârșitul întărește părerea noastră că jocul, cu toată înscenarea, reprezintă omorul. Cu omorul ia sfârșit totul. Steagul se desface și oamenii se împrăstie.

Oamenii se împrăstie însă pe furiș, ca pe urma unei crime. Apucă fiecare pe poteci deosebite și când se întâlnesc, se întreabă de sănătate, ca unii care nu s-au văzut de mult, ca să nu dea de bănuț că ei au fost împreună.

Tot tănuirea omorului trebuie să însemne și îngroparea în pământ a ciomegelor și a săbiei.

Împărțirea usturoiului ca bun pentru friguri credem că are deosebită însemnătate. Frigurile în vechime erau o boală din cele mai grozave. Erau și omorâtoare și erau considerate ca boală necurată - adică pricinuită de diavolul, căci prin tremurul sau scuturatul prin care se manifestau erau puse alături cu epilepsia. Iar epilepsia, dedechiul știm că erau alături cu lepra, cu mușcăturile de șarpe, de vipere, de crocodili și alături chiar de ciumă. Tocmai folosul usturoiului împotriva frigurilor credem că a ajutat la păstrarea călușarilor. Jocul călușarilor se făcea oarecum pentru a consacra sau sfînji usturoiul. Să nu uităm că țara usturoiului a fost Egiptul.

Probabil că și cele trei așchii tăiate din ciomege aveau vreun scop la fel.

Vreo însemnare trebuie să fi avut și lâna care se dă călușarilor. Jocul călușarilor practicându-se tocmai pe vremea când se tund oile se poate că s-a obișnuit a se da lâna numai ca plată pentru usturoi; totuși lâna corespunde prea bine cu mioriță și ciobani de stână.

Se admite azi expediția argonauților în Colhida după lâna de aur, este o încercare de reîntoarcere în patrie a acestor argonauți ai căror strămoși altădată veniseră din Colhida ²⁾. Așa se pare că s-a întâmplat cu Jupiter, care în urmă a fost zeificat; așa a fost cu Radu Negru al nostru și poate și

cu transilvănenii care vin la noi. De ce n-ar fi fost astfel și cu Osiris? Strămoșii lui Osiris, un însemnat masiv etnic din Valea Nilului să fi venit pe vremuri cu turmele pe aceste locuri muntoase, ca păstori, și apoi niște urmași ai lor, cu Osiris, scoborând înapoi în vale, rudele de acolo, fratele Set, îl omoară și cu oastea de negri (a lui Set) caută să pună mâna pe averea mortului, pe oile lui Osiris:

C - are oi mai multe,

Măndre și cornute

pe oi și pe lâna oilor.

Poate aceasta să însemne luarea lânnei de către călușari. Oricum ar fi, e o explicație pe care o dăm și noi din multe care se pot da. Plata trebuie de asemenea să fi ajutat mult la păstrarea acestui obicei, mai vârtos în timpii din urmă când poate usturoiul de la călușari nu se mai întrebuințează ca leac de friguri.

De altfel, în folclorul nostru lupta lui Osiris contra lui Set este reprezentată prin lupta lui Iorgovan contra șarpelui sau balaurului, luptă care aiurea a fost reprezentată prin Heracles sau Hercules contra Hidrei.

Acum ne întrebăm: Cine e autorul Mioriței, adică cui se datorește fondul și cui forma acestei poezii?

Fondul, adică faptul e faptul real păstrat de memoria colectivă - moartea lui Osiris.

Forma de astăzi este o improvizație modernă, făcută însă după chipul și asemănarea altor improvizații anterioare, din care improvizatorul a trebuit să cunoască vreo ediție orală. Se înțelege că acest improvizator, ca să poată da o ediție bună, a trebuit să fie un om deosebit, nu orice căscăund-cum a zis d-l Delavrancea. Ca încheiere din cele arătate:

I. Miorița cât și Călușarii sunt rituri de origine egipteană.

Că Miorița este un rit se dovedește prin cuprinsul ei, pe care l-am analizat; iar pe de altă parte, prin existența bucății Muma bătrână și a bucății din Ardeal intitulată Doina Ciobanului, care se leagă cu Miorița și o completează.

Că Jocul Călușarilor este un rit, aceasta se dovedește:

1. Prin cuprinsul lui, pe care l-am analizat

2. Prin părțile acelea pe care am putea să le numim intime, adică acelea care nu sunt destăinuite a fi văzute de public, ci se petrec numai între cei care se fac călușari, așa de pildă: jurământul, aducerea usturoiului,

legarea, purtarea și distribuirea lui, adunarea călușarilor în pădure, ascunderea armelor, fuga etc.

Numirea de joc nu trebuie să ne facă să ne gândim că "Jocul Călușarilor" ar fi o jucărie. Cuvântul joc (jocus) s-a întrebuițat de mult pentru înscenări și reprezentațiuni religioase, teatrale chiar serioase(...)

II. Urmele acestea de fapt vechi care se păstrează în folclorul nostru sunt cu mult, cu foarte mult mai vechi decât data colonizării romane a Daciei și cu mult mai vechi decât chiar romanii. Și nici nu se găsesc la romani. Deci nu le avem de la romani și cu atât mai puțin prin alți coloniști. Cu cât un fapt de memorie colectivă se păstrează mai mult, cu atât presupune existența unei colectivități mai mari, unui masiv etnic mai puternic, mai însemnat. Trebuie dar ca urmele acestea să le avem de la un însemnat și puternic masiv etnic care a stăruit în aceste locuri. Dar cel mai însemnat masiv etnic care a stăruit aici n-a putut fi decât Dacia: trebuie deci ca noi să le fi primit de la Daci, la care știm că a existat Cultul Cabirilor. De unde le-or fi primit ei? De la egipteni direct pe calea păstoritului, ori indirect prin Etrusci, Tirenieni, Pelasgi, Celți, Germani?

Și dacă folclorul românesc ne păstrează lucrarea de care istoria nu ne spune nimic, vedem de ce importanță este folclorul nostru.

III. Dacă cultul Cabirilor ne lămurește ce sunt "Miorița" și "Jocul Călușarilor", în același timp Jocul Călușarilor și Miorița asupra Cabirilor, ne arată că la misterele cabirice se întrebuița, recitată sau cântată, o legendă din care făcea parte "Miorița" noastră și se întrebuița o înscenare anuală din care nouă ne-a rămas Jocul Călușarilor.

IV. Dacă în folclorul nostru păstrăm încă de la daci atâtea bogății, atunci dacii trăiesc; iar noi suntem urmașii romanizați ai dacilor. Cei care se bucurau deci când teoria roesleriană ne tăgăduia dreptul asupra pământului pe care-l stăpânim, n-au de ce să se mai bucure. Noi stăpânim acest pământ nu numai de la Romani, ci și de la Daci. Împăratul Aurelian putea să fi trecut dincolo peste Dunăre oricâți coloniști, pe cei ce avem Miorița și Călușul, pe noi care eram Daci nu ne-a strămutat! Noi am stat aici, am cântat Miorița, am jucat Călușarii și ne-am păzit pământul.

¹⁾ La Magie che les Chaldeens, etc., p. 73 - 75.

²⁾ L'Histoire expliquée par la science sociale: La Grece ancienne par G. D'Agambya, p. 472.

CĂLUȘUL - DATINĂ MITOLOGICĂ COMPLEXĂ

Vorbind despre căluș, ne înscriem în efortul de reconstituire a vieții afective din vremurile trecute, încercăm să ne reamintim simbolistica de care erau încărcate obiceiurile de atunci.

Călușul, spectacol complex, practicat la începutul verii, s-a conservat și s-a păstrat ca una dintre cele mai autentice manifestări folclorice străvechi. E socotit la origine un dans ciobănesc, un ritual legat de fertilitate și combaterea bolilor.

Dansul se întâlnește în toată țara, cunoscut sub numele de căluș în Transilvania, de călușari în Muntenia și Oltenia, de căluceni în Moldova.

Dicționarul enciclopedic român îl definește: "Joc popular românesc practicat mai ales în cadrul vechilor obiceiuri de Rusalii. Datează din perioada precreștină, când a fost un dans ritual. Astăzi este răspândit ca spectacol popular în Muntenia și Oltenia. În Transilvania și Banat poartă numele de "călușer". Se execută de grupuri formate din 7 - 11 bărbați (călușari), purtând ciomege în mâini și având o costumație specială (cu panglici colorate și clopoței la picioare). Câteodată, călușarii sunt însoțiți de un personaj mascat (mutul). Se joacă cu sărituri, bățai, îngenuncheri etc., după o melodie cu ritm sincopat, adaptat la figurile jocului. Datorită virtuozității mișcărilor, "călușul" a intrat în repertoriul echipelor de amatori și a ansamblurilor populare". (Dicționarul enciclopedic român, vol. 1, București, Editura politică, 1982, p. 555 - 556).

Era firesc ca acest spectacol coregrafic inedit, cu semnificații multiple, să incite deopotrivă cercetători români și străini, nume de rezonanță, dintre care amintim: Dimitrie Cantemir, Th. D. Speranția, Elena Niculiță - Voronca, Leo Claretie, Romulus Vuia, Romulus Vulcănescu, Sulzer, Gheorghe Baci, Gheorghe Popescu - Județ, Ovidiu Bârlea, Horia Barbu Oprișan și mulți alții.

Dar orice cercetător care se respectă și se vrea documentat nu poate trece peste documentatul studiu al lui Romulus Vulcănescu "Mitologia română".

"Călușarii", în tot ce s-a scris despre ei, oferă mitologiei române o problemă cu rezonanțe profunde în istoria culturii populare a etnoatriei, filozofiei etnice, a etnomuzicologiei și etnografiei, de asemeni...

...Călușarii fac parte dintr-un ciclu de datini consacrate sărbătorilor echinoxiale, având ca temă caii solari care se găsesc în opoziție cu caii infernali.

În ce constă în cele din urmă relația mitologică dintre cultul solar și călușari? Câteva precizări. Datina călușarilor deschide și închide zilele consacrate Rusaliilor (lat. Rosalia), una din cele mai vechi și mai spectaculoase sărbători arhaice la români, preluată de creștini și asimilată cu sărbătoarea "Înălțarea". Romanii și prin ei daco-romanii considerau sărbătoarea "Rosalia" (sărbătoarea trandafirilor), ca o zi consacrată cultului morților, când se făceau praznice la morminte. La daco-romani și mai apoi la români, ziua de Rusalii s-a transformat într-un ciclu de 9 zile numite "Rusalii", care au căpătat și alte conotații în calendarul mitic românesc, pe lângă ziua festivă consacrată cultului morților (prin "Moșii de Rusalii", zi de praznic și de pomană funerară) și cultul solstițial al soarelui, pentru roade bogate în agricultură, pentru protecția vegetației, a apelor și a medicinei magico-mitice pentru tratarea unor boli psiho - somatice.

În datina călușarilor, ca și a căluților, întrevădem deci supraviețuirea unor aspecte de ritual dintr-un străvechi cult solar autohton care a suferit aculturații lente însă repetate în istoria lui mitică, da la celți, romani și slavii sudici". (Vulcănescu, Romulus. Mitologia română. București, Editura Academiei, 1987, p. 375 - 379).

Călușul, după unele păreri, reprezintă mărturii ale practicilor dionysiace oficializate de strămoșii noștri, petreceri pline de frenezie și exuberanță. Ca și ceremonialele dionysiace, Rusaliile pun în mișcare întreaga obște a satului, călușul suprapunându-se peste această sărbătoare.

Alte ipoteze susțin că jocul călușarilor reprezintă în mod simbolic răpirea sabinelor de către romani.

Argeșul, unde legenda vorbește despre mitul construcției și al sacrificiului, rămâne patria unanim recunoscută a călușului. Aria lui de răspândire este sudul județului, pe Valea Cotmenei, în Pădureți, Mârghia, Stolnici, Hârșești, unde se găsesc păstrători de nădejde ai călușului descris pentru prima dată de domnitorul cărturar Dimitrie Cantemir. Lor li se alătură călușarii din Costești, Vedea, Bârla, Izvoru, Ungheni, Căldăraru, Miroși, Slobozia.

Spectacolul dat de aceste formații de Rusalii este grandios. Deși perioada trecută a dus la alterarea oarecum a dansului prin impunerea lui acolo unde nu era tradiție, călușul argeșean și-a păstrat armonia desăvârșită dintre joc, cântec și costum.

Liniile costumului denotă calitățile artistice extraordinare ale creației populare, costumele călușăresc are o ornamentație aproape abstractă, într-o geometrie și o cromatică tulburătoare.

Din 1935, călușarii poartă pe cap pălării împodobite cu mărgelile multicolore și panglici colorate. Darul a fost făcut de o săteancă unui călușar din Pădureți. Până atunci se purta căciula cu pană. În alte localități se poartă pe cap un fes roșu împodobit cu mărgelile (Izvoru, Ungheni, Căldăraru, Miroși, Slobozia). Dansatorii poartă o cămașă lungă, cu poale (un fel de ie femeiască), albă, cu cusături pe piept, poale, mâneci (umeri), chiar și manșetele și gulerul sunt terminate cu motive geometrice. Se poartă ȋtari albi peste care sunt scoase poalele cămășii. Sunt ȋncinși cu chimire foarte frumos brodate, alții cu bete. De chimire sunt prinse de jur- ȋmprejur bete mai ȋnguste și lungi cât poalele. La brău, ȋn partea dreaptă, se poartă o batistă brodată, iar fluierul piciorului vine ȋmbrăcat cu ciorapi lungi până la genunchi, cusuți cu flori și fluturi, ornamentați, de asemenea, cu ciucuri de la genunchi ȋn jos; la glezne și sub genunchi, mulți la opinci, poartă clopoței, la opincă - plăcuțe de metal (pinteni) producând sunete care dau mai multă vigoare jocului, pe piept și pe spate - bete frumos colorate, așezate cruciș.

Formațiile de călușari sunt foarte vechi, transmise din generație ȋn generație (există și formații de călușari alcătuite numai din copii), așa ȋncât nu se poate preciza vechimea lor, intervențiile autorităților contribuind mai mult la oficializarea lor, la prinderea lor ȋn evidențe și antrenarea lor ȋn diverse concursuri sau spectacole date ȋn fața autorităților.

Deși călușul argeșean are ȋn trăsăturile lui generale un caracter unitar, există mici variațiuni, care au la bază diverse practici, sau diferențieri de vestimentație de la o comună la alta, aceasta conferind fiecărui tip o individualitate distinctă.

La baza practicii obiceiului stă ceata care poate varia ca număr ȋntre 7 și 15 persoane. Vătaful ȋndeplinește rolul de conducător, Stegarul care are grijă de steag, Mutul este personaj mascat, comic. El poartă o fustă verde sub care ține ascuns paloșul sau sabia. Este vopsit pe mâini, pe față cu roșu și mormăie tot timpul. ȋn alte locuri poartă mască.

Vătaful ȋși alcătuiește ceata cu o lună sau chiar mai multe zile ȋnainte de Rusalii; ei se strâng ȋntr-un loc ferit și fac repetiții, acompaniați de viorist și de cobzar. Unii depun jurământul ȋn sâmbăta Rusaliilor, seara sau ȋn dimineața sărbătorii, fiind ȋmbrăcați ȋn portul specific. Există un adevărat ceremonial al depunerii jurământului, diriguitori fiind Vătaful și Mutul. Reținem jurământul solemn: "Jur să joc ȋn credință/ și voi asculta comenzile

Vătafului/ și nu voi părăsi călușul! ... ". Jurământul se depune pe steag (o prăjină de lemn, în vârful căreia se află o batistă cusută cu fluturi, în care se leagă pelinul și usturoiul strâns de călușari. Apoi, ceata, gata organizată, pornește prin sate, făcând adevărate demonstrații de virtuozitate, iar când se întâlnesc două cete de acest fel, se iau la întrecere.

Mișcările dansului sunt în general foarte complicate prin ritmica lor complexă și particularitățile execuțiilor. Dimitrie Cantemir vorbea de peste o sută. Ele cuprind plimbări și figuri care poartă nume convenționale. Se întâlnesc foarte multe bătăi în podea, uneori cu valori de 16 lovituri la pintoni și în aer, fluturări, întoarceri ale capului de 180 și 360 de grade, sărituri, pași petrecuți cu dreptul peste stângul sau stângul peste dreptul, lăsări bruște pe unul sau ambii genunchi, răsuciri scurte la dreapta sau la stânga, foarfece pe podea sau în aer, pași mărunți etc., folosindu-se foarte multe contratimpuri sau sincop. Totul se execută cu foarte multă rapiditate și forță.

Călușarii folosesc în timpul dansului niște bastoane frumos împodobite, confecționate din lemn, sau care, manevrate în anumite feluri, dau valoare de figuri de joc spectaculos.

Desigur, se poate vorbi și de sonoritatea ritmului amplificat de clopoței sau de plăcuțele fixate pe partea interioară a călcâiului, prin bătăile de care aminteam mai sus. Părțile jocului călușăresc au denumiri ca: Plimbarea Călușului, Floricica, Sârba sau Tarapanaua, Dalorum, Surpăturile etc. Există informații despre metodică învățării dansului, ea putând constitui subiectul unuia sau mai multor articole.

Revenind la afirmația că Argeșul este patria călușului, nu putem să nu amintim faptul că în 1935 călușarii din Pădureți au fermecat publicul spectator de la arenele "Royal Albert Hall" din Londra, concurând alături de alte 42 de țări reprezentând toate continentele, obținându-se marele premiu și elogiul presei străine, fiind supranumiți: "Tigrii Carpaților", "Diavolii jocului".

Despre succesul de la Londra, martorul ocular, criticul Harry Brauner, spunea în cartea sa "Să auzi iarba cum crește":

"Bătând din palme sacadat, miile de spectatori strigau: Hălăișa! Hălăișa! ... și ca prin minune, ocolind încă o dată în sărituri mari arena, călușarii părăsiră sala în aclamațiile unui public aproape isterizat ... A doua zi am fost asaltați la hotel de admiratori care ne-au rugat să le îngăduim să învețe și ei unii pași ai jocului; o specialistă venită din America, fermecată de frumusețea podoabelor din mărgele de pe pălăriile călușarilor, dorea să le fotografieze pentru un studiu; nenumărați fotografi așteptau de-a lungul

zilei, pentru a-i fotografia pe călușarii români sub diferite aspecte, iar gazetele erau pline de articole și fotografii, de parcă numai România ar fi luat parte la acest festival ...".

Interesul pentru căluș a rămas viu în Argeș. Pentru conservarea și păstrarea autenticității lui, în 1971 s-a organizat Asociația călușarilor "Valea Cotmenei" cuprinzând cetele de călușari din Pădureți, Mărghia, Stolnici, Costești și Colonești - Olt. În 1985, Argeșul a adus un omagiu călușului prin desfășurarea "Festivalului Călușului argeșean", ediția a patra, organizat cu prilejul aniversării a cinci decenii de activitate a formației de călușari din Pădureți - Argeș. Trebuie să amintim faptul că din 1935 și până la începutul războiului călușarii din Pădureți au cutreierat Europa făcând cunoscute pretutindeni dansurile și costumele noastre milenare.

După cel de-al doilea război mondial n-a fost concurs sau festival fără participarea dansatorilor din Pădureți.

Rămâne titlu de mândrie pentru Argeș faptul că la toate edițiile concursurilor naționale nu numai că a fost prezent în finala pe țară cu toate formațiile călușărești, dar tot de atâtea ori a primit titlul de laureat și premiul I pe țară.

Prin contribuția adusă patrimoniului național, călușul întregeste fericit imaginea pe care o are Argeșul de veche vatră păstrătoare de balade, etnografie, folclor și istorie - ca veche vatră de scaun domnesc.

MANIFESTĂRI ETNOGRAFICO - FOLCLORICE CONTEMPORANE

Călușul. Obiceiurile incifrau în trecut înțelesuri profunde privind relațiile interumane, mersul vieții sociale, legături cu lumea înconjurătoare, cu natura.

În desfășurarea obiceiurilor, o importanță deosebită o are contextul care de obicei implică mai multe planuri. În funcție de împrejurare, de epocă, de condiții, se stabilește o ierarhie a importanței diferitelor planuri. Schimbarea planurilor funcționale duce la schimbări în ierarhia funcțiilor, la trecerea funcției dominante în rândul celor adiacente.

Transformările care au avut loc în viața satului contemporan au determinat schimbări profunde, planul ritual devenind subiacent, în timp ce pe planul principal apare aspectul festiv, de spectacol. Acest fenomen, petrecut și în alte țări, a fost analizat de Paolo Toschi în lucrarea sa despre originea teatrului italian ¹⁾.

El numește astfel de obiceiuri tradiționale, care și-au pierdut funcția inițială, "rit - spectacol", deoarece au devenit mari spectacole populare. Dar aceasta nu înseamnă că folclorul dispare în contemporaneitate. "Speciile folclorului sunt de veacuri în continuă înnoire și transformare, (...) unele dispar, dar cele care reprezintă (...) valori artistice remarcabile continuă să fie gustate cu emoție (...). Prin urmare, nu folclorul dispare, ci modul strict folcloric de a crea și azi cum s-a creat înainte, ceea ce nu este totuna. Moștenirea valoroasă nu-și poate pierde niciodată însemnătatea" ²⁾.

În zona etnografică Olt, cel mai concludent exemplu îl constituie Călușul, care prin echipele de excepție din diferite sate și prin "Festivalul Călușului", ce se desfășoară anual la Slatina, a devenit una dintre cele mai spectaculoase manifestări contemporane. În mod remarcabil s-a afirmat ansamblul folcloric "Călușul" din Scornicești, care, în ultimii cincisprezece ani, a dus faima acestui dans pe toate meridianele globului, obținând numeroase premii și medalii: Premiul special al juriului (1969, Suedia), marele trofeu "Zeița de aur - Artemis" (1971, Turcia), Premiul european pentru artă și folclor (1975, acordat de Fundația FVS, Republica Federală Germania), "Săgetătorul de aur" (1978, acordat de Centrul internațional pentru difuzarea artei și folclorului), premiul I la Festivalul european de

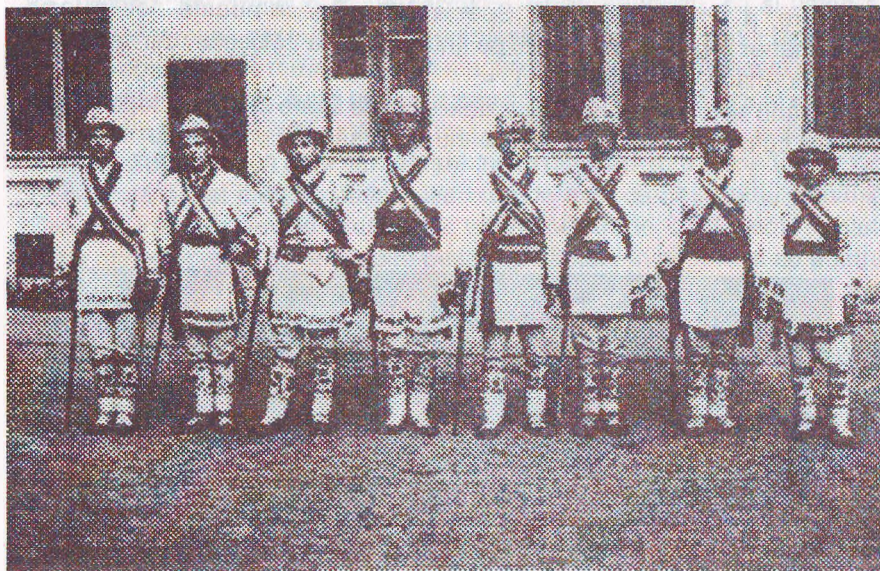
folclor de la Remiremont (1984, Franța), trei premii I la Festivalul Național "Cântarea României" etc.

Ansamblul "Garofița" din comuna Vitomirești a fost, de asemenea, premiat în cadrul Festivalului Național "Cântarea României" și a obținut medalia de aur "Ogosta" (1980, Bulgaria).

La cea de-a cinsprezecea ediție a "Festivalului Călușului" (1982), la care au participat formații din toate județele țării, au fost premiate formațiile de călușari din Scornicești, Colonești, Verguleasa, Priseaca, Vitomirești.

¹⁾ PAOLO TOSCHI, *Le origini del teatro italiano*, Roma, 1955.

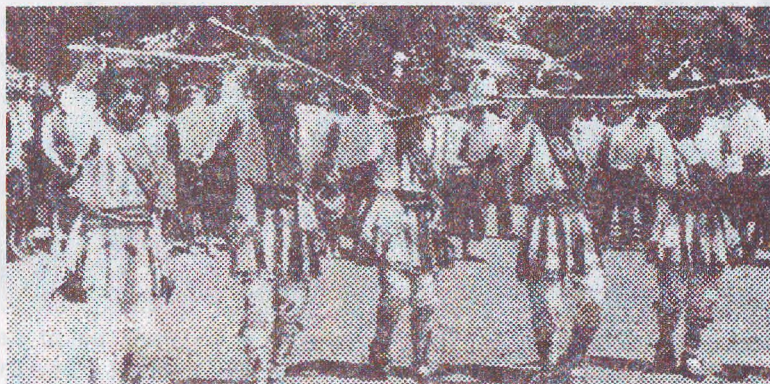
²⁾ *Ibidem*, p.29.

SUS, CĂLUȘUL, PÂN'CE POȚI!

... Îl știm, îl vedem de ani și ani. Dar de fiecare dată, fiecare nou dans al călușarilor pe care îl vedem și revedem aduce pe retina privitorului și în sufletul lui aceeași încântare, aceeași contaminantă poftă de viață, jocul acesta purtându-și peste timp simbolul comunicării omului cu natura și cu metamorfozele ei. De astă dată, la actuala ediție a "Cântării României", călușul cel dintâi, călușarii care s-au întors acasă cu laurii Premiului I (și competiția dintre călușari n-a fost deloc ușoară, fiți siguri) au fost cei din comunele unite prin dans - Conțești și Bragadiru, județul Teleorman. Cei 72 de călușari între 6 și 65 de ani adunând laolaltă câteva generații - tați și feciori și bunici și nepoți - au irupt pe scenele tuturor etapelor concursului ca expresie însăși a vitalității și a tinereții fără bătrânețe a artei noastre populare, a poporului însuși. Specialiștii au găsit nuanțe noi în jocul teleormănenilor, pași mai altfel, pe linia clasică a călușului, dar realizând noi performanțe coregrafice (...)

Când se joacă călușul, nevestele și fetele tinere se retrag departe și-și privesc cu mândrie bărbații întrecându-se la sărituri și la bătutul mărunț al podelei (...)

CĂLUȘARII - RĂMĂȘIȚĂ A COLISALIILOR

Este mai mult decât probabil că "Călușarii sunt o rămășiță însemnată a colisaliilor vechilor romani; căci nu numai numele de călușari, când ne vom lua după numele latin, dar chiar și îmbrăcămintea, jocul, timpul când se face această serbare a colisaliilor sunt în raport cu jocurile călușarilor noștri, și aceștia au ca și cei ai romanilor două centuri acoperite cu bumbi de alamă sau cu curele puse cruciș pe umărul stâng și drept, de cel drept se anină sabia și se numește brâu de ținută; precum acei ai romanilor, așa și acei ai românilor au în loc de suliță un băț lung în mână și diverse basmale colorate, iar pe capul lor, legături împodobite cu metal, ca reprezentațiune a aurului roman și a purpurului. Chiar și pălăriile lor se deosebesc, ca și ale colisaliilor romani, prin un pompon de pene și alte ornamente care diferesc de ale pălăriilor ordinare și ale căciulilor. Ei au un vâtau, ca și vates al colisaliilor romani, el caută înainte, primește pe dențuitori sau îi izgonește și are dreptul de a da ordine, ca și un magister sau praesul. Această serbare dănțuitoare se făcea, după unii, la 9 sau 13 ianuarie, după alții însă, la 21 aprilie și la 21 mai. În această din urmă lună coincide și timpul, și anume la Duminica mare, după care sărbătoare încep călușarii românilor dansul lor. Ei execută acest danț cu puțină diferență de acel ce-l executau romanii. Călușarii joacă în satul lor sau în cele vecine pe strade, ca și preoții romani după melodii proprii cu deosebite gesturi și sărituri. În genere ei au printre dâșzii un individ mascat, pe care-l numesc mut, fiindcă, fără a vorbi, are obicei de a înspăimânta și lovi din glumă pe toți acei care-i întâlnește și mai cu seamă pe femei. Câteodată acest individ are pus peste obraz o mască cu cap de cocoară sau de cocostârc, a cărui plisc tras printr-o sfoară ascunsă plesnește în cadența jocului, spre mirare, după ritmul muzicii. Călușarii execută jocul lor cu toiagele în mână, făcând diferite figuri în salturile lor.

CĂLUȘARII ȘI RUSALIILE

Cunoscutul lingvist și folclorist român Lazăr Șăineanu, în cunoscuta și documentata lucrare "Dicționarul universal al limbii române", îmbrățișează limba națională în toate manifestările vieții moderne: literatură, științe, arte, meserii, comerț, dar nu neglijează tradițiile, etnografia și folclorul românesc. Să-l urmărim definind, în economia unei lucrări de asemenea proporții, călușarii și Rusaliile:

Călușari, m. pl.: ceată de vreo doisprezece flăcăi jucători, cu clopoței la picioare, care, în săptămâna Rusaliilor, merg prin sate săltând un joc tradițional. (De la căluș, după săriturile jocului lor).

Rusalii, f. pl.: 1. pogorârea sfântului Duh, a cincisprezecea zi după Paști, serbate aproape o săptămână: Sâmbăta Rusaliilor, se împarte pentru morți vase pline cu vin și mâncăruri încununate cu flori (datină foarte veche ce exista în Tracia și aiurea; 2. zâne de ape și mai ales de aer care dezlănțuiesc furtuni și răpesc uneori copii: "l-au umflat Rusaliile: cucuveici, lele sburlite și Rusaliile pocite AL.; 3. fig. și fam.: femeie rea"; "du-te, rusalie, pe cea lume!", AL. Slav. RUSALIJA, pentecostă (din lat. medieval ROSALIA, sărbătoarea rozelor): zânele cu același nume erauenerate în săptămâna Rusaliilor (cf. rus. RUSALKI, zâne de păduri și de ape).

CULTURA MATERIALĂ. OBICEIURI.

Multe dintre manifestările cu caracter de masă au fost și parțial mai sunt și astăzi legate de anumite date calendaristice importante sau de anumite sărbători religioase ¹⁾, când se practică numeroase obiceiuri, unele legate de muncile agricole și de practica creșterii animalelor, altele legate de momente importante din viața omului, de viitorul său. Acestea capătă adeseori o aureolă de spectaculozitate rar întâlnită.

Printre aceste manifestări, sărbătorile de iarnă ocupă un loc cu totul deosebit. Ele încep la 24 decembrie cu ajunul Crăciunului, se continuă cu Anul Nou și se încheie după Bobotează, la 7 ianuarie. Crăciunul și Anul Nou prilejuiesc manifestări de o deosebită bogăție folclorică, adesea cu realizări artistice literare remarcabile: mersul la colindat, mersul la urat cu plugușorul, cu semănatul, cu sorcova, Vasilca, jocurile cu măști: turca, capra, cerbul, brezaia, apoi mersul cu steaua, vicleimul, irozii cu dansuri, cum sunt: căiuții, călușarii etc. (...)

Prilejuri de manifestare colectivă a bucuriei de a trăi, de întâmpinare a naturii ce învie, le constituiau și sărbătorile de primăvară și vară. Unele dintre acestea sunt legate de o dată fixă, cum sunt de pildă Sângiorzul, Armindenul etc., altele de sărbătorile religioase - Paștile și Rusaliele (...)

De Rusalii, în etapa premergătoare recoltării grânelor se jucau, de obicei, călușarii sau călușul, al cărui sens inițial este legat de cultul fecundității, al rodirii. Pierzându-și rosturile lui tradiționale și practicile magice de care era însoțit, călușul a devenit, în ultimele decenii, un joc de virtuozitate. El a intrat pe scară largă în repertoriul formațiilor artistice de amatori. ²⁾

1. Istoria literaturii române, vol. 1, p.16.

2. Festivalul călușului. Studii, Comunicări, Referate, Slatina, 1969

ORIGINEA JOCULUI DE CĂLUȘARI

Jocul călușarilor, atât prin înfățișarea impunătoare a jucătorilor, cât și prin arta neîntrecută a dansurilor, a atras asupra sa atenția celor mai însemnați cercetători ai vieții poporului nostru și a stârnit întotdeauna admirația străinilor.

Explicații asupra originii acestui joc s-au dat în mai multe rânduri, fără să se ajungă la un rezultat satisfăcător și fără să se poată arăta, ceea ce este tot atât de important, locul pe care îl ocupă acest joc în obiceiurile similare ale altor popoare. În lucrare de față sperăm să dăm contribuții însemnate privitoare la originea lui și la înrudirea cu unele obiceiuri la alte popoare.

Din materialul publicat reiese că jocul călușarilor este strâns legat de sărbătoarea Rusaliilor și că acest obicei este, sau cel puțin a fost, răspândit pretutindeni la romani, cu excepția Bucovinei, conservându-se astăzi în vechiul regat, mai mult în Oltenia și județul Telorman, Vlașca, Ilfov și Muscel, iar în Ardeal, în regiunea centrală a Mureșului și pe valea Târnavelor. Cele mai importante mărturii sunt păstrate la Cantemir pentru Moldova, la Sulzer pentru Ardeal și Liuba pentru Banat.

Spre a putea urmări și controla mai ușor cercetările noastre, rezumăm elementele caracteristica ale acestui obicei și le grupăm așa cum rezultă din materialul cunoscut: ¹⁾

1. Călușarii sunt o ceată de dansatori, formată numai din bărbați, care în timpul Rusaliilor cutreieră satele sub conducerea unui vătaf, jucând, săltând și primind daruri. Se mai numesc și căluceni (Cantemir, Liuba), sing. călușul (Muscel ²⁾, Dolj ³⁾), călăuzi, boriciani (Sulzer, Ardeal). Jucătorii trebuie să fie fără soț.

2. Poartă costum bărbătesc de sărbătoare; numai la Cantemir "se îmbracă în veșminte cam ca femeile, pe cap își pun cunună de flori, vorbesc în ton femeiesc și, ca să nu se cunoască, își acoperă fața cu un văl alb. Toți purtând în mână o sabie goală".

Astăzi numai vătaful sau mutul mai poartă sabie, afară de județul Muscel, unde avem știrea că și ceilalți călușei purtau o sabie de lemn. ⁴⁾ Peste cămașă, pe umeri, se pun cruciș două cingători sau o cârpă colorată împodobită cu flori. La picioare au pinteni și clopoței zornăitori.

3. Persoanele principale, în afară de vătaf, care se mai numește și voievod (Alba) ori stariț (Cantemir), sunt:

a). primul călușean, care are în mână un chip de cal sculptat și pus într-un mâner (Liuba);

b). stegarul, purtătorul steagului călușarilor, format dintr-un băț ori prăjină de al cărei capăt atârnă de obicei o cârpă (Oltenia, Muscel);

c). mutul, numit și primicerul (Cantemir), blojul (Liuba), zbicer (Bojinca, Ardeal). El este persoana comică a călușarilor și este adesea mascat și îmbrăcat caraghios. În mână poartă sabie sau bici, cu care lovește în jurul călușarilor, ca să alunge duhurile rele. El se numește "mut", pentru că nu are voie să vorbească decât la anumite ocazii. Uneori, nici chiar călușarii nu vorbesc timp de o săptămână, cât ține jocul. Mutul călușarilor din Vlașca și Ialomița își permite să facă obscenități cu călușarii.⁵⁾

d). După cum reiese din mărturiile pe care le avem, în societatea călușarilor era și o figură reprezentând un animal oarecare, pe care însă nu-l putem preciza, căci resturile tradiționale care ni s-au transmis sunt foarte rudimentare.

Astfel, Sulzer spune că mutul călușarilor poartă o mască în forma unui cap de barză al cărei cioc este pus în mișcare cu ajutorul unei sfori. Urmele acestei figuri se găsesc și în jocurile din Oltenia, unde îi zic "cioc" sau "iepure", căci în realitate nici nu-i altceva decât o piele de iepure așezată pe vârful unui băț și purtată de unul dintre cei mai distinși călușari. Această piele de iepure păstrează cu siguranță amintirea unei figuri care prezenta un animal oarecare; bănuim că această figură a putut fi ori, brezaia (turca, cerbul), care umblă astăzi numai la Crăciun și Anul Nou, ori ceea ce e foarte probabil, o figură de cal, cum se vede din descrierea lui Liuba și cum există în obiceiurile similare ale altor popoare. Ne face să bănuim aceasta și un pasaj dintr-o descriere a jocului din Teleorman: "Călușul sare sâmbătă - seara înaintea duminicii de Rusalii și se sparge după opt zile".⁶⁾

4). În jocurile lor se conduc după răsăritul și apusul soarelui. Înainte de răsăritul soarelui și după apusul soarelui nu dansează. În Banat au chiar două jocuri foarte semnificative, unul numit jocul soarelui la răsărit, iar altul jocul soarelui la apus. Alte jocuri mai însemnate poartă numiri de călușul, călucenul (Banat), călușul, floricica sau floricica călușului (Muscel), boricen (Sulzer, Ardeal). Jocurile se continuă adesea până la extaz, iar vătaful are uneori putere magică asupra călușarilor.

5). În toate descrierile acestui obicei se accentuează strânsul raport ce există între anumite zone și călușari. Ei sunt pândiți și urmăriți de zâne,

numite lelele, Dânsele, Frumoasele sau chiar Rusaliile. Acestea sunt tocmai pe timpul Rusaliilor mai periculoase. În mersul și jocurile lor, călușarii trebuie să observe anumite reguli spre a nu fi pociți de zâne, care îi pândesc la tot pasul, dar mai ales la movile și ape. Astfel, ceașul din descrierea lui Liuba din Banat poartă după cap o traistă în care ține nouă buruieni, după câte zâne sunt. Cu un ciocan rupe din aceste buruieni câte puțin și aruncă asupra călușarilor, în timp ce blojul (mutul) îi atinge din când în când cu biciul, spre a nu lăsa duhurile necurate să se apropie de ei. Iar după ce călușarii s-au legat frați jurați, cimpoyerii cântă "marșul zânelor".

Când dorm, se culcă tot câte doi, căci dacă s-ar culca câte unul singur, l-ar poci zânele și ar muri. Tot astfel ne spune și Cantemir despre călușari... (...)

Călușarii trebuie să fie primiți în toate casele, deoarece se crede că de dânșii fug Dânsele și lelele, care fac rău gospodarilor, pocesc și fură copiii. După terminarea jocului, sfărâmă obiectele sau insignele lor (iepuarele, bețele și biciul), le îngroapă și fug fără să se uite înapoi, ca să nu-i pocească Rusaliile.⁷⁾

6). Despre jocul lor se crede că are putere vindecătoare, mai ales dacă joacă peste cei pociți de zâne. Fetele și nevestele joacă cu mare drag lângă călușari. În credința că vor fi totdeauna sănătoase și dragăstoase flăcăilor. Mamele își dau copiii în brațele călușarilor, ca să se facă și ei voinici și jucători, ca și călușarii (Oltenia). Sătenii se întrec să-i cheme pe călușari în curte spre a juca, căci se crede că cel ce primește călușul va avea noroc și va fi ferit de boli (Muscel). Cei vechi credeau despre jocul lor că ar imita învârtirea stelelor în jurul soarelui sau lunii.⁸⁾

7). Se observă o deosebită atitudine din partea călușarilor față de anumite locuri ca: movile, râuri, păduri, dealuri și răscruci. Astfel, în Banat (Liuba) se adună la o movilă care desparte mai multe hotare. Călătorind în alte sate, când trec pe lângă o movilă, o ocolesc în joc de trei ori, slobozind câte un foc de pistol și fugind apoi de la acel loc. Când trec peste o punte, se rotesc împrejur în călcâie ca să vadă dacă nu-i urmărește cineva.

Legarea călușarilor, adică primirea în ceata lor, se face în Ardeal⁹⁾ astfel: vâtaful adună feciorii, care vor "să intre în călușărie" și pleacă cu dânșii în nouă hotare.

Oprindu-se la răscruci, vâtaful îi leagă pe fiecare peste fluierul piciorului, în jos de genunchi, cu câte două curele, pe care sunt înșirați clopoței, pe din sus de coate, cu câte două rânduri de panglici (...)

Chiar din acest rezumat al elementelor caracteristice, fără să mai fac comparații cu obiceiurile similare la alte popoare, caracterul mitic al călușarilor este evident. El cuprinde două elemente mitice bine pronunțate: a) raportul între călușari și soare pe de o parte (raportul jocurilor de la răsăritul și de la apusul soarelui etc.) b) legătura între călușari și zâne. Luând în considerație și data jocurilor, adică Rusaliile, acest caracter este și mai evident.

Tot astfel, nu poate să nu fie remarcată importanța figurii căluțului din descrierea lui Liuba. Cu toate că această figură este menționată numai în acest joc, și chiar aici apare ca ceva rudimentar, fără un rol mai însemnat, noi totuși îi atribuim o deosebită importanță. Terminologia călușarului ne-a păstrat cea mai variată întrebuintare a cuvântului căluț¹⁰⁾, dovadă că această figură era cunoscută pretutindeni și avea un rol însemnat, de la care și jocul a câștigat numele său, cum vom arăta mai la vale.

De mare importanță este pentru cercetările noastre și data acestui obicei.

Alternarea anotimpurilor calde și favorabile vegetației cu cele reci și dușmănoase vieții, cu contrastele lor de lumină și viață în anotimpurile plăcute, cu frig și moarte în timpul iernii, au influențat în mod covârșitor asupra dispoziției sufletești și a fanteziei populare primitive, care trăiau în mijlocul naturii, și le-au condus la concepția unei lupte între natură și iarnă(...)

Cu introducerea creștinismului, resturile cultului vechi păgânesc s-au grupat în jurul sărbătorilor creștine formându-se două cicluri: unul timpuriu, având ca punct de concentrare sărbătorile Crăciunului și ale Anului Nou și unul mai târziu, grupându-se în jurul sărbătorilor de la Paști până la Rusalii și Sf. Ioan de vară. Jocul călușarilor aparține acestui grup din urmă, în mijlocul căruia va trebui să căutăm obiceiurile înrudite.

10. Ca de pildă numirile de jocuri: "călușeana", "căluțul", "plimbarea călușului"; cel pocit de zâne este "luat din căluș"; expresia "a primi călușul", adică a primi pe călușari, "spatul călușului", adică terminarea jocurilor, precum și însuși numele de călușar etc.

Calea, pe care va trebui s-o urmărim în cercetările noastre, este indicată deci de dată (Rusaliile), de nume (călușari) și de caracterul acestui obicei (mitic - solar).

Numele Rusaliilor prezintă amintirea uneia dintre cele mai grandioase sărbători ale naturii. Pe plaiurile Traciei și Phrygiei, patria rozelor și a vinului, unde contrastele între anotimpuri erau atât de izbitoare, reîntoarcerea verii

a fost celebrată cu un fast deosebit de populația tracă. Mulțimea cuprinsă de o adevărată nebunie a dansului, cu capetele împodobite cu flori, inunda grădinile și dumbrăvile înflorite și, în sunetele muzicelor și cântecelor, se învâneau hore și alte dansuri bahice, care se transformau în adevărate orgii. Timpul cel mai potrivit pentru această serbare au fost zilele înfloririi rozelor în mai sau iunie, când vegetația exuberantă atingea culmea dezvoltării sale, în pragul zilelor calde ale verii, când această pompă de flori va fi schimbată în curând în belșugul dătător de fructe. De la acest cult al rozelor a primit această sărbătoare numirea de Rosalia.¹⁰⁾

Paralel cu această serbare a reînvierii naturii, s-a dezvoltat și un important cult al morților. Cei vii nu uită la celebrarea Rusaliilor, nici chiar în excesul lor de bucurie, pe cei morți, ale căror suflete, după credința celor mai multe popoare antice și moderne,¹¹⁾ reînviau cu renașterea naturii și ele, căutând să ia parte la această serbare a naturii triumfătoare. Cu această ocazie, la mormintele împodobite cu flori, se făceau ospete, iar între cei prezenți se împărțeau roze. Acest cult al morților aproape cu același fond și formă s-a păstrat la cele mai multe popoare slave¹²⁾ și la români.¹³⁾

Reminiscența acestei sărbători a rozelor a fost păstrată și în țările din Apus, chiar în însuși cultul bisericii catolice. Coborârea Duhului sfânt a fost reprezentată simbolic în biserică prin aruncarea unei roze prin înălțime (de aici vine numirea de pasha rosata, dominica de rosa etc.). Cu roze, petreceri și diferite jocuri, reprezentând lupta naturii cu iarna, se sărbătorea și în Germania intrarea verii în așa-numitele grădini de rose (Rosen-garten).¹⁴⁾

Sărbători ale rozelor, cu nume străine, sunt și ruzicalo sau druzicalo la sârbi și radunica la ruși, celebrate în lumea a doua după Paști.¹⁵⁾

De altă parte, amintirea anticelor sărbători ale rozelor s-a păstrat și în unele obiceiuri practice chiar la sărbătoarea Rusaliilor, în care dansul și aruncarea florilor joacă un însemnat rol.

Important este pentru noi faptul că existența acestei serbări se atesta încă în veacul al XIII-lea la populația romanică pe același teritoriu al vechilor serbări antice, în sudul Macedoniei. Sărbătoarea a fost transpusă după Rusalii și are multă asemănare cu unele obiceiuri de Rusalii de astăzi și chiar cu al călușarilor. Tinerii cutreieră satele jucând și săltând ca să adune daruri. Între ei erau și figuri mascate.¹⁶⁾ Aceste obiceiuri au fost transmise și populației slavo-bulgare din acel teritoriu și, după cum vom vedea, ele s-au păstrat până în zilele noastre sub o formă mai mult sau mai puțin schimbată.

De sărbătoarea Rusaliilor este legată la noi și la slavi o foarte răspândită credință despre ființele femeiești mitice, care poartă numirea omonimică de Rusalii, sau cu un termen eufemistic la noi, Frumoasele, lelele, Dânsele etc. Având în vedere rolul însemnat ce au aceste ființe tocmai la sărbătoarea Rusaliilor și raportul lor strâns cu călușarii, credem necesar de a releva anumite credințe ale poporului asupra zânelor, care credințe, după părerea noastră, ne pot lămuri asupra multor momente din jocul Călușarilor. Extragem din credințele populare trăsăturile caracteristice ale lelelor.

Sunt spirite femeiești, uneori închipuite ca frumoase, albe și lucii îmbrăcate, altădată ca niște babe urâte. Locuiesc pe lângă dumbrăvi, izvoare, fântâni și lacuri. Ziua aleargă prin nori; mulți aud muzica lor. Când se strâng joacă ca niște nebune, se prind în horă neîncheiată și joacă pe verdeață. Rotocoalele de iarbă mai închisă, ce se găsesc pe câmpuri, sunt urma danțului lor. Locul pe care au jucat este primejdios; cel ce calcă într-însul se va îmbolnăvi de picioare, zicându-i-se că este "luat din lele". Cine le-a văzut jucând, și trădează acest lucru, amuțește. La fel se întâmplă și cu cel chemat de lele, dacă le răspunde. Au putere magică, pot face pe cineva olog, surd sau orb. Ele iau puterea oamenilor care dorm pe lângă izvoare, păduri sau prin locuri umede și reci.

În săptămâna Rusaliilor, de frica lor, nu lucrează nimeni. Deosebit de puternice sunt în ziua de Rusalii. Sunt înarmate cu tot felul de unelte tăioase, spre a pedepsi pe cei care lucrează în ziua aceasta.

lelele cunosc plantele vindecătoare și se plâng că aceste ierburi lecuitoare le-au răpit împărăția din lume.

Se mai numesc și Vântoase, dând naștere vârtejelor, a căror personificare sunt, sau, mai bine-zis vârtejul și vântul fiind numai manifestări ale lor, pricinuind și sub această formă boli, de aceea se și zice "luat din vânt" ca și "luat din lele".¹⁷⁾

În folclorul popoarelor slave, Vilele, Rusaliile (Rusalky la ruși, Rusalki la bulgari) joacă același rol ca și Rusaliile și lelele noastre. După concepția mitologiștilor slavi, ele sunt zânele apelor, pădurilor și câmpurilor și trăiesc în apropierea acestor locuri. Se crede că ele ar fi duhurile fetelor moarte înainte de logodnă. Locuiesc în palate în fundul apelor și trag pe cei imprudenți în apă, silindu-i să trăiască cu ele.¹⁸⁾

Strâns înrudite cu lelele noastre sunt și Neraidele la grecii moderni¹⁹⁾, Elbele sau Elfele la popoarele germane.²⁰⁾ Ca și lelele noastre, locuiesc în

apropierea apelor, arborilor și călătorească neobservate prin aer. Cercurile de iarbă verde mai întunecată de aici sunt urmele dansurilor lor (Elfdans). Există aceeași credință că cine calcă în urma lor se îmbolnăvește. Și ele sunt spirite care pricinuiască boale, dar le și pot vindeca, cunoscând plantele leucitoare pe care le fac cunoscute și oamenilor. Una din formele multiple în care ele apar este și aici vârtejul. La greci, în Zakynthos, de pildă, se zice, când este vârtej, că "dansează neraidele".

Ca și la romani, popoarele slave se tem de aceste ființe îndeosebi în săptămâna Rusaliilor, ²¹⁾ care săptămână poartă și la ruși ²²⁾ numirea rusal'naja, rusalja nadelja, rusalka; la bulgari ²³⁾ rusalska nedelija și la sârbi rusalna nedelja. ²⁴⁾

În legătură cu aceste credințe despre Rusalii, s-au dezvoltat o serie de obiceiuri, de o parte în strânsă legătură cu cultul acestor ființe, pe de altă parte, cu serbările de primăvară și de vară. Dublul caracter al acestor obiceiuri ne face să presupunem un strâns raport între sărbătorile de primăvară și cultul acestor ființe. În seria acestor obiceiuri intră în primul rând și jocul călușarilor noștri..

Unele obiceiuri practicate de ruteni și ruși în legătură cu cultul apelor tocmai la Rusalii se pot aduce în legătură cu credințele despre Rusalii, considerate ca zâne ale apelor. ²⁵⁾ Astfel, la rutenii din Galiția în seara de duminică Rusaliilor, fetele aruncă roze în râuri. ²⁶⁾ La rușii albi, tot la Rusalii, fetele tinere pleacă în pădure, își împletesc cununi pe cap, apoi se duc la râul cel mai apropiat și aruncă cununile pe apă. ²⁷⁾

Dacă am scos în evidență aceste obiceiuri în legătură cu cultul apelor, am făcut-o pentru a releva importanța actului foarte semnificativ din obiceiul călușarilor, în unele locuri din Oltenia, de a arunca în apă steagul, după terminarea jocului. ²⁸⁾ Tot astfel, cunoscând relația ce este între aceste zâne și ape, vom putea înțelege pentru ce călușarii, după descrierea lui Liuba, când trec peste râuri, se învârtesc în călcăie și privesc împrejur, să vadă dacă nu-i urmărește cineva.

Dacă vom face o comparație între ceea ce știm despre credințele asupra acestor ființe la noi și la alte popoare, și îndeosebi la slavi, cu datele expuse la începutul acestei lucrări, asupra jocului de călușari, vom putea face unele constatări însemnate:

a) jocul călușarilor coincide cu timpul când lelele sunt mai periculoase;

b) atitudinea călușarilor față de anumite lucruri, ca ape, păduri, movile, răscruci etc. se explică prin faptul că lelele sunt zânele apelor, pădurilor și ale dealurilor și deci acestea sunt locurile lor de petrecere;

c) faptul că zânele au puteri chiar la sărbătoarea Rusaliilor se poate explica prin credința că la această sărbătoare a reînvierii naturii reînvie și spiritele celor morți. După cum am văzut, la slavi există credința că Rusaliile sunt sufletele fetelor moarte înainte de logodnă. Astfel ne putem explica și faptul pentru ce călușarii sunt urmăriți de lele și teama lor de a nu fi pociți.

Aceste împrejurări, precum și altele, pe care le vom dezvolta mai târziu, ne fac să enunțăm părerea că, călușarii sunt înșiși personificarea lelelor. Acesta este primul fapt însemnat din constatările pe care le vom face în cursul cercetărilor noastre.

Motivul care ne-au îndemnat să afirmăm acest lucru sunt următoarele:

a) Întățișarea lor. După cum am văzut în descrierea lui Cantemir, ei apar în haine femeiești, imitând chiar glasul femeilor, iar fața lor este acoperită cu un văl alb ("alba tela faciem contegunt", p. 129). Cum știm, după credința populară, lelele sunt niște ființe femeiești de o albeață strălucitoare.²⁹⁾ La macedoromâni se numesc chiar Albele.³⁰⁾ La fel și numele lor la popoarele germane; Elfen sau Elben este înrudit cu latinescul "albus".³¹⁾

b) Numărul călușarilor este fără soț, adesea nouă, întocmai ca și al lelelor.³²⁾ După descrierea lui Liuba, "Zânele au nouă nume, ca și al călucenilor". Deci, după obiceiul din Banat, fiecare călușar poartă numele zânei pe care o reprezintă.³³⁾

c) Călușarii apar chiar pe timpul în care, după credințele populare, lelele au influența cea mai mare.

d) Dansul călușarilor pare a imita jocul nebunatic al lelelor, care se învârtesc în hore neîncheiate, fără a atinge pământul, asemănătoare vârtejului, considerat adesea ca o manifestare a lor. După cum vom vedea la jocurile înrudite cu călușarii, și ei dansează fără să se prindă de mână.

e) Credința că cine pășește în urma lelelor se îmbolnăvește. După cum știm din obiceiul călușarilor, ei se feresc să calce unul în urma celui alt. Această teamă ne-o putem explica numai în cazul când călușarii se consideră ei înșiși ca personificarea lelelor.

f) Călușarii cunosc plantele leucitoare, secret care aparține numai lelelor. Zânele până astăzi plâng că împărăția din lume le-a răpit acest secret.

g) Astfel se explică pentru ce în Ardeal se consideră Irodeasa ca patroana călușarilor, ea fiind, după credința populară, împărăteasa zânelor.³⁴⁾

h) Și în cele din urmă, dovada principală este chiar însuși numele călușarilor la meglenoromâni și la bulgari, la care, după cum vom vedea, se numesc Rusalii.

Împotriva acestei păreri s-ar putea face multe obiecții; așa de pildă: pentru ce urmăresc Rusaliile pe călușari, dacă ei le reprezintă și pentru ce ele au putere ocrotitoare în timpul săptămânii Rusaliilor, tocmai când zânele exercită numai influență păgubitoare oamenilor? Asupra acestui punct însemnat al cercetărilor noastre vom reveni mai târziu, când vom răspunde la aceste obiecții.

Aceste credințe și obiceiuri aruncă lumină numai asupra raportului dintre călușari și zâne, nu ne lămuresc însă asupra originii acestui obicei și a raportului său cu obiceiurile similare ale altor popoare. În partea care urmează ne vom ocupa de obiceiurile înrudite cu călușarii noștri la alte popoare, spre a putea explica și originea acestui obicei.

Punctul nostru de plecare va fi același: cercul de obiceiuri legate de sărbătoarea Rusaliilor la alte popoare vecine sau îndepărtate. Vom grupa toate obiceiurile care stau într-un raport mai mult sau mai puțin apropiat sau conțin elemente comune cu jocul călușarilor. Din bogatul material vom reproduce în rezumat numai pe acela care conține elemente importante spre lămurirea acestui obicei. Trebuie însă să ținem seama de următoarele împrejurări:

a) Multe dintre obiceiurile legate de anumite sărbători s-au deplasat, așa încât astăzi același obicei se găsește în diferite regiuni, la date diferite ale anului.

b) Obiceiurile, îndeosebi în epoca când adevăratul lor sens nu mai este cunoscut de popor, ci se practică numai "din obicei", suferă însemnate schimbări. Unele dintre părți dispar sau se înlocuiesc cu altele. Prin înrăurirea altor datine se formează asocieri noi, cu o formă sau sens diferit de cel original, astfel că numai într-o analiză și comparare continuă putem afla elemente comune și documenta legătura dintre ele.

Primul și cel mai apropiat grup cuprinde obiceiurile conform cărora tovarășii de persoane tinere, feciori sau fete, sub conducerea unui vătaf, cuturează satul, jucând și adunând daruri. .

Începem cu jocul călușarilor din nordul Bulgariei, care seamănă mult cu cel din regiunile învecinate ale Olteniei și mai ales din Dolj. Această împrejurare și terminologia arată o puternică influență românească venită sau din nordul Dunării, sau mai probabil moștenită de-a dreptul de la populația românească din dreapta Dunării. Ei se numesc: rusalci (sing. rusalec) sau călușari și umblă în săptămâna de Rusalii, numită săptămâna Rusaliilor (rusalska nedelja). În fruntea lor au un vătaf care poartă un steag ca și în Oltenia. Numărul lor este și aici fără pereche. Când dansează, poartă în cap, întocmai ca și călușarii din descrierea lui Cantemir, cununi de plante vindecătoare, iar la picioare clopoței. Au două jocuri: unul pentru evocarea fertilității, element pe care îl vom întâlni și la alte obiceiuri din nord-vestul Europei, altul numit ca și în Oltenia florica, servind la vindecarea celor bolnavi de lele. Ca și în Oltenia, bolnavul este așezat pe un covor și ridicat de mai multe ori, cu covor cu tot, zicându-i-se "du-te la căluș!"³⁵) Cum trebuie interpretată această expresie vom vedea în partea de la sfârșitul cercetărilor noastre, când vom vorbi despre rolul călușului.

În sudul Macedoniei, la populația slavo - bulgară dintre lenidje și Vardar și la megloromâni, se găsește una dintre cele mai importante variante ale acestui joc. Deosebirea principală este în data jocului, căci acolo, spre deosebire de călușarii noștri, se umblă de la Crăciun până la 6 ianuarie, epocă purtând numirea de "Sărbătorile Rusaliilor". Ei umblă în societate mai mare, compusă din 20 - 60 de tineri, care formează tovarășia Rusaliilor "rusalski druzini". Îmbrăcați în haine de sărbătoare, poartă săbii, cu excepția unui conducător care are un mic toporaș (baltadzi). În timpul celor 12 zile cât umblă, numai două persoane numite "ceauși" vorbesc, ceilalți nu. De asemenea, ei se păzesc să pășească unul în urma celuilalt, întocmai ca și călușarii la noi. Când trec prin sate, trimit înainte două "călăuze".

Când joacă, nu se prind unul de altul, ci dansează singuri, cu sabia ridicată, iar după terminarea fiecărui joc, așază tot câte doi săbiile cruciș, proptindu-se de ele și strigând: "eheel!". Ei nu permit nimănui să străbată prin rândurile lor, câtă vreme dansează, cu excepția bolnavilor, care vreau să se însănătoșească. În vreme ce ei dansează pe un loc mai larg al comunei, ceaușii umblă din casă în casă, făcând cu sabia lor semnul crucii pe fruntea fiecăruia pe care-l întâlnesc în drumul lor, pentru a fi sănătoși. Deci caracterul vindecător al dansului nu lipsește nici aici. Ei primesc bani

și alte daruri pentru biserica în care, după terminarea jocurilor, li se va citi o rugăciune din partea preotului, pentru a fi scutiți de eventualele urmări ale jocului. Semnificativ este faptul că la această ceremonie din biserică mai întâi intră cu săbii și cu pălăriile în cap, iar după ce s-a citit rugăciunea și au fost stropiți cu agheasmă, ies din biserică și intră din nou, dar de data aceasta fără săbii, cu capetele descoperite și cu lumini aprinse în mâini; apoi, făcându-și cruce, fiecare sărută icoanele sfinte.³⁶⁾

În această ultimă ceremonie este fixat un important moment din epoca de tranziție de la păgânism la creștinism, când biserica creștină n-a fost încă destul de puternică ca să suprimе obiceiul păgân, dar a putut influența destul pe noii adepți, ca să ceară intervenția bisericii, spre a scăpa de urmările suflatești ale acestei erezii păgânești temporare.

Tot astfel, nu putem lăsa neobservată marea asemănare în ceea ce privește unele momente între datina aceasta și jocul călușarilor din Banat, așa cum îl cunoaștem din descrierea lui Liuba, cu toată depărtarea în timp și spațiu ce există între aceste obiceiuri. Astfel, ceaușul se găsește exact cu aceeași numire și în descrierea lui Liuba și, ceea ce este remarcant, poartă un mic toporaș, "negeag", întocmai ca și unul dintre conducătorii Rusaliilor din Macedonia (baltadzi). De asemenea, păstrează și ei aceeași atitudine față de anumite locuri, ca răscruci, fântâni, cimitire și biserici, pe care le ocolesc, jucând de trei ori, întocmai cum se face și în Banat. În partea în care ne-am ocupat cu raportul dintre călușari și zâne, am explicat motivul acestei atitudini.

Nu putem trece cu vederea nici un alt moment, care nu poate fi nici el incidental. Rusaliile din Macedonia, când trec prin sate, trimit înainte două persoane numite "călăuze". Cum aflăm din datele lui Sulzer, călușarii din Transilvania, pe la sfârșitul veacului al XVIII-lea purtau și numirea de "călăuze".

Tot astfel vedem cum aceste Rusalii poartă săbii, întocmai ca și călușarii din Moldova la începutul veacului al XVIII-lea. Deci cu cât avem date mai vechi asupra călușarilor la noi, cu atât găsim mai multe elemente comune între jocul călușarilor de la noi cu cel din Macedonia.

Același joc se găsește și la meglenoromâni. Ca și la vecinii lor slavi, acești dansatori se numesc Rusalii și umblă tot de la Crăciun până la Bobotează, cercetând și satele vecine. Sunt îmbrăcați în haine de sărbătoare, iar în mâini poartă paloșe de lemn. Când dansează, nu se prind nici ei unul de altul, ci joacă mai mult rezemați fiecare de paloșul său; la sfârșit strigă: "O"! Și în societatea lor se află o figură caraghioasă, echiva-

lentă mutului călușarilor. Câștigul întreprinderii este dat aici în folosul unei biserici sau școli.³⁷⁾

Deosebit de important este faptul că aceste obiceiuri au păstrat nămintea de Rusalii a jucătorilor pe vechiul teritoriu al Rosaliilor antice, unde, cum am văzut mai sus, sunt atestate încă din veacul al XIII-lea.

Tot din această parte, dar ceva mai spre sud, putem semnală alte două variante, paralele româno - bulgare, formând un grup aparte; este vorba de jocul numit "eska" la bulgarii din jurul Vodenii și Castoriei și aruguciarilor sau aluguciarilor la aromâni. În ambele părți umblă în ziua de Anul Nou. Caracterul lor de joc de călușari este mai șters și reamintește în unele privințe de obiceiuri de la Crăciun și Carnaval.³⁸⁾ Probabil că avem de a face cu un caz de contaminație. La bulgari umblă mai întâi copiii în preția Anului Nou. Jocul lor se numește "eska mică", spre deosebire de "eska mare" a adulților, care umblă în ziua următoare. Ei umblă în grupuri de 15 - 20 persoane, îmbrăcându-se în mod bizar, în diferite haine bărbătești și femeiești, înarmați cu săbii, iatagane și pumnale. O parte din ei sunt mascați; aceștia își fac cal din lemn, iar alții, atârându-și clopote, se vposesec, numindu-se "arapi". Umblă însoțiți de un cimpoier sau toboșar din casă în casă, dansând și adunând parale. După terminarea jocurilor, depun costumul lor, se culcă la aceeași gazdă, ca apoi, în ziua următoare, să plece iarăși pe la case, dorind An Nou fericit. În această zi umblă numai cei mari, numiți "eskari". Ei se îmbracă și umblă la fel ca și copiii.³⁹⁾

Mai demult se întâmplau dese ciocniri sângeroase între diferite cete de "eskari". În caz de moarte, cel mort era înmormântat fără preot, la fața locului, iar ucigașul scăpa nepedepsit, întocmai cum se întâmplă și la călușarii din Moldova pe vremea lui Cantemir. Aceeași atitudine este relată de Papahagi și în jocul aruguciarilor la aromâni. De altă parte, este de remarcat faptul că și aici se întâlnesc cai de lemn, ca și în descrierea lui Liuba din Banat.

Jocul aruguciarilor la aromâni este identic. Spre deosebire de eskari- și în această privință seamănă cu călușarii - umblă fără soț. Se travestesc în mod felurit, după localitate. Unii se fac căpitani, ceilalți arapi, după cum am văzut și la eskari, uneori se travestesc în animale. În Tesalia - Epir se travestesc numai câțiva, iar ceilalți poartă o mască și ajută la purtarea darurilor. Toți sunt înarmați cu măciuci și săbii de lemn, în afară de căpitan și bubașarul, care poartă săbii adevărate. Bubașarul poartă și el clopote, ca și arapii eskarilor. Astfel de figuri apar uneori în cete mai mari, întocmai cum vom vedea la "cucii" de la noi și din Bulgaria. Probabil să se fi purtat mai

mult și aici cai de lemn, ca și la vecinii lor bulgari, cel puțin numele lor (după etimologia dată de dl P. Papahagi : ngr. alogo = cal și sufixele uciu și ar) ne face să presupunem acest lucru.⁴⁰⁾ O variantă aparte, dar interesantă, se găsește chiar în miezul teritoriului locuit de români, la ceangăii din Țara Bârsei. Jocul poartă numirea de origine slavă: borița.⁴¹⁾ Nici aici nu se joacă la sărbătorile Rusaliilor, ci în luna decembrie. Seamănă deci în privința timpului cu jocurile din Macedonia. Acest joc ne oferă deci un bun prilej spre a demonstra cum un obicei se poate deplasa în timp de la o sărbătoare la alta. Mai mult se juca pe întreaga durată a Carnavalului; astăzi numai la 28 decembrie. Numărul jucătorilor este pereche, costumele seamănă cu al călușarilor. Peste cămășă, pe umeri, poartă două cingători de piele, așezate cruciș, împodobite cu nasturi; în picioare au opinci (ceangăii umblă de altfel încălțați cu cizme), la glezne clopoței, iar la călcăie poartă "pinteni". Mai de mult purtau ciocane (toporașe) în mâini, astăzi o lopețică de forma și mărimea maiului. În fruntea lor au un vâtaf. Au și ei două persoane caraghioase, îmbrăcate la fel ca blojul sau "mutul" călușarilor, mute ca și acesta. Numele lor este cuca, și mai de mult purtau săbii de lemn. Astăzi au și ei un bici. Într-o descriere veche a boriței⁴²⁾ găsim un joc pantomimic al cucilor, al cărui subiect este că unul dintre ei moare, iar ceilalți îl învie, exact cum se face și la jocul călușarilor din Muscel.⁴³⁾ În loc de steag, purtau cu ei mai de mult un brad, numit "tebe", împodobit ca pomul de Crăciun, cu hârtii colorate, primuri (panglici), nuci aurite, mere etc. Probabil că de la acest brad a primit jocul numirea de "borița", ceea ce trădează o origine slavă. De altă parte găsim și influențe românești, ca de pildă numirea de "vâtaf" și "pinten". Această presupunere pare a fi întărită și de o mărturie a lui Sulzer,⁴⁴⁾ care spune că românii din Transilvania mai numesc jocul călușarilor, sau mai degrabă o melodie a acestuia, boricean, ceea ce dovedește că jocul cu bradul nu era necunoscut nici la români în vremea lui Sulzer, sau cel puțin i s-a păstrat amintirea.

Rămâne să ne ocupăm și cu un obicei analog la sârbocroați, care aparține tot ciclului de jocuri de Rusalii, având un caracter distinct mult mai pronunțat. Nota cea mai distinctivă a acestui joc este că, în loc de feciori, iau parte fete mari. Obiceiul poartă numirea de kralikari, kralice. Pe cea mai frumoasă fată o aleg de regină, "krajica", a doua de rege, "kralij". Regele poartă pălărie bărbătească și are sabie în mână. Ele merg cântând și jucând de la casă la casă, urmate de un cimpoier și primesc daruri. La sfârșit își petrec dansând jocul național "kolo".⁴⁵⁾ În unele regiuni aleg mai multe regine, zece la număr, și toate poartă în mână o sabie goală, în cap, pălărie

de bărbat.⁴⁶⁾ La sârbi, fața reginei este acoperită cu un ștergar alb; au și un steag, numit barjacatar⁴⁷⁾, ca și călușarii din Oltenia.

Acest obicei, la prima vedere ne oferă puține puncte de comparație cu jocul călușarilor noștri. Aproape numai caracterul și data lor ne permit să căutăm o înrudire între ele. Deosebirea cea mai mare este în faptul că în timp ce la noi numai feciorii iau parte, aici uneori exclusiv numai fetele. Dacă însă ne gândim la călușarii din Moldova din timpurile lui Cantemir, care umblau îmbrăcați în haine femeiești, ba chiar imitau glasul subțiratic al femeilor și la faptul că în ambele locuri purtau săbii goale în mână, înrudirea între aceste jocuri nu mai pare a fi îndoielnică.

Urme de jocuri similare se mai găsesc și la rutenii din Galiția.⁴⁸⁾

Aceste jocuri ne conduc însă la un grup de obiceiuri de Rusalii și mai, foarte răspândite și la alte popoare din vestul Europei. Ideea fundamentală a acestor obiceiuri este, după cum am văzut și la sârbocroați, că tovarășii de jucători sau mai bine zis de jucătoare, căci de obicei iau parte fete mari, își aleg rege sau regină, care în ziua de Rusalii, însoțită de tovarășele ei, cutreieră satul cântând și jucând.

Uneori aceste regine au fața acoperită cu un văl alb, întocmai cum am văzut la călușarii lui Cantemir.⁴⁹⁾ La fel s-a păstrat în unele locuri în legătură cu acest joc și obiceiul aruncării rozelor.⁵⁰⁾

Astfel de obiceiuri sunt punkosdi kiraline la maghiari⁵¹⁾, kralovne la bohemi, Pfingstkönig, Maikönig la germani, reine de mai la francezi, May-lady, Queen of May la englezi și Maja la spanioli.⁵²⁾ Pe linia de contact între aceste două obiceiuri și jocuri strâns înrudite cu jocul călușarilor (la sârbi și maghiari), ca rezultat al unui proces de contaminare, se găsesc forme de tranziție. Tranziția între formele acestea se face aproape pe nesimțite, încât nici nu putem trage limita precisă. Noi totuși vom considera obiceiul la sârbocroați ca aparținător obiceiurilor strâns înrudite cu jocul călușarilor, făcând puntea de trecere spre celălalt grup însemnat al obiceiurilor de vară, grupul reginelor de Rusalii și mai.

Vedem cum obiceiurile strâns înrudite cu jocul călușarilor se restrâng mai mult la popoarele din Peninsula balcanică, formând două zone, una sud-estică, căreia aparțin jocurile la care participă bărbați, și una nord-vestică, la care participă mai mult femeile. Călușarii din zona estică, la români și bulgari, se deosebesc prin caracterul lor vindecător. La sud s-au grupat în jurul zilelor de la Crăciun până la Bobotează, iar la nord în jurul Rusaliilor, cu excepția jocului borița la ceangăi. Figura mutului în zona sud - vestică pare a fi generală. Aceste obiceiuri, cu toate deosebirile dintre ele, cuprind

elemente comune, care devin cu atât mai numeroase, cu cât posedăm mai multe mărturii din trecut. Se pare că, în timpuri mai vechi, în loc de ciomege se purtau pretutindeni săbii goale. Dovadă sunt călușarii din descrierea lui Cantemir, Rusaliile la macedoromâni și slavo - bulgarii din Macedonia, karalice la sârbi, precum și unele mărturii la noi, după care călușarii purtau săbii de lemn.

Această constatare nu este fără importanță. Ea ne îndeamnă să facem comparații cu alt grup de obiceiuri de primăvară, la care dansul și purtarea săbiilor goale joacă un rol însemnat. Pentru aceste obiceiuri, exemple bogate se găsesc în monografia lui K. Mullenhoff asupra jocului de săbii.⁵³⁾ Între exemplele adunate de dânsul se găsesc unele care cuprind amănunte surprinzătoare în comparație cu jocul călușarilor. Astfel, dansatorii cu săbii goale din Hessen, Ditmar, Silezia și Suedia purtau clopoței la picioare, întocmai ca și călușarii noștri.⁵⁴⁾ Purtătorii de săbii goale se găsesc între participanții altor obiceiuri de Rusalii.⁵⁵⁾

Putem semnala un obicei similar și din Franța. În comuna Pont de Cervieres, aproape de Briancon (Hautes Alpes), în fiecare an la 16 august, ziua sfântului Roch, patronul celor molipsiți de ciumă, are loc un dans în amintirea unei mari epidemii (ciumă), care a bântuit în acele regiuni în evul mediu. Dansatorii, în număr de 9, 11 sau 13, deci fără pereche, întocmai ca și călușarii, poartă și ei săbii. Jocul are 45 de figuri.⁵⁶⁾

Din grupul acestor obiceiuri, cităm un exemplu din comuna Huy din Belgia, datând de la Rusaliile anului 1224, deci o măturie veche, având pentru acest grup aceeași valoare ca și descrierea lui Cantemir pentru jocul călușarilor la noi. Asemănarea în unele puncte între aceste mărturii este surprinzătoare. Având în vedere importanța lor, le reproducem în texte paralele. (Vezi Vuia, Romulus. Studii de etnografie și folclor", vol. 1. București, Minerva, 1975, p. 126).

Mullenhoff, în lucrarea sa mai sus-numită, a arătat că dansuri de săbii cu caracter războinic se găseau la cele mai multe dintre popoarele indo-europene și că erau în strâns raport cu cultul solar.⁵⁷⁾ În epoca greco-romană ele se practicau pentru a obține protecția divinităților solare Apolon, Hercule, Jupiter și Mars. Acestui grup de obiceiuri aparține și jocul salilor la romani.⁵⁸⁾ Astfel se explică și părerea folcloriștilor noștri, care comparând jocul călușarilor numai cu dansul salilor, fără a face comparație cu obiceiurile înrudite la celelalte popoare europene, au trebuit să ajungă la constatarea cunoscută, că obiceiul călușarilor își trage originea direct de la salii romani. Adevărul este că ele sunt obiceiuri înrudite, aparținând, ambele,

aceluiași grup de obiceiuri aflătoare aproape la toate popoarele indoeuropene. Înrudirea călușarilor cu acest grup de obiceiuri este incontestabilă. Dovadă e nu numai purtarea săbiilor, ci și raportul strâns ce există între jocul călușarilor și cultul solar (jocul soarelui la răsărit și apus din descrierea lui Liuba). Zeul solar la popoarele vechi era totodată și zeul războiului.⁵⁹⁾ Astfel se explică caracterul solar și războinic al călușarilor. Jocul călușarilor este, însă, după cum vom vedea în cele următoare, în strânsă legătură cu alt cult însemnat din antichitate.

Ambele obiceiuri, atât cel de la Cantemir, cât și cel de la Albericus, ne atrag atenția și asupra altor obiceiuri, la care bărbați travestiți în haine femeiești au un rol însemnat, și pe care le considerăm iarăși înrudite cu jocul călușarilor, chiar în cazul când dansatorii nu mai poartă săbii goale.

Astfel, în provincia Altmark (Prusia centrală), în ziua a treia de Rusalii, umblă prin comună dansatori și dansatoare, între care se găsesc mai mulți feciori, travestiți în haine femeiești. Ei se opresc la fiecare casă și, după ce au dansat, primesc daruri de la gospodina casei.⁶⁰⁾ Și ce este mai important pentru cercetările noastre, în regiunea Ruppın (tot în Almark), în săptămâna înainte de Crăciun umblă "die Feien", deci zânele, în număr de trei, ca și numărul zânelor noastre⁶¹⁾, și fără soț, ca și călușarii. Zânele sunt reprezentate aici prin feciori îmbrăcați în haine femeiești ca și călușarii lui Cantemir.⁶²⁾ Și, ca să fie completă comparația, găsim și în societatea lor o persoană cu un cal artificial (Schimmerleiter), corespunzător celui din descrierea lui Liuba. Avem deci încă o dovadă însemnată dintr-un teritoriu mai îndepărtat pentru confirmarea părerii noastre enunțată la începutul acestor cercetări, că călușarii sunt reprezentanți ai zânelor.

Acum, după ce am arătat înrudirea dintre călușari și obiceiurile similare la alte popoare, putem face o nouă constatare însemnată ca urmare a cercetărilor noastre. Deosebit de important este faptul că obiceiurile numite mai sus la meglenoromâni și vecinii lor bulgari a păstrat numirea de Rusalii a jucătorilor de pe vechiul teritoriu al Rusaliilor antice. Acest obicei, după cum am văzut mai sus, este atestat pe același teritoriu, cu aceeași numire, până în veacul al XIII-lea.

Căci acea thema Moliscos, de unde veniră oamenii cu pricina la arhiepiscopul din Ohrida, era situată în regiunea râului Erigon (Cerna), pe versantul nordic al muntelui Bermios (Vermios, aproape de Verra și Vodena), ținuturi celebre în antichitate prin cultul lui Dionysos.⁶³⁾ Nu este deci de mirare dacă amintirea Rusaliilor antice s-a păstrat într-o formă oarecare în acel ținut până în zilele noastre. De aici, din patria veche a

acestor serbări, a trebuit să se răspândească obiceiul și la alte popoare. Iar acea populație romanică, care a transmis aceste obiceiuri populației slavo-bulgare, nu a putut fi alta decât cea românească, care trăiește pe acele plaiuri, cu această ocupație din timpuri străvechi.

Urmărind lucrurile în ordinea ideii relatate mai sus, când am vorbit despre raportul cu zânele, o comparație a zânelor Rusalii cu vechii satiri și menade, însoțitoarele lui Dionysos în procesiunea sa triumfală, se impune de la sine.⁶⁴⁾ De data aceasta nu vom urmări mai departe această problemă, socotim însă necesar să constatăm următoarele: credințele despre zâne asemănătoare lelelor noastre au existat la cele mai multe popoare europene, fără să le fi împrumutat unul de la altul, bineînțeles, în afară de unele cazuri speciale. Aceste credințe aparțin vechiului patrimoniu de credințe moștenite în comun. În legătură cu aceste credințe și cu cultul primăverii, există cu siguranță anumite obiceiuri, poate chiar înrudite, dar proprii fiecărui popor. Ceea ce însă a influențat în mod covârșitor asupra acestor obiceiuri, îndeosebi la popoarele din Peninsula Balcanică și din preajma ei, au fost fără îndoială anticele Rosalia.

Rămâne să ne ocupăm de aici înainte cu ultimul punct însemnat al cercetărilor noastre, anume de a explica figura calului și rolul său în cadrul diferitelor obiceiuri, spre a lămuri însemnătatea lui în genere și în special pentru jocul călușarilor, căci precum am afirmat în repetate rânduri, numele călușarilor derivă de la această figură.

Am văzut încă la analiza jocului de călușari cum această figură la noi este atestată numai în Banat în descrierea lui Liuba. Dar tot la acel loc am demonstrat cu o mulțime de citate, numiri și expresii întrebuițate, că această figură a trebuit să aibă odinioară un rol mult mai însemnat și mai general decât îl are astăzi, căci numai astfel ne putem explica și faptul că jocul însuși a primit numele de la acest căluș.

O caracteristică a sărbătorilor de primăvară au fost și întrecerile, sub diferite forme, ca alergări pedestre, călări, lupte etc. Folclorul diferitelor popoare ne oferă un bogat material în această privință și ele sunt atestate din timpuri străvechi. Bineînțeles că nu ne putem ocupa aici pe larg cu aceste obiceiuri; ne vom referi numai la cele necesare scopului nostru.

Astfel de jocuri sunt, de pildă, cursele între călăreți, sau, cum le-am zice, cu un termen adevărat românesc, încurarea cailor. Încurarea cailor se face la noi la Sân-Toader.⁶⁵⁾ Acest obicei este răspândit sub diferite forme și la alte popoare vest-europene și are loc îndeosebi în ziua de Rusalii.⁶⁶⁾

Nu putem să nu relevăm aici strânsul raport ce credem că există între încurarea cailor și jocul călușarilor. Călușarii poartă și astăzi în multe locuri pîteni.⁶⁷⁾ Purtarea pîtenilor ne-o putem explica numai ca un rest al unui obicei la care participanții călăreau și care obicei, credem, nu a putut fi altul decât încurarea cailor. Avem chiar dovezi cum că la Sân-Toader jucau și călușarii.⁶⁸⁾ Ne întărește în această convingere și faptul că la alte popoare încurarea cailor se face chiar la Rusalii, când la noi se joacă călușarii. Ne putem chiar întreba dacă nu cumva de aici vine denumirea de călușari. Aceste împrejurări ne fac să presupunem o legătură între aceste obiceiuri și "Caii lui Sân-Toader", care după credințele poporului umblă tocmai la Sân - Toader, fiind foarte temuți de femei, care se păzesc să lucreze în ziua aceasta, întocmai ca și în ziua de Rusalii.

Deci, dacă am voi să reconstituim seria de obiceiuri aparținătoare sărbătorilor reintrării verii la noi, trebuie să presupunem că mai întâi s-a făcut încurarea cailor, după care apoi ar fi urmat jocul călușarilor. Și chiar acest raport între jocul călușarilor și încurările cailor a făcut pe unii dintre folcloriștii noștri să creadă și mai mult în originea romană a călușarilor, comparând încurările noastre cu "equiviria", cursele de cai ce se făceau la romani în legătură cu jocul salilor.⁶⁹⁾

Încurarea cailor, precum și tot soiul de întreceri pedestre, sunt obiceiuri generale, care se găsesc la cele mai multe dintre popoarele europene și sunt în legătură cu serbările de primăvară, simbolizând intrarea grăbită a geniului vegetației.⁷⁰⁾

Strâns înrudite cu aceste întreceri sunt acele procesiuni călări ori pedestre, uneori împreunate cu jocuri făcute în țarina comună, cu scopul de a obține fertilitatea. Vedem cum un nou element se introduce în cadrul jocurilor de vară, care element este în raport strâns cu ideea reînvierii naturii. Acest element până aici a fost întâlnit numai în jocul călușarilor din nordul Bulgariei, care, cum am văzut, au un joc pentru evocarea fertilității.⁷¹⁾

În aceste obiceiuri, după cum vom vedea, calul joacă un însemnat rol. Și aceste obiceiuri le găsim răspândite la mai multe popoare europene. Ele se țin la diferite sărbători ale anului, precum la Paști, Înălțarea Domnului, Întâi Mai, Rusalii și Crăciun. Ceea ce însă ne interesează mai mult este scopul pentru care se țin aceste procesiuni. Astfel, în Arhiducatul Austriei, ca să apere semănăturile împotriva tăciunelui și să asigure prosperitatea cailor;⁷²⁾ în Turingia, pentru bunul mers al semănăturilor; în Spania, ca timpul să fie favorabil semănăturilor; în Cantonul Lucerna, să apere vitele

împotriva epidemiilor, semănăturile împotriva recoltei rele și a grindinei; în Suedia, ca să ferească caii de primejdii. În unele regiuni ale Germaniei, după procesiune se duc cu caii la fierar, pentru lăsarea de sânge, ca să rămâie sănătoși peste un an; sângele se păstrează pentru a fi întrebuințat ca medicament împotriva diferitelor boli.⁷³⁾

Spre ilustrare, prezentăm și din grupul acesta un obicei din fosta Silezie austriacă. În luna Rusaliilor, țăranii călărind înconjoară arăturile rugându-se, în credința că astfel vor fi mai roditoare. Țăranul care are calul cel mai frumos este ales de rege. Acesta trebuie să frigă o oaie neagră. Fiecare țăran ia un os din oaia aceasta și-l ascunde, în ziua următoare, la răsăritul soarelui, în semănături, ca să crească mai bine.⁷⁴⁾

Nu putem să nu relevăm unele momente, care ni se par importante în legătură cu acest obicei. Astfel, calul este adus în legătură cu ideea fertilității, și importanța lui este subliniată și prin faptul că proprietarul celui mai frumos cal este ales rege. Jertfa oii negre pare că înlocuiește astăzi jertfa calului. Oasele de oaie (mai de mult ale calului) se ascund în semănături, spre a transmite fecunditatea simbolizată prin cal și semănăturilor.⁷⁵⁾ Alt moment vrednic de remarcat, ascunderea oaselor în semănătură, este pusă în legătură cu răsăritul soarelui.

Din toate aceste obiceiuri rezultă că calul este privit ca geniu protector al vegetației, al animalelor și chiar al oamenilor. El influențează creșterea semănăturilor și apără vegetația, animalele și chiar oamenii împotriva bolilor și le dă sănătate.

Aceși putere i se atribuie și focului aprins la diferite obiceiuri de primăvară și vară, care reprezintă soarele. Mai departe vom vedea că această coincidență nu este întâmplătoare, ci un rezultat al raportului intim ce există între cal și cultul solar.

În cele următoare ne vom ocupa cu alte obiceiuri, în care figura calului joacă iarăși un însemnat rol, calul viu fiind înlocuit cu unul artificial. Începem cu descrierea unui obicei foarte instructiv în această privință.⁷⁶⁾ Într-un sat din Turingia de mijloc, având două comune bisericesti, în ziua de Rusalii, formează fiecare separat o procesiune, la care iau parte flăcăi și băieți. Fiecare grup îmbracă câte o persoană în frunze de tei (Schos-smeie), pe cap îi așază o coroană de flori; apoi mai iau cu ei doi stegari și două persoane cu bice. Cu mare alai și muzici cutreieră comuna; așezând pe cele patru persoane îmbrăcate în frunze de tei pe caii cei mai frumoși. Flăcăii care însoțesc acest conduct merg și ei călări, iar băieții, pe călușeii de lemn

(Steckenpferd). Când se întâlnesc cetele celor două comune bisericești, se naște între ele o luptă aprigă pentru răpirea steagului cetei vrăjmașe.

În marșea Rusaliilor se repetă această procesiune, dar aici persoanele care fuseseră îmbrăcate în frunze de tei se maschează și se îmbracă în haine femeiești, umblând din casă în casă după daruri, de obicei de-ale mâncării. În ziua de Sf. Treime, procesiunea iese la câmp, stegarii intră în semănături, agitându-și steagurile deasupra lor, în vreme ce ceilalți cântă o cântare bisericească.⁷⁷⁾

Am reprodus acest obicei, pentru că este unul dintre cele mai prețioase și caracteristice obiceiuri de Rusalii la germani. În el întâlnim asociate aproape toate elementele obiceiurilor de Rusalii practicate în nord-vestul Europei și el reamintește în unele privințe momente din obiceiurile noastre. În ce privește rolul calului vedem cum persoanele îmbrăcate în frunze de tei, simbolizând vegetația, călăresc (ca și în obiceiul din Silezia persoana aleasă de rege) pe caii cei mai frumoși, care trebuie considerați și aici ca simboluri ale fecundității. Tot astfel, vedem cum alături de cai adevărați ai flăcăilor figurează călușeii de lemn ai băieților, arătându-ne un bun exemplu, cum caii adevărați pot fi înlocuiți cu cei artificiali.

O comparare a acestor obiceiuri cu jocul călușarilor ne poate da indicații prețioase. În afară de caracterul general al acestui obicei (alai, muzici, cutreierarea comunei în ziua de Rusalii) și alte note comune, se găsesc aceleași persoane, ca stegari, persoane cu bici și călușei de lemn.⁷⁸⁾ Nu putem să nu remarcăm și importanța transformării persoanelor îmbrăcate în frunze de tei în haine femeiești. Aceste persoane reprezintă doar vegetația, și cunoscând strânsul raport între zâne (Frumoase, Rusalii, Nymphe, Elfe etc.) și vegetație, ne putem întreba dacă acest act nu reprezintă în mod simbolic acest raport.⁷⁹⁾

Dacă aceste comparații par a fi chiar îndrăznețe, neîncrederea noastră va dispărea, dacă comparăm scena răpirii steagului din obiceiul acesta cu răpirea steagului din jocul călușarilor.

Lupta călușarilor, în care folcloriștii noștri vedeau răpirea Sabi-nelor, nu este altceva decât aceeași manifestație de luptă închipuită, ce se întâlnește și în obiceiurile de primăvară ale altor popoare, simbolizând probabil lupta între natură și iarnă. În unele paralele apusene scopul acestor lupte fictive pare a fi de a promova creșterea semănăturilor.⁸⁰⁾

Alt grup de obiceiuri, aparținând tot ciclului Mai - Rusalii, se deosebește prin faptul că aceste obiceiuri sunt legate de ridicarea armin-denu-lui (Maibaum), la care ocazie (tot la Rusalii) se aranjează iarăși întreceri

pedestre sau călări. Obiceiurile acestea sunt răspândite în nord-vestul Europei: în Germania, Franța și Anglia. Important este pentru noi că și aici apare un cal anume construit din lemn și acoperit cu pânză, care este purtat de un om, numit la germani Schimmelreiter, la francezi Cheval Mallet, iar la englezi Hobby horse. Căluțul joacă în jurul pomului de mai în timpul alergărilor.⁸¹⁾

Aici credem potrivit să facem o observație și asupra steagului călușarilor pe care îl socotim ca un fel de înlocuitor sau un rudiment al pomului de mai în jurul căruia se petrec în apus aceste obiceiuri și care este uneori înlocuit cu un steag împodobit, asemănător steagului călușarilor.⁸²⁾

La englezi, călușul "Hobby horse" apare și în societatea unor dansatori care purtau clopoței la picioare și se numeau "Morris-dancers". Ei umblau la Paști, Întâi mai, Înălțarea Domnului, Rusalii și chiar la ospete, în societatea călușului întocmai ca și echivalentul său german Schimmelreiter. În epoca lui Shakespeare se produceau și în teatru, după terminarea piesei, spre a împrăști impresia deprimantă exercitată de tragedii asupra publicului.⁸³⁾ Nu trebuie să insistăm, cred, asupra faptului că Morris-dancers sunt o variantă englezească, însă îndepărtată a jocului călușarilor.

Căluțul artificial Schimmelreiter apare în Germania pe alocuri și la Crăciun, ori pe la ospete și Carnaval.⁸⁴⁾ În regiunea Ruppin (Germania), în săptămâna înainte de Crăciun, după cum am văzut, apar în societatea călușului și zâne, care sunt feciori travestiți în haine femeiești.⁸⁵⁾ În unele obiceiuri din nordul Germaniei, raportul calului cu vegetația este și mai pronunțat. Obiceiul devine o sărbătoare a însăși recoltei. Țăranii construiesc din cercuri de sită și pânză un cal alb mare, în care intră un țăran reprezentând un călăreț, numit Schommel sau Herbstpferd. Feciorii cutreieră satul însoțiți, colectând pe la case diferite daruri pentru masa comună. Figura principală din această ceată este un fecior, care pe o prăjină lungă poartă o căpățână de cal, de capătul căreia atarnă o pânză care acoperă prăjina și pe purtătorul ei. Al doilea fecior îl conduce legat de o sfoară. În societatea lor mai apar și alte figuri mascate, ca urși etc.⁸⁶⁾

În seria acestor obiceiuri, care arată evoluția rolului calului, se potrivește de minune un foarte semnificativ obicei tot din Germania (Lehette). După terminarea secerișului, legătorul ultimului snop formează din el o păpușă sub formă de cap de cal.⁸⁷⁾

Întorcându-ne privirile iarăși către popoarele mai apropiate, acest obicei arată o formă de tranziție, între obiceiurile similare ale popoarelor din apus și cele din răsărit.

La polonii din Galiția, în marșea ultimă a Carnavalului, apare iarăși o figură de cal, alcătuită la fel ca și cea din Germania, acoperită cu o pânză albă. Căluțul poartă numele polon konik (căluț), iar feciorii care îl însoțesc cântă o melodie al cărei cuprins în traducere este următorul:

Sai, sai, căluțul nostru,
Sai peste brazdă!
Pe unde sare căluțul nostru,
Vor rodi din belșug;
Pe unde nu va sări,
Acolo nici nu va rodi. ⁸⁸⁾

Acest obicei este important prin faptul că ne prezintă o formă slavă a numelui călușului (konik), iar textul său ne dă cheia pentru a explica rolul calului din obiceiurile înșirate până aici. Din acest mic text reiese lămurit că figura calului este privită ca geniu al fecundității. ⁸⁹⁾

Astfel conceput rolul acestei figuri, vom înțelege rolul său în cadrul sărbătorilor de primăvară, precum și în toate obiceiurile în legătură cu dezvoltarea vegetației, începând cu procesiunile în jurul semănăturilor fragede (în care se evocă fertilitatea), cu jocul său în jurul pomului de Mai (ca simbol al vegetației în plină putere) până la obiceiurile de recoltă, când cu legarea ultimului snop, și-a terminat rolul.

Iar ca cercul cercetărilor noastre să fie complet, cităm un exemplu și din Bucovina. În ziua de Anul Nou, în societatea mai multor persoane travestite, de obicei în animale (capră, urs) apare și un băiat călare pe un căluț de lemn. Și ceea ce este mai important, acest căluț poartă agățat de grumaz un cerc de hârtie, pe care sunt zugrăvite soarele, luna și stelele ⁹⁰⁾

E de remarcat faptul că și în Germania călușul apare adesea în societatea altor figuri, reprezentând diferite animale: capre, urși etc.

Deosebit de obiceiurile de mai înainte, călușul din obiceiul din Bucovina arată un strâns raport cu cultul solar. În cele următoare, vorbind despre rolul calului în mitologia popoarelor din antichitate, vom explica și acest raport.

Nu trebuie să ne mire deloc faptul că el se întâlnește aici la Crăciun, iar nu la Rusalii. La începutul studiului nostru am arătat raportul strâns între diferite obiceiuri de primăvară și vară. Obiceiurile de Crăciun (capra, breaza, colindul etc.) inaugurează acest ciclu de sărbători.

Am ales seria aceasta de obiceiuri dintr-un material relativ bogat spre a demonstra ce rol însemnat și variat are calul în obiceiurile diferitelor popoare și cât sunt aceste obiceiuri de răspândite. Uneori apare numai ca rudiment, iar altădată, ca de pildă la poloni, rolul său pare a fi tot atât de clar, încât nu se simte nevoia unei explicări.

Să vedem acum ce interpretare îi putem da acestei figuri cu ajutorul cunoștințelor noastre despre cultul și mitologia popoarelor, căci este evident că aceste obiceiuri păstrează resturile unui cult străvechi.

Pentru rolul calului în antichitate găsim o mărturie prețioasă în obiceiul numit *october equus* la romani. Calul de octombrie era, în Roma, numele victimei unui sacrificiu solemn, oferit în fiecare an, la idele lui octombrie zeului Mars.⁹¹⁾

În această zi va avea loc pe câmpul lui Marte o întrecere de cai. Calul drept din biga învingătoare era declarat cal sfânt și jertfit pe altarul lui Mars de pe același câmp pentru recolta bogată (*ob frugum eventum*). Pentru posesiunea capului se năștea o luptă între locuitorii celor două suburbii, *Sacra via Suburra*. În cazul când *Sacraviensii* ieșeau învingători, fixau capul de cal pe pereții vechiului palat regal, în cazul contrar era purtat de *Suburrani* și dus în turnul mamilin din suburbia lor. Coada calului era, de asemenea, tăiată și dusă în fugă mare la *Regia*, ca să picure stropi pe focul altarului.

Acest cult cuprinde în sine multe elemente comune cu obiceiurile din seria dată de noi mai înainte, astfel: a) întrecerea de cai, b) jertfa calului pentru recolta bogată, c) lupta pentru capul de cal, d) capul de cal fixat.

După cum am mai remarcat, Mars nu a fost numai zeul războiului, acest caracter și l-a câștigat mai târziu. La popoarele vechi italice, era un zeu solar, și chiar zeul agriculturii și al fecundității.⁹²⁾

Din toate obiceiurile citate mai sus, precum și din credințele și mitologia popoarelor despre care vom vorbi mai jos, se remarcă acest dublu caracter și în rolul calului, adică de a păstra pe de o parte un strâns raport cu cultul solar, iar pe de altă parte cu vegetația sau cultele agrare.⁹³⁾

Revenind încă o dată asupra ipotezei folcloriștilor noștri, care au căutat originea jocului de călușari în dansul salilor romani, vedem că această ipoteză nu a fost lipsită de orice temei. Înrudirea jocului călușarilor cu dansul salilor a fost relevată chiar și de noi, când am vorbit despre dansurile cu arme. Această înrudire este întărită și prin rolul calului în cultul lui Marte și în jocul călușarilor. Este de remarcat și faptul că acel cal de octombrie era jertfit pe un altar străvechi, în jurul căruia salii dansau în luna lui Marte dansul de arme. Repetăm și cu această ocazie că între jocul

călușarilor și dansul saliilor poate fi vorba numai de-o înrudire în sensul că ambele aparțin aceluiași grup de obiceiuri, al dansurilor cu arme.

Am văzut cum Mullenhoff, în studiul său asupra dansurilor cu arme, a arătat că aceste obiceiuri în legătură cu cultul solar au fost răspândite aproape la toate popoarele indo-europene. Același fapt s-a dovedit și despre jertfa calului de octombrie. Grimm i-a găsit urma la vechii germani ⁹⁴⁾, iar Mannhard, care s-a ocupat mai temeinic cu aceste culturi, la mai multe popoare europene în legătură cu culturile agrare. ⁹⁵⁾

În ce privește raportul între cal și cultul solar, putem cita exemple și din credințele populare. Astfel, după credința slavilor păgâni, soarele pleacă la 21 decembrie pe drumul său, călare pe un cal alb. Chiar și la români există credința că soarele își urmează drumul său călare. ⁹⁶⁾

Mitologia popoarelor culte din antichitate ne oferă în această privință exemple atât de multiple și bogate, încât a le trata mai pe larg ar însemna a ne ocupa aproape cu întreaga lor mitologie. Ne vom mulțumi deci să atingem numai chestiunea și să relevăm pe scurt numai pe cele mai însemnate.

În imnurile vedice, soarele este des asemănat cu un cal alb strălucitor. Pe monumentele cele mai vechi ale popoarelor din Orient și din Grecia (în epoca premykeniană), soarele era reprezentat prin un disc tras de un cal pe drumul său ceresc. Asemenea mărturie s-a găsit și în epoca de bronz la popoarele din nordul Europei (monumentul de la Trundholm).

În epoca clasică, era zeilor personali, discul solar este înlocuit cu soarele personificat. Astfel, Helios, în epoca posthomerică, este reprezentat cu aureolă, pe o trăsură trasă de șase cai. Aceeași concepție se întâlnește și în cântecele vedice, unde soarele personificat este des amintit cu trăsura și caii săi. Această concepție nu lipsește nici din mitologia popoarelor germane. În Edda se vorbește despre zeul care conduce trăsura soarelui pe cer, întocmai ca și echivalentul său greco-roman Helios.

De altă parte, calul este animalul jertfit zeului solar. Jertfa de cai este atestată pentru indieni, vedici, popoarele iranice (îndeosebi la perși), prusieni, slavi, germani, greci, romani și iliri. Deci legătura între cal și soare este o concepție străveche și universală la popoarele indo-europene. ⁹⁷⁾

Este important să știm ce interpretare i-au dat calului în cercul obiceiurilor țării lor cercetătorii germani. O parte dintre mitologii lor (Grimm, Kuhn, Wuttke și E. H. Meyer) susțin că "Schimmerreiter" se referă la cultul lui Wodan, ba chiar că este reprezentarea marelui zeu. Mai temeinic s-a ocupat cu această problemă Mannhardt, care în mai multe studii foarte

documentate a arătat că figura calului este un demon al vegetației sau un demon al cerealelor (Getrteidedemon). Poporul crede că acest demon trăiește în vegetație, sau că este însuși reprezentantul acesteia, de la care depinde soarta rodului.⁹⁷⁾ Păreră aceasta este acceptată și de Wundt în monumentală sa lucrare asupra psihologiei popoarelor.⁹⁸⁾ Acest rol al calului în legătură cu vegetația și fertilitatea a fost relevat și de noi. Am mai remarcat faptul că acest caracter îl are mai ales în obiceiurile popoarelor din nord - vestul Europei.

În obiceiurile noastre, calul și-a pierdut acest raport cu vegetația și a luat atributele unui demon al sănătății.⁹⁹⁾ Prin caracterul său vindecător, jocul călușarilor diferă de obiceiurile similare. Acest fapt constituie nu numai nota sa distinctivă, dar și pe cea mai caracteristică. În această privință nu se deosebește întru nimic de ceremoniile popoarelor primitive, întrebuițate la vindecarea bolnavilor, la care dansul urmat până la extaz joacă, de asemenea, un însemnat rol.

În cadrul obiceiurilor și al miturilor, rolul calului variază:

- a) în legătură cu cultul solar, el este însoțitorul zeului, sau este jertfit lui;
- b) în legătură cu culturile agrare, este considerat ca demon al fertilității, de care depinde soarta recoltei și sănătatea animalelor;
- c) în legătură cu credința despre zâne, el apare ca demon al sănătății, de care depinde sănătatea omului.

Toate acestea sunt însă manifestări ale uneia și aceleiași ființe mitice, ale demonului sănătății și fecundității, reprezentat prin figura calului, al cărui caracter se explică ușor prin originea sa solară.

Deci calul, ca demon al sănătății, este ființa care pricinuieste boala, dar tot prin mijlocirea lui se și vindecă. Atât numai că rolul său a devenit cu totul rudimentar. De aici vine expresia "luat din căluș", adică îmbolnăvit de căluș, ca și expresia paralelă "luat din lele", adică îmbolnăvit de lele, sau cum am zice altfel, "pătimeste de Dânsel". Tot astfel trebuie interpretată și expresia "du-te la căluș!", întrebuițată în nordul Bulgariei, după terminarea ceremoniei făcute cu bolnavul luat din lele.¹⁰⁰⁾ "Du-te la căluș!" ar însemna deci ca boala să se întoarcă de unde a venit, adică la căluș, și de aceea, conform concepției generale a popoarelor primitive, boala trebuie vindecată tot prin vraja aceluiasi demon (Gegenzauberg). Astfel se explică credința că fetele și nevestele care joacă lângă călușari vor fi sănătoase, și că copiii, pe care îi țin călușarii în brațe, se vor face și ei voinici și jucători. Precum și

expresia foarte semnificativă, că cine primește "călușul" va avea noroc și va fi ferit de boli.

Deci calul are un dublu caracter în obiceiul nostru, după cum am văzut că-l are și ca demon al vegetației, care dă rodul, dar îl poate și lua. Și chiar acest dublu caracter al demonilor ne întărește și mai mult în credința mărturisită la începutul acestei cercetări, că călușarii sunt reprezentanți ai lelelor. Ideea fundamentală a obiceiului conform concepției relevate mai sus este: boala a fost cauzată de lele, deci trebuie vindecată tot prin lele.¹⁰¹⁾

Nu poate fi trecut cu vederea alt punct obscur, anume raportul între lele și cal¹⁰²⁾. Vorbind despre trăsăturile caracteristice ale lelelor, am relevat faptul că ele sunt adesea considerate ca personificația vântului sau vârtejului.¹⁰³⁾ Nu numai lelele, ci și calul este adus în raport foarte intim cu vârtejul și vântul. În afară de exemplele cunoscute din mitologia clasică (cai lui Achile, centaurii etc.), se întâlnesc asemenea identificări și în credințele populare. Se găsesc chiar exemple când ființe demonice înrudite cu lelele noastre pot lua înfățișarea unui cal.¹⁰⁴⁾ Această împrejurare, precum și faptul că atât lelele cât și calul artificial din obiceiurile amintite mai sus este de obicei alb, ne îndeamnă să punem întrebarea dacă nu cumva calul din jocul călușarilor este o reprezentare theriomorfă a lelelor, cu atât mai vădită cu cât înfățișarea paralelă ca om și animal a acestor ființe este cunoscută.¹⁰⁵⁾

În sfârșit, ar rămâne să ne ocupăm pe scurt și cu o altă figură însemnată din acest joc, cu mutul călușarilor. Această persoană apare la noi și în societatea cerbașilor (brezaci) la Crăciun. Ea nu este legată numai de jocul călușarilor, ci este și una dintre cele mai răspândite figuri, pe care o întâlnim foarte des și la alte popoare, sub cele mai variate forme și asocieri. Uneori apare independent, în număr mai mare, ca de pildă în partea orientală a Peninsulei Balcanice, la bulgari și în regiunile limitrofe, la romani. La populația bulgară se poartă numirea de kukovi, kukeri și umblă în luna Rusaliilor sau cu o săptămână mai târziu.¹⁰⁶⁾ La noi sunt cunoscuți în Dobrogea și pe malul Dunării. Și aici au aceeași numire: cuci, ca și la bulgari.¹⁰⁷⁾ Precum am văzut la jocul borița al ceangăilor din Țara Bârsei, mutul lor se numește iarăși kuka.¹⁰⁸⁾ Și la ceangăii din Moldova apar în grupuri mai mari și se numesc matahale.¹⁰⁹⁾ Am întâlnit această figură și în jocul aruguciarilor la aromâni (bubușarul) și în jocul numit eska la bulgari (arapii).

Nu lipsește nici în obiceiurile de primăvară la alte popoare europene. De pildă Kneht Ruprecht (Klas - Ruklas) la germani seamănă mult cu blojii, cucii de la noi. El apare adesea și în societatea călușului (Schim-melre-iter).¹¹⁰⁾

Caracteristica generală a acestei persoane este, cum am mai relevat și la jocul călușarilor, înfățișarea ciudată, îmbrăcămintea caraghioasă, cu fel de fel de haine și blăni, chiar și cu clopote. În mână are o vergea, bici sau altă unealtă, cu care lovește pe cei din jurul lui.¹¹¹⁾ Loviturii primite de la ei i se atribuie adesea o putere deosebită, ca de pildă: de a alunga duhurile rele, sau de a face mai sănătoși pe cei loviți, a-i scuti de boli etc. El este de obicei mut și își permite să facă multe glume chiar pe socoteala publicului, lucruri care sunt de altfel caracteristice tuturor figurilor mascate. Uneori, cum a fost observat de noi în Țara Hațegului, unde l-am întâlnit la Crăciun în societatea cerbului, poartă phallus făcând obscenități. Tot astfel avem știri și despre mutul călușarilor din județele Vlașca și Ialomița, care își permite să facă unele necuviințe pe socoteala călușarilor.¹¹²⁾ Obscenități au fost remarcate și de arhiepiscopul din Orhida în pasajul citat despre obiceiul Rusaliilor din veacul al XIII-lea. Evident că acest caracter phallic al mutului este o influență provenită din cultul lui Dionysos și credem că nu greșim când privim și în această figură un reprezentant al demonului fecundității, ca purtător al phallusului, simbolul forței productive.¹¹³⁾

Cauza muțeniei sale mi se pare a fi mai mult psihologică decât de altă natură. El este mut probabil pentru că acesta este obiceiul tuturor figurilor mascate, spre a nu se trăda și spre a câștiga o aparență și mai misterioasă. Nu-i exclus însă să aibă și altă origine, probabil în legătură cu credințele despre lele. Astfel, ne putem gândi și la credința populară după care persoana care vede lelele și spune acest lucru amuțește. Într-adevăr, după cum am mai văzut din rolul său în jurul călușarilor, el este un fel de persoană protectoare a lor, apărându-i împotriva lelelor cu lovituri de bici.

Vedem cum din toate resturile tradiționale mai mult sau mai puțin conservate, dar foarte des alterate, se poate reconstitui un substrat de obiceiuri de primăvară și vară, comune la cele mai multe popoare europene. Comparând aceste obiceiuri la popoare din apus cu cele din răsăritul Europei, vedem cum la cele dintâi predomină elementul vegetației, în timp ce la celelalte dansul constituie elementul principal și raportul cu vegetația lipsește uneori total.

Dacă ne-am extins și asupra unor obiceiuri care nu sunt strâns înrudite cu jocul călușarilor, am făcut-o pentru că avem convingerea că obiceiurile,

ca și alte fenomene, nu se pot studia izolat, ci împreună cu tot complexul de obiceiuri aparținătoare aceluiași ciclu. Iată motivul pentru care, ocupându-ne cu jocul călușarilor, am atins aproape întreaga sferă de obiceiuri de primăvară și vară și îndeosebi pe cele de la Rusalii.

Credem că putem constata următoarele:

a) Jocul călușarilor este un obicei misterios de asociație de o parte cu cultul solar (dansurile cu arme), iar de alta cu cultul zânelor.

b) Un strâns raport între călușari și lele și călușarii apărând ca reprezentanții lelelor. Nici unul din rezultatele cercetărilor noastre nu este atât de sigur ca această constatare.

c) Călușarul în forma sa originală a fost un dans de arme, al cărui scop era de a alunga pe demonii păgubitori sănătății.

d) Înrudirea sa cu obiceiurile similare la alte popoare europene, îndeosebi cu cele indicate de noi la popoarele din Peninsula Balcanică.

e) Călușarii și-au luat numele de la figura de cal (călușul), care este un demon al sănătății și fecundității.

f) Data la care se țin aceste jocuri, păstrarea numelui de Rusalii, pentru dansatorii din Macedonia, precum și atestarea acestui obicei pe același teritoriu încă din veacul al XIII-lea, ne îndeamnă să căutăm o legătură directă între jocurile călușarilor și serbările practicate în legătură cu anticele Rosalia, sau cel puțin o puternică influență venită din această parte.¹¹⁴⁾

Cluj, 1922 Extras din "Dacoromania", 1921 - 1922, Cluj, 11, p.215 - 254.

Trimiteri:

1) La alcătuirea acestui rezumat a fost utilizat îndeosebi materialul publicat de T. Pamfile: "Sărbătorile de vară la români". București, 1910, p.54-75.

2. C. Rădulescu - Codin și Mihalache. "Sărbătorile poporului". București, 1910, p.69-73; T. Pamfile, l. c. , p. 63 - 67.

3. T. Pamfile, l. c. , p. 70 - 75.

4. Comunicarea d-lui profesor G. Opreșcu.

5. E. N. Voronca, "Sărbătoarea moșilor", p. 91.

6. Fl. Cristescu, "În mijlocul horelor", Craiova, 1910, p. 39 și T. Pamfile, op. cit. , p. 69.

7. S. Neculcea, Gazeta Săteanului, XIII, 368; T. Pamfile. "Sărbătorile de vară la români", p. 69.

8. W. Schmidt. "Das Jahr und seine Tage in Mehung und Brauch der Rumanen Sieberbungsens." Hermannstadt, 1866, p. 13.

9. T. Frâncu și G. Candrea. "Românii din munții Apuseni". București, I, p. 130 - 133.

10. Cf. F. Miklosich. "Die Rusalien, Sitzungsberichte der k. Akad. der Wissenschaften, Phil. - Hist" Cl. XLVI, p. 386 - 405; W. Tomaschek. "Über Brumalia und Rosalia", ibid., LX, p. 351 - 404.

11. Pentru români, cf. rev. "Ion Creangă", XIV, p. 98.

12. Cf. M. Murko. "Das Grab als Tiisch", în "Wörter und Sachen", 11 (1910), p. 79 - 160. 13. G. Popa - Liscanu. "Urme de sărbători păgânești". În: Convorbiri literare XLI (1907), p. 596 - 606 și 673 - 686.

14. Miklosich, l. c., p. 369 și 387.

15. Murko, l. c. p. 145-147.

16. Miklosich, l. c. p. 388; Tomaschek, l. c. 370, 372, 373.

17. După Șăineanu, L. Studii în folclor. București, 1896, p. 68 - 173, Pamfile, T. Sărbătorile de vară, București, 1910, p. 18 - 54.

18. Leger, Slovenska Mitologija, 1904, p. 18 - 182.

19. B. Schmidt. Das Volksleben der Neugriechen. Leipzig, 1871, p. 119 - 128.

20. W. Nannhardt. "Wald- und Feldkulte. Berlin, 1904. 162 - 67; cf. Șăineanu l. c., p. 162 - 164.

21. La români, Rusalțiile mai au o zi, când, după credința poporului, pot fi periculoase, adică miercurea în a patra săptămână după Paști; în Moldova i se zice Sfiredelul Rusalțiilor, în Țara Românească "Strat de Rusalii", în Bucovina numai Rusalii. (Pamfil, l. c. p. 16, 34.)

22. Murko, l. c., p. 142.

23. Sismanov, "Sbornik na Min". kn., IX, P. 517.

24. Milicevic. "Život srba seljaka". Belgrad, 1894, p. 126.

25. Că numele rusaliky al zânelor slave derivă din Rosalia latin, numele sărbătorii, a fost dovedit de Miklosich, l. c., contra celor care susțin originea slavă. Miklosich nu neagă prin această deducție originea slavă a acestui cult, ci dovedește numai înlocuirea numelui vechi slav cu unul nou, de origine latină. În ce privește originea numelui acestor ființe și a credinței despre ele, îndeosebi în domeniul mitologiei slave, vezi literatura dată de G. Krek, "Einleitung in die slavische Literaturgeschichte". Garz, 1887. Zweite Aufl. 407 - 8; precum și Sismanov, l. c., și Murko, l. c., p. 142 - 154.

26. Miklosich, l. c., p. 392.

27. Tomaschek, l. c., p. 371.

28. Mannhardt (W. - und Feldk., 1, p. 159) crede că arborele din obiceiul de Rusalii la ruși se aruncă pe apă spre a vrăji ploaia (Regenzauber), arborele reprezentând vegetația.

29. Șăineanu, l. c., p. 75

30. P. Papahagi. "Din literatura populară a aromânilor". București 1900, p. 231-237.

31. Cf. Grimon Deutsche Mythologie", p. 413.

32. Liuba, l. c., p. 144, Pamfile, l. c., p. 20, Șăineanu, l. c., p. 169.

33. Liuba, l. c., p. 144.

34. Cf. Șăineanu, op. cit, p. 166-171. într-un descântec de Rusalii.

(Gr. Tocilescu. "Mat. folcl.", p. 1539), Erodia este "doamna zânelor".

35. Maximov. "Živa Satrina", 1, p. 163-175; Arnaudoff. "Die bulgarischen Festbrau- che". Leipzig, 1917, p. 59-64.

36. Arnaudoff. l. c., p. 31-32. Trimiteri

40. Per. Papahagi. Călușarii și aruguciarii. În: Grai bun, 1, nr. 45, p. 83-88.

41. Horger Antal, "A hetfalusi csangok boricatana. Ethnographia X (1899), p.106-114 și Teutsch, I. Der Boritzanz der csangomagyaren in den Sibiendorfren bei Kronstadt inn Jahrb. der Siebenburg. Karp. Ver. XXIII. Nagyszeben.
42. Zajoni Rab Istvan.:Orszzag Tukre, 1862, nr.6.
43. T. Pamfile, op. cit. ,p.66
44. Op. cit. ,p.413.
45. Josef Sulzer. "Die Kroaten im konglichen und Slovonie Wienu, Teschen,1822,p.123-124.
46. I. Loretic,Otok. "Narodni zivot i obicaji. Zbornik za narodni zivot i obicaji, Zagreb, 1897. 11, p.408-411.
47. Vuk Karadsic, Rjecnik. cuvântul kraljice: Milicevic. Zivot sroa sejaka. Belgrad, 1894, p.126.
48. Dr. Josef Szujski. "Die polenu. Ruthenen in Galitzien. Wienu. Teschen, 1882, p.42 Cf. și Zelechowski - Niedzielki, Rutenisc hdeutsches Worterbuch 11. Bd.,1886. Lemberg, cuvîntul "rusali".
49. Pentru sârbi, vezi Karadsic, I. c., pentru maghiari, Sebastyen Gyula , A punkosdi kiraly es kiralyine, în "Etnographia", VII (1900), p. 35.
50. Sebastyen, I. c. p. 32 - 43.
51. Sebastyen I. c.
52. Cf. Mannhardt. "Wald - und Feldkulte" I.Capitolul: Maikönig, Pfingstkonig, Maiko-ning, p. 341 - 347.
53. Über den Schwerttanz, Gaben für Homeyer. Berlin, 1871.
54. Ibidem, p. 13, 14, 16, 21.
55. Cf. Mannhardt, W. u. Feldek, I. , 320, 343, 349.
56. R. Blanchard. "Le Ba'cubert". Paris, 1914. Vezi și revista " La Nature", nr. din 23 oct. și 13 nov. 1886.
57. Op. cit. , p. 6 și urm.
58. Cf. Darenberger - Saglio, cuvântul Salii.
59. Mars era la popoarele vechi italice nu numai zeul războiului, ci și un zeu solar (Cf. Roscher, Lexicon, p. 435).
60. A. Kuhn. "Markische Sagen, p. 327; Mannhardt, W. u. Feldek", I, p. 441.
61. Pamfile, I. c. , p.21.
62. Kuhn, I. c. , p. 346. Mannhardt, I, p.442.
63. Tomaschek, I. c. , p. 372.
64. Popa - Liseanu,I.c., p.686;E. N. Voronca "Sărbătoarea moșilor",1915,p. 91.
65. S. F. Marian. "Sărbătorile la români", 1898, p. 77 - 84.
66. Mannhardt, op. cit. , p. 382 - 396.
67. Cf. de pildă Sulzer, op. cit. , p. 410 "an den Fussen grossmachtrige Sporen tragen".
68. Cf. E. N. Voronca, op. cit. , p. 66, 67.
69. E. N. Voronca, op. cit. , p. 66,67.
70. Cf. Mannhardt, op.cit. , I, p. 392; Mith. Forsch. , p.171.
71. Arnaudoff, op. cit. , p.61.
72. Același scop îl are și la românii din județul Romanați încurarea cailor. (Cf. Olănescu, op. cit. , p. 397 - 406.)
73. Mannhardt, op. cit. , I, p. 397 - 406.
74. Vernakken, " Mythen und Brauche des Volker in Osterreich", p. 306.
75. Cf. Mannhardt, I, p. 363.

76. Mannhardt, op. cit. , p. 363.
77. R. Reichardt. "Türinger Pfingstvolksfeste" . În: "Zeitschrift des Vereins f. Volkskunde", Berlin, 1904, p. 419.
78. Cf. acest obicei cu jocul numit eska la bulgarii din Macedonia de sud, la care, după cum am văzut, o parte din băieți își fac călușei din lemn.
79. Cf. Mannhardt, W. u. "Feldk" , 1, p. 443.
80. Mannhardt, W. u. , op. cit. , 1, p. 548.
81. Mannhardt, W. u. "Mytologische Forschungen", Strasburg, 1884, p. 171.
82. Cf. Mannhardt, "Wald - und Feldkulte", 1, p. 387.
83. Cf. Douce. "Illustrations of Shakespeare", 11, p. 446; R. Wulker. "Geschichte der englischen literatur", 1, p. 326.
84. Landeskunde der Provinz Brandenburg, Berlin, 1912, 111, p. 240, 242, 257.
85. Kuhn, Markische Sagen, p. 346. ; Mannhardt, W - und Feldk. , p. 442.
86. Mannhardt, W. "Myth. Forschungen", p. 165, 166.
87. Mannhardt, "Myth. Forschung", p. 165.
88. I. Matusiak. "Viața poporului polon în monarhia austro - ungară (Österreichische - Ung. Monarchie in Wort u. Bild.), tom. Galiția, p. 312.
89. Cf. și alte paralele vest - europene sub numirea "Fastnacht srosslein", la Mannhardt, op. cit. , p. 541.
90. L. Bogdănescu. "Weinachts - u. Neujahrs - Brauche der Rumänen"
91. Darenberg - Saglio. "October equus".
92. W. H. Roscher. "Studien zur vergl. Myth. der Griechen und Römer I. Apollon und Mars ", Leipzig, 1873.
93. Lucrarea pământului este legată de anotimpuri, iar anotimpurile, de factorii cosmici.
94. E. H. Meyer "Deutsche Mitologie", 11, p. 614, 877.
95. Cf. "Mith. Forschungen", p. 156 - 201.
96. N. L. Kostake. "Soarele" În: "Convorbiri literare", XLII, 488.
97. Cf. Darenberg - Saglio. "Dictionaire etc. Sol"...
98. Cf. Mannhardt. "Die Korndamonen", Berlin, 1867.
99. Wundt. "Volkerpsychologie", 11, Mythos und Religion, 11. T. "Die Vegetationsdämonen", p. 410 - 459.
100. Arnaudoff, l. c. , p. 62.
101. Universalitatea acestei concepții în cadrul obiceiurilor popoarelor primitive a fost dovedită și demonstrată cu prisosință de Wundt în lucrarea sa citată mai sus. Cf. capitolul Krank. - heitsdämonen und Heilsglaube, p. 386 - 410.
102. Cf. capitolul despre Vântoasele în studiul lui Șăineanu despre Iele. Op. cit., p. 96.
103. Cf. capitolul despre Vântoasele din studiul lui Șăineanu despre Iele. Op. cit. , p. 96.
104. Cf. Mannhardt, W. u. "Feldk", 11, p. 89 - 102.
105. Ibidem, 11, p. 32.
106. Marinov, Sobrinik. Sofia, 1, 1907, Arnaudoff, " Sobrinik", IV, p. 273, XVI - XVII.
10. De același, în limba germană: Die bulg. est brauche, p. 26 - 33.
107. S. Fl. Marian. "Sărbătorile la români", 1, p. 282; S. Popescu. "Cucui". În: Șezătoarea, 1, nr. 2, p. 40.
108. Horger, l. c. , p. 110.

109. Wuchunann Gyorgyen " Arnoldvai csangok szokasairól". Etnoger. , XVIII, p. 288.

110. Landeskundewder Provinz Brandenburg, 111, p.240.

111. Mainhardt consideră această vergea ca simbol al vieții (Lebensrute), care provoacă creșterea și alungă din corp pe demonii boalelor (Wald - und Feldkulte, 1. p. 278 - 281)

112. Voronca. "Sărbătoarea moșilor", p. 91.

113. Mannhardt consideră această persoană, ca și figura calului, un demon al cerealelor (Korndamon). Myth. Forschung, p. 167.

114. Acestea sunt rezultatele pe care le-am putut obține cu mijloacele ce ne stau la dispoziție în Cluj. Lipsa unei biblioteci mai bogate în materiale de folclor nu ne-a permis să urmărim această problemă după dorințele noastre. Un exemplu. Pentru obiceiurile popoarelor apusene am avut la îndemână aproape numai operele lui Mannhardt. Am fost nevoit a mă lipsi de izvoare atât de importante ca "The golden Bough" de Frazer, și minunata operă a lui Antskoff asupra cultului primăverii la popoarele din apus și la slavi. Mai multe dintre datele noastre au fost culese încă înainte de război din opere care astăzi nu ne mai stau la dispoziție și deci nu au putut fi controlate din nou cu ocazia redactării. Am ținut de cuviință a releva acestea pentru explicarea unor lipsuri ale studiului nostru îndeosebi în ce privește întrebuințarea izvoarelor.

CĂLUȘARII ȘI CULTUL SOLAR

În cercetările românești și străine consacrate călușarilor s-a ajuns la concluzia că este vorba de un spectacol complex, de origine străveche, probabil din comuna primitivă, și că abordarea lui este controversată.

Pentru noi, cum se va constata îndată, nu este vorba numai de un spectacol complex, ci și de o datină mitologică complexă, din care face parte integrantă și spectaculosul. Ca dată mitologică complexă călușarii reflectă ceva mai mult decât ceea ce ne poate oferi un dans ritual cu implicații multiple. Călușarii, în tot ce s-a scris și se va mai scrie despre ei, oferă mitologiei române o problematică cu rezonanțe profunde în istoria culturii populare a etnografiei, a filozofiei etnice, a etnomuzicologiei și etnocoregrafiei de asemeni. În esența ei datina, fiind axată pe o mitologie arhaică, polarizează și rezumă toate celelalte aspecte enumerate, deschizând perspective inedite asupra concepției despre viață în general și despre viziunea mitologică a lumii în special.

Ca să înțeleg în ce constă procesul de dezvoltare a datinii, datorită concepției mitologice care o ilustrează, adăugăm câteva precizări. Numele datinii de căluș (în Transilvania), de călușari (în Muntenia și Oltenia), de căluceni (în Moldova) interesează în mod deosebit deoarece prin el putem ajunge la esența datinii care stă la baza spectacolului coregrafic actual al călușarilor, care înainte de toate este mitologică. Așa cum am susținut în lucrarea referitoare la măștile populare, călușarii fac parte dintr-un ciclu de datini consacrate sărbătorilor solstițiale și echinoxiale, având ca temă centrală caii solari, care se găsesc în opoziție cu caii infernali.

În ce constă în cele din urmă relația mitologică dintre cultul solar și călușari? Câteva precizări. Datina călușarilor deschide și închide zilele consacrate Rusaliiilor (lat. Rosalia), una dintre cele mai vechi și mai respectate sărbători arhaice la romani, preluată de creștini și asimilată cu sărbătoarea Înălțarea. Romanii, și prin ei daco-romanii, considerau sărbătoarea Rosalia (sărbătoarea trandafirilor) ca o zi consacrată cultului morților, când se făceau praznice la morminte. La daco-romani și mai apoi la români, ziua de Rusalii s-a transformat într-un ciclu de nouă zile numite Rusalii care au căpătat și alte conotații în calendarul mitic românesc, pe lângă ziua festivă consacrată cultului morților (prin Moșii de Rusalii, zi de praznic și de pomană funerară) și cultul solstițial al soarelui pentru roade

bogate în agricultură, pentru protecția vegetației, a apelor și a medicinii magico-mitice, pentru tratarea unor boli psihosomatice. Zilele de Rusalii au fost personificate la români ca zâne tinere și frumoase, capricioase și vindicative ale pădurilor și apelor.

Legătura dintre călușari și cultul solar, independent sau dependent de Rusalii, a fost enunțată și studiată de mai mulți oameni de știință români și străini... Dimitrie Cantemir, Franz Josef Sulzer, Tudor Pamfile, Th. T. Burada, Th. Speranția, Elena Niculiță - Voronca, Romulus Vuia și recent Gail Kligman.

În legătură cu explicarea originii călușarilor s-au luat trei poziții teoretice: una latină, alta greacă și alta tracă; fiecare poziție cu ipotezele ei de lucru sau teoriile ei.

Poziția teoretică se referă la originea latină a călușarilor, exprimată prin patru teorii, e cea mai populară. După primele trei teorii, călușarii sunt moșteniți de români de la daco-romani, care la rândul lor i-au moștenit de la coloniștii romani, pe diferite căi, în forme și studii variate de expresie dramatică. Prima teorie latină se referă la originea salică după care călușarii sunt un relict etnografic și o reminiscență folclorică a vechiului spectacol de coregrafie rituală executat pe Quirinal de doisprezece sali, preoți ai zeului Marte și eroului Hercule, în timpul zilelor lui aprilie sau mai. Compoziția cetei de călușari, ierarhia ei, structura și dansul ritual al salilor, desfășurat sub supravegherea căpeteniei lor Vates (în română vâtaf). Preoții salicieni executau salturi atletice și recitau versuri sacre. Unii lingviști derivă termenul călușari din supranumele salilor "collisali".

A doua teorie latină se referă la originea sabinică, după care călușarii sunt o imitație parțială a jocului alegoric reprezentând răpirea femeilor sabinilor de către romani, în cap cu Romulus, fondatorul mitic al Romei. În amintirea acestui important eveniment legat de vechea Romă, jocul ar reflecta raportul în care soldații romani îmbrăcați în veșminte femeiești au atacat pe sabini, și pe această cale le-au răpit femeile. Similitudinile scoase în relief de susținătorii acestei teorii inedite nu justifică structura complexă a performanței datinii moștenite de români, în care tema răpitului este numai un episod insignifiant în unele variante ale jocului.

A treia teorie latină stabilește originea călușarilor într-o legătură directă cu sărbătoarea Rosaliei (devenită la români Rusaliile), considerând dansurile cu arme ale călușarilor ca făcând parte din cultul solar. Această variantă care interpretează pe călușari ca reprezentanții siguri ai lelelor pune accentul, de asemeni, pe unele episoade tardive, influențate de o

demonologie feudală referitoare la sărbătoarea Rusaliilor la români, în unele privințe asemănătoare cu a Rusaliei la slavi.

A patra teorie latină stabilește originea călușarilor din numele unei societăți sacre care joacă un dublu joc: *colliisium* și *collosii*, un joc de grup, în unele variante ale jocului.

Concomitent, au fost formulate două teorii ale originii călușarilor din două dansuri rituale grecești.

Prima teorie a originii grecești derivă călușarii din dansul ritual al corentilor, preoți cretani, consacrat cultului orgiastic al morții zeiței Rehca, soția lui Cronos și protectoarea vegetației. Ca preoți ai cultului Chthonian, corenții erau distincți în câteva grupe prin caracterul lor semirăzboinic. Dansul lor a pătruns din Creta în peninsula greacă, la Sparta și Atena, în secolul al VI-lea î. e. n., de unde s-a extins în Tracia, pe ambele maluri - sudic și nordic - ale Dunării, perpetuând amintirea nașterii lui Zeus, în forma unui mim alegoric ca *scrimieur*. Unii teoreticieni români afirmă că *srimeunur* în călușari este în legătură cu un motiv mitologic tipic antic.

A doua teorie a originii grecești derivă din dansul magic al preoților numiți *agrytai*, care erau dedicați cultului fertilității zeiței Demeter. Colegiul *aguratailor* desfășoară o activitate periodică, asemănătoare aceleia a *thiasilor*. Dansul lor este pregătit dinainte, consemnat prin jurăminte stricte și condus de o căpetenie pentru a se desfășura în locurile publice, în fața templelor, în curțile caselor înstărite și organelor de stat.

Teoriile originii tracă a călușarilor sunt cele mai plauzibile, pentru că scot în evidență în primul rând câteva aspecte importante ale mitologiei acestei teme.

Prima teorie tracă se referă la originea *pyrhică* a călușarilor. După această teorie, călușarii ar fi moștenit particularitățile dramatice ale dansului războinic trac stabilit în noianul vremurilor de către Cabiri sau Dioscuri, dans relatat destul de obscur de mitologii antici. Pentru acest dans jucătorii îmbrăcau veșminte femeiești, își mascau fețele, își schimbau vocile și acționau complet deghizați. În fond, dansul trac *pyrhic* ar fi fost inițial influențat și de jocurile dedicate semidivinității *Pyrha*, care era zâna pământului roșiatic, din care Zeus a conceput rasa umană. Teoretic, dansurile *pyrhice* ar fi putut constitui baza unor secvențe dramatice care să acționeze asupra călușarilor, fără ca totuși să explice complexitatea lor la poporul român.

A doua teorie tracă referitoare la originea călușarilor derivă această datină complexă la români din *Kolabrismos*, un dans solstițial solar trac cu

implicații rituale ludice, medicale, războinice și cathartice. Datina se desfășura mai ales în cerc, în hore care la solstițiul de vară imită mersul soarelui pe cer; începea la răsăritul soarelui și se termina la apusul lui. La kolabrismos nu participau decât bărbați. În dansul lor ritual bărbații purtau toiage - mascoide care simbolizau razele solare, transformate mai apoi în mascoide de cai solari.

Pe kolabrismos-ul trac, care se desfășura ca un ritual solar complex, se altoiesc rituri magico-mitice, medicale, apotropaice, tropaice, cathartice, războinice etc.

Moștenirea kolabrismosu-lui se transmite normal la daco-romani și la români în datina călușarilor, de asemenea complexă, în care pe lângă alte activități rituale se desfășoară și dansul ritual cu caii solari, transmis atât de dansul călușilor la solstițiul de iarnă (un rit solar influențat și de cultul cailor solari - comuni în Europa de Vest sub formă de Pferd - Ritters la germani, cheval jupon la francezi și hobby horse la englezi), cât și în dansul călușarilor la solstițiul de vară, care perpetuează astfel rolul cailor solari. Dar în Oltenia se juca, până nu demult, și un "căluș de iarnă", la malul Dunării, pe gheață, la solstițiul de iarnă.

În fond, cercetările de obicei mitice au scos în evidență pentru călușari ca datină și alte surse de informație, care s-au suprapus peste cultul solar la daci, și transmis prin daco - romani la români, ca relicve din cultul solar celtic. Influența cailor solari din cultul soarelui la celți nu este deci exclusă, cum nu este exclusă nici datina Carnavalului trac, cu dansul ritual al calului funerar la romani. Se pare că culturația celtică a calului solar se întinde pe întreaga Europă, unde celții au pătruns și au imprimat anumite forme de cultură și civilizație.

De altfel, în jocul călușarilor simulacrele de bastoane - cai sau de efigii de cai - s-au menținut până în secolul al XIX -lea, ceea ce înseamnă că bastoanele călușarilor nu sunt săbii, cum s-a susținut, ci mascoide de cai solari.

Așa cum am afirmat în studiul consacrat măștilor populare, în jocurile cu măști și prosopoforiile viale "bastoanele sunt instrumente (...) care secundează mascarea (...), simbolizând prin manipularea lor prerogativele ludice străvechi ale dansatorului. Jucătorii întrebuințează încă bastoanele ca să se sprijine pe ele, să se avânte în salturi înalte (ca la călușari), se luptă cu ele ca în săbii (uneori în călușari), să sară peste ele (ca în uncheșii), să închipeie prin ele picioare artificiale de animale rituale (cai, capre, brezaie),

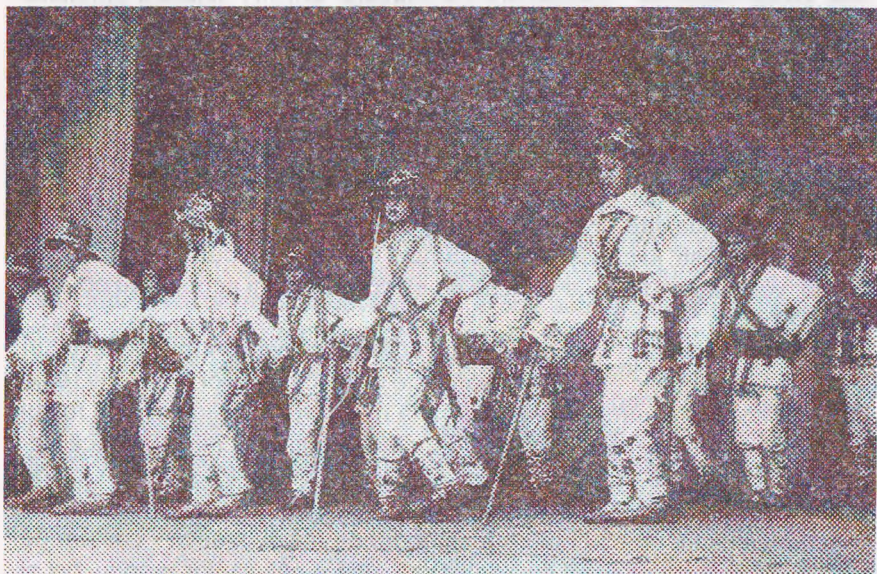
să bată cu ele pământul în ritm de dans (în capră), să amenințe cu ele cerul (ca în urății) etc.

Bastioanele ludice (...) mai păstrează în structura lor artistică reminiscențe formale de cult arhaic. Unele din ele, prin caracterul lor special, amintesc de vechea lor funcțiune rituală. Acesta e cazul bastoanelor noduroase, contorsionale, strâmbe asemenea unor frânturi de schelete vegetale întrebuițate în jocul urăților de pe Valea Troțușului. Ceata de urăți în unele secvențe ale jocului amenință cu ele duhurile rele ale pământului și mai ales ale văzduhului, probabil într-un fel de reeditare ludică a tradiției săgetării norilor la geto-daci. Prin forma lor îngrijită, cum sunt bătele - măciuci ale uncheșilor sau bastioanele mascoide de cai ale călușarilor - amintesc de resturi magico-mitice astăzi uitate în joc. Și referitor numai la mascoidele de cai și situația lor specială în jocul călușarilor, câteva precizări în plus: mascoidele de cal din jocul călușarilor sunt elemente auxiliare măștilor de călăreți, dependente prin structura lor morfologică și funcțiunea lor ludică de aceleași simboluri. În jocul călușarilor - caii au fost substituiți, înainte de secolul al XVIII-lea, prin bastioane, care în fond îndeplinesc aceeași funcție ludică. Datorită acestei substituirii, putem susține ipoteza că bastioanele călușarilor sunt bastioane mascoide de cai și ca atare trebuie să li se acorde importanță pentru a înțelege rostul lor în jocul călușarilor. La originea lui, jocul călușarilor a fost, cum reiese, un dans ritual al unuia sau mai multor mascoide de cal. De la aceasta sau aceste mascoide de cal vine probabil și numele străvechi al jocului călușului, aplicat mai apoi la jocul din căluș și în cele din urmă la călușari. Mascoida calului în jocul călușarilor reda inițial capul unui cal alb, al unui cal solar, în jurul căruia gravita întregul joc.

Călușarii sau jucătorii acestei mascoide oficiau cu ajutorul mutului acțiuni ce materializau aspecte principale sau secundare din povestea etiologică a calului solar astfel transsimbolizat. În fond, mascoida capului de cal este o mască reductivă extracorporală ce se purta înfiptă într-un băț special modelat. Simulacrul de cap de cal era învăluit într-o blană de iepure și prevăzut cu hățuri poleite. Primul călușar sau călucean, cum spunea Dimitrie Cantemir, purta și juca mascoida în tropotul jucătorilor și în salturile lor voinicești ce imitau galopul și tropotul calului. Unele indicații folclorice par a susține ideea că într-un trecut îndepărtat aproape toți călușarii jucau cu mascoide de cai: "Mascoidele de cai se reduceau cu timpul (...) la băte ce stilizează ad usum aceste figurări. În ritualistica mitică, bătele mascoide suplinesc funcțiunea uneltelor ludice corespunzătoare. Jocul bastoanelor călușarilor imită astăzi jocul mascoidelor de cai. Așa se explică interpre-

tarea neverosimilă că bătele călușarilor reprezintă săbii simbolice cu care inițial jucătorii luptau (...). Forme asemănătoare întâlnim în bastoanele cu cap de cal utilizate în jocuri competiționale în Germania. Bătele mascoide, reduse la suportul lor material, băta propriu-zisă, au putut apoi fi ușor asimilate unor săbii, considerate simbolic ca atare, deoarece erau provenite din unele adstraturi ludice (..) asimilate forțat (...) prin contaminarea altor jocuri similare, în care era simulată uneori atingerea, alteori lupta și bătaia cu ciomegele.

În datina călușarilor, ca și a căiuților, întrevădem deci supraviețuirea unor aspecte de ritual dintr-un străvechi cult solar autohton care a suferit aculturații lente însă repetate în istoria lui mitică, de la celți, romani și slavii sudici.

ROMULUS VULCĂNESCU

MĂȘTILE DE CĂLUȘARI

Dintre obiceiurile cu măști referitoare la vânătoarea primitivă, ca fostă ocupație de bază în regiunea noastră istorico-culturală, sunt comune oarecum jocurile cu măști de urs, lup, corb, bour și mistreț ... și în fine jocurile cu caracter agricol cu măști vegetale și antropomorfe, reale sau fictive, a căror semnificație în literatura etnologică ... se referă când la reprezentarea fitomorfă a unor demoni ai vegetației, pentru a personifica primăvara, când la un ritual agricol de primăvară al fertilității solului (călușarii și cucii la români, rusaliile și kukerii la bulgari etc.). . . ¹⁾

În secolul al XVII-lea, Mitropolitul Dosoftei în "Viețile Sfinților" aseamănă jocurile cu măști ale "călucenilor" și ale "cucilor" cu "iscodiri diavolești", pentru că jucătorii români, ca și în mascarada păgână greacă a katagoghionului, poartă în mână idoli împodobiți cu un fel de obrăzare, ghidușaste, cântând, descântând dintr-insele. Măștile acestea populare nord-dunărene, în unele din aspectele lor figurative, grave sau grotești, seamănă cu măștile populare sud-dunărene, de kukeri, socotite de oamenii de știință bulgari, îndeosebi de Mihail Dranaudov, a fi materializările unor episoade de mitologie cinegetică și agrară.

În secolul al XVIII-lea, Dimitrie Cantemir menționează pentru Moldova deghizarea cu măști a călușarilor și a turcanilor în celebra lui lucrare "Descriptio Moldaviae". Pe vremea lui, deci în 1716, călușarii se îmbrăcau în straie femeiești, în cap își puneau cununi împletite din pelin și împodobite cu flori; vorbeau ca femeile și ca să nu se cunoască își acopereau obrazul cu pânză albă. ²⁾

Unele dintre cele mai vechi, mai frecvente și mai controversate jocuri populare cu măști din cultura noastră este cel al călușarilor. Motivele reale sau ipotetice ale controversei se referă la mascarea călușarilor și la rostul inițial al acestei mascări, pentru că în ipoteza actuală călușarii joacă demascați. În realitate, în forma lor arhaică, jocul călușarilor a fost un joc de grup impar, cu mai multe soiuri de măști. Așa cum va reieși din relatările noastre, călușarii întrebuițau trei categorii de măști: masca - costum de mut, maschete de panglici sau de pânză albă a călușarilor propriu-ziși și mascoide de cai.

Două relatări despre vechimea călușarilor în Transilvania au fost scoase în evidență pentru secolul al XVI-lea de Theodor Burada. A doua

din aceste relatări prezintă un interes deosebit pe tema abordată de noi, de aceea înțelegem s-o prezentăm în extenso. Ea se referă la sărbătorirea pe care a dat-o Zigmund Bathory, principele Transilvaniei, la 19 octombrie 1599, în cinstea Beatricei, fiica mai mare a lui Mihai Viteazul și a familiei domnitorului Țării Românești, în Alba-Iulia, sub ruinele de pe Piatra Caprei.³⁾

Din aceste două relatări lipsesc mențiunile referitoare la purtatul măștilor. E un argument acesta relativ la structura jocului însuși? Nu, deoarece în împrejurări fastuoase în care s-a desfășurat jocul călușarilor, o dată pentru a demonstra individual gradul de asimilare al jocului din partea unui entuziast, un poet, și a doua oară pentru a demonstra colectiv, într-o serbare triumfală, gradul de virtuozitate a unei cete de o sută de călușari, nu era indicat să se joace mascat, în fața unor căpetenii încoronate. În ambele cazuri s-a prezentat un căluș stilizat, conform cerințelor indicate de festivitățile de rigoare de la o curte de monarhi.

După Dimitrie Cantemir, călușarii erau mascați cu pânze albe pe față sau cu maschete din panglici colorate, ce atârnav de sub cununițe de flori medicinale. Dimitrie Cantemir lasă să se înțeleagă că pânzele albe le acopereau fețele ca niște prosoponuri eline.

Jucătorii în număr fără de soț 7, 9, 11 ... se îmbracă în straie femeiești. În cap își pun cunună de pelin și împodobită cu flori: vorbesc ca femeile și, ca să nu se cunoască, își acoperă obrazul cu pânză albă. Toți au în mână câte o sabie fără teacă cu care ar tăia îndată pe oricine ar cuteza să le dezvelească obrazul; au peste o sută de jocuri felurite și câteva așa de meșteșugite, încât cei ce joacă parcă nici nu ating pământul și parcă zboară în văzduh. . . Nu dorm altundeva decât pe sub acoperișul bisericii și zic că dacă ar dormi într-alt loc, i-ar căzni îndată strigoaicele. Norodul lesne crezător pune pe seama călușarilor puterea de a izgoni boli îndelungate.⁴⁾

Paralel cu pânzele albe care ca niște prosoponuri le maschează fețele, se întâlnesc și maschete din panglici care le atârnă de sub gura căciulii sau pălăriilor, jur-împrejurul capului, acoperindu-le fața. Din această maschetă de panglici a rămas astăzi coama de panglici ce atârnă la spatele pălăriei călușarilor.

Căciula vătafului de călușari a îndeplinit nu de mult un rol magic activ. Se pune pe capul gazdei care era colindată pentru ca asemeni unei căciuli vrăjite din basme să apere în timpul colindatului și ca prin acest act să transmită puterea ei avitidemonică celui vizat. Iar cu mascoida căciulii, vătaful atinge pe bolnavii de epilepsie spre a-i vindeca.

Dimitrie Cantemir sesizează indirect și unele deosebiri dintre călușari și remarcă o anumită ierarhie a deghizării. Căpetenia mascată era numit "staritș" și a doua căpetenie mascată "pimnicer". Care din acestea era mutul propriu-zis nu știm, însă bănuim că pimnicerul. În secolul al XIX-lea, pimnicerul apare menționat și sub alte două nume: ca "blojul călușarilor" (bloj - murdar, boit, mascat) și ca "mutul călușarilor". În consecință, mutul nu este un personaj ludic de umplutură coregrafică; el face parte organică din jocul călușarilor. Nu a intrat în acțiune la sfârșitul perioadei feudale, cum s-a putut crede, ca un erou al satirei sociale antifeudale, ci e un personaj străvechi de ordin tabuistic, care participă magic de la începutul jocului călușarilor. De aceea masca-costum de mut potențializează procedeul mai vechi al deghizării prin vopsire sau "blojire". De aici probabil că vine numele inițial al mutului, de "blojul călușarilor", de la mănjierea jucătorului cu vopsele pe față pentru a-și ascunde astfel mai bine identitatea, procedeu arhaic de deghizare care trădează factura ei de mască tabu; însemnele ce țin de unele simboluri general-umane ale virilității (nasul mare și lung, gura cărnoasă, dinți cu strungăreață, limba scoasă), ca și cele ce țin de rituri ale fecundității și meditației (usturoiul, leușteanul, pelinul și magheranul).

În variantele mai vechi, masca-costum a mutului era dublă, o mască facială și o mască sexuală. În ceea ce privește mascheta sexuală, stratul exterior al măștii corespundea unei persoane neutre sub raport sexual, iar stratul inferior al maschetei corespundea unei persoane virile, redată printr-un phallus. În dreptul pântecului, sub un șort, atârna mascheta sexuală. În anumite figuri din jocul călușarilor, care după datină erau menite să combată magic sterilitatea, mutul descoperea mascheta sexuală astfel ascunsă și începea dansul phallic al virilității. Asistența nu considera această maschetă falică ținând de obscenitate sau indecență. Era pentru ea expresia unei credințe și a unei practici magico - medicale. În legătură cu masca-costum de mut, unele superstiții se refereau la totalitatea măștii, altele numai la partea sexuală a măștii. Dintre acestea, mai cunoscute erau atingerea măștii în timpul jocului de unii bolnavi, îmbrăcarea măștii contra anumitor boli indicate. Ultima operație, distrugerea reală a măștii, se făcea după ce aceasta era îmbrăcată de un bolnav. Tot atunci mutul își rupea fâșii din costum, pentru a le da foc sau a le îngropa în afara satului, în taină, lângă o apă. Presupunem că într-un trecut îndepărtat această distrugere a măștii - costum de mut - se făcea integral și cu un ritual complet (...)

Etimologia scoate în evidență tehnica travestirii și caracterul muțeniei. Structura măștii dezvăluie fizionomia unui tânăr sau a unui moșneag,

a unui erou anonim sau a unui vrăci deghizat în erou ludic, funcțiunea măștii descoperă străvechi rituri agro-pastorale de fecunditate și fertilitate a solului și prin transsimbolizarea acestor rituri de prolificitate și vivificare umană.

Antonio Mario Del Chiaro menționează câteva date despre jocul călușarilor, care sunt importante pentru conținutul lor. "În săptămâna Rusaliilor, cete de țigani colindă târgul mascați cu foi de tablă sunătoare la călcâi, care produc un sunet bizar în timpul dansului, cu sărituri care țin până ce cad leșinați de oboseală și fac spumă la gură. Acești dansatori se numesc de către români călușari".⁵⁾

Relatarea că jocul mascat era practicat de "cete de țigani", se poate datora unei confuzii lexicale și erori de transcriere (fiind vorba de "cete de țărani"). Sau observării unui caz izolat la un târg în care să fi jucat călușarii de o asemenea ceată, deși alte mențiuni similare acesteia referitoare la jocul călușarilor nu mai posedăm.

În secolul al XVIII-lea, Josef Franz Sulzer descrie călușarii din Transilvania, menționând mai ales masca de măt: "În general ei au printre dânsii un individ mascat pe care îl numesc măt fiindcă fără a vorbi are obiceiul de a îspăimânta și de a lovi din glumă pe toți acei pe care îi întâlnește și mai cu seamă pe femei. Câte o dată acest individ are pusă pe obraz o mască cu cap de cocoară sau de cocostârc, al cărui plisc tras printr-o sfoară ascunsă plesnește în cadența jocului, spre mirare, după ritmul muzicii".⁶⁾

În acest caz, Josef Franz Sulzer face confuzie între unele forme contaminate ale călușarilor cu capra și jocul țurcii propriu-zise.

Prezența măștii - costum în jocul călușarilor este atestată în vremea noastră de varianta intitulată "călușul de iarnă".

El e practicat în Oltenia, în nordul Calafatului în ziua de șase ianuarie (de Sf. Ion), călușarii făcând oficiul de iordănațori.⁷⁾

În structura lui primară, călușarii a fost un joc mascat de factură agro-pastorală, în care întreaga acțiune rituală reflecta pe plan ludic marile episoade ale vieții: nașterea, nunta, munca, boala, moartea și învierea. Așa ne explicăm cum în unele variante ale jocului se întrevăd încă urme "narațiuni coregrafice" în care este vorba de un erou civilizator, caricaturizat parțial în reprezentarea mitică a unui măt, sau ipostaziat ca un vâtaf de călușari.

În sud-estul Europei, jocurile similare călușarilor sunt la sârbi, koledarii, la sloveni, korenti, iar la bulgari Rusaliile.

Iată echivalentele sârbești și bulgărești. Koledarii sunt cete de colindători ce umblă iarna, între doi și șase ianuarie, mascați pentru a dansa

și a asigura fertilitatea noului an. Doi koledari sunt mascați cu capete de berbec, poartă gheb și săbii. Ei încarnează pe monștrii pădurii. Aceștia sunt însoțiți de un personaj mitic numit Snaska, deghizat în femeie ce trece, cu o furcă în mână. În grupă intră și patru cântăreți care cântă arii inteligibile, acompaniați de un cimpoi. Koledarii se bat în săbii, sar făcând un zgomot infernal, sunându-și clopotele atârinate de brâu. Cercetătorii sârbi acordă jocului o importanță deosebită, socotindu-l un dans ritual consacrat zeiței fertilității ogoarelor.

În Slovenia, convoaiele mascate de korenti practică jocul la sfârșitul lui februarie, în ultima zi din carnavalul de primăvară. Sunt cinci bărbați, îmbrăcați în piei de oaie, cu măști de piei pe față, cu limbi lungi scoase printre dinți de fasole (...) înarmați cu bastoane.

- 1 VULCĂNESCU, ROMULUS. Măștile populare, București. București, Editura Științifică, 1970, p. 165-171
- 2 VULCĂNESCU, ROMULUS. Op. cit. p. 51.
- 3 BURADA, THEODOR T. Istoria teatrului în Moldova, vol. 1, pg. 68-70.
- 4 CANTEMIR, DIMITRIE. Descrierea Moldovei, pg. 249
- 5 DEL CHILARO, ANTONIO MARIA. Revoluțiile Valahiei, pg. 35
- 6 SULZER, JOSEFFR. Kolinde. Eine Studie über romanische Weilmachtslieder. Sibiu, 1960, p. 406
- 7 OPRÎȘAN, H. Călușarii. București, 1969.

BIBLIOGRAFIE

ALEXANDRU, TIBERIU. Pe coperta discului OLTENIA, seria "La horă-n sat", E.p.d. 1194, editat de ELECTRECORD.

ANGHEL, DUMITRU. Din tainele călușului. (Însemnări ale prof. Dumitru Anghel din discuția cu vâtaful Dumitru Tudor). În "Omagiu călușului argeșean", sub redacția lui PAUL TRACHE. Pădureți-Argeș, comuna Lunca Corbului, 2 iunie 1985, p. 13-14. (Comitetul județean de cultură și educație socialistă Argeș. Festivalul călușului argeșean).

ALEXANDRU, TIBERIU. Muzica populară românească. București, Editura muzicală, 1975, p. 25-26.

ARGATU ARGESANU, C. Bucuria lecturii. București, Cartea românească, 1989, p. 87.

BACIU, GHEORGHE. Dansuri populare românești. Vol. 2 București, Editura didactică și pedagogică, 1958, p. 59.

BACIU, GHEORGHE și POPESCU-JUDEȚ, GHEORGHE. Dansul popular românesc. Studii. Vol. 1. București, Editura didactică și pedagogică, 1958, p. 6, 7, 9-11, 13, 14.

BÂRLEA, OVIDIU. Escu despre dansul popular românesc. București, Cartea Românească, 1982, p. 11 - 14.

BOJINCĂ, DAMASCHIN. Jocul colisalilor romani. În: BURADA, T. T. Istoria teatrului în Moldova. București, Editura Minerva, 1975, p. 56.

BRAUNER, HARRY. Să auzi iarba cum crește. București, Editura Eminescu, 1979, p. 44 - 58.

BUCȘAN, ANDREI. Specificul dansului popular românesc. București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1971 p. 31-34; 51, 57, 73-76; 77, 85, 112, 113, 115, 141, 136.

BURADA, TEODOR T. Istoria teatrului în Moldova. Ediție și studiu introductiv de I. C. Chițimia. București, Minerva, 1975, p. 54 - 60.

CANTEMIR, DIMITRIE. Descrierea Moldovei. Prefață și tabel cronologic de Leonida Maniu. București, Editura Minerva, 1981, p. 212-214.

CIOARĂ BÂTCĂ, MARIA și BÂTCĂ, VLAD. Zona etnografică Teleorman. Cuvânt înainte de dr. Ion Vlăduțiu. București, Editura Sport-turism, 1989, p. 143-145.

COSTEA, CONSTANTIN. "Jocuri feciorești din Ardeal. Structura și tehnica mișcării". București, Editura muzicală, p. 5-6.

CRUCEANĂ, ION. Pe Argeș în jos, pe un mal frumos. Culegere de folclor literar. Pitești, Centrul de îndrumare a creației populare și a mișcării artistice de masă al județului Argeș și Asociația folcloriștilor argeșeni "C. Rădulescu - Codin", 1981, p. 25.

DICȚIONARUL ENCICLOPEDIC ROMÂN. Vol. 1 A - C. București, Editura politică, 1962, p. 555-556.

DOZSA DANIIL. Oșteni de-ai lui Mihai-Vodă - Călușerii. În: Kornis Iona. Pesta, 1859. (Vezi și în gazeta "Observatorul", Sibiu, 1/26 martie 1879, articolul "Călușorul" de Turturel Codreanu, precum și BURADA, T. T. Istoria teatrului în Moldova. București, Editura Minerva, 1975, p.58 - 59).

IORGA, NICOLAE. Istoria românilor prin călători, Ediția a II-a - adăugită. Vol 2. București, Editura Casei școalelor, 1928, p.96, 113, 114, 125, 127, 135.

JULA, N. ; MĂNĂSTIREANU, V. :Tradiții și obiceiuri românești. Anul Nou în Moldova și Bucovina. București, Editura pentru literatură, 1968, p. 27 -28.

MARINOIU, COSTEA. Oameni și locuri vâlcene. București, Editura Eminescu, 1989, p.91 - 92.

MODEL, IULIAN. Permanența călușului argeșean. În : Secera și ciocanul, nr. 4768, 10 septembrie 1969, p. 2

OLĂNESCU, DIMITRIE C. , Teatrul la români. Partea I. Datine, năravuri, jocuri, petreceri, spectacole publice etc. În: Analele Academiei Române, seria II, Tomul XVIII (1895-1896). București, 1897, p. 119-127. Sunt descrise 28 de jocuri naționale.

OPRIȘAN, HORIA BARBU. Călușarii. Studiu. București, Editura pentru literatură, 1969, p. 204-208

PAMFILE, T. Sărbătorile de vară la români. București, f. e., 1909, p.54 - 75.

PAPAHAGI, TACHE. Din folclorul romanic și cel latin. Studiu comparat. București, România nouă, 1933, p. 37 - 39.

PĂUN, ZENOVIE; ANGHEL, FLORIN. Itinerar argeșean. Ghid turistic. Pitești. Editat de Comitetul Județean Argeș al U.T.C. Sectorul de turism, 1970, p.43-46.

POP, AUGUSTIN Z. N. Din istoria culturii argeșene. Pitești, Comitetul regional pentru cultură și artă - Argeș, 1965, p. 14.

POP, MIHAI. Obiceiuri tradiționale românești. București, Consiliul Culturii și Educației Socialiste. Institutul de Cercetări Etnologice și Dialectologice, 1976, p. 100-101, 187.

POPESCU - JUDEȚ, GHEORGHE. Jocuri populare oltenesti. București, Editura didactică și pedagogică, 1958, p. 5-7, 10-11

POPESCU - JUDEȚ, GHEORGHE. Jocuri populare din regiunea Argeș. București, Editura Muzicală a Uniunii Compozitorilor din R. P. R., 1963, p 7-8.

RĂDULESCU - CODIN, C. și MIHALACHE. Sărbătorile poporului. București, I. e. 1909, p. 69 - 73.

RĂDULESCU, ELIADE I. Jocul călușarilor. În Curierul românesc, XV, 1843, nr. 41, p. 167-168 sau BURADA, T. T. Istoria teatrului în Moldova. București, Editura Minerva, 1975, p. 54-55.

SBÂRCEA, GEORGE. Cântece și jocuri din regiunea Argeș. Călușul și tradițiile sale. În: Revista "Argeș", nr. 1, p. 6.

SEGĂRCEANU, ION. Obiceiuri merceu tinere. În: Revista "Cântarea României", nr. 1, 1977, p. 47-48.

SPERANȚIA, TH. D. Miorița și Călușarii, urme de la Daci. Și alte studii folclorice. București, Institutul de Arte Grafice și Editura C. Sletca, 62-64, Calca Moșilor, 1914, p. 35-53.

STANCU - Pilești, CONSTANTIN Hora. Revistă de coregrafie nr. 2/1993, p. 8.

STOICA, GEORGETA, ILIE, RADA. Zona etnografică Olț. București, Editura sport-turism, 1986, p. 102-103.

STRĂUT, INA. Sus Călușul, Pân' ce poți!... În Almanahul Femeia, 1980, p. 83.

SULZER, FRANZ - JOSEPH. Călușarii. În Geschichte des Transalpinischen Daciens, tom 11, Viena, 1782, p. 405 și în BURADA, T. Istoria teatrului în Moldova, p. 56-57.

ȘĂINEANU, LAZĂR. Dicționar universal al limbii române. A patra edițiune. Revăzută și adăugită. Ortografia Academiei Române. Cu prefetele celor patru ediții. Craiova, Institutul și Editura Scrisul Românesc, Societatea anonimă, Craiova, p. 95, 552-553.

VASILESCU THEODOR, SEVER TITA. Folclor coregrafic românesc. Aranjament muzical: LUDOVIC PACEAG. Consiliul culturii și Educației Socialiste, București 1973.

VLĂDUȚIU, ION. Etnografie românească. Cultura materială. Obiceiuri. București, Editura Științifică, 1973, p. 417, 418, 422, 425, 426.

VUIA, ROMULUS. Originea jocului de călușari. În vol. aut. Studii de etnografie și folclor. Vol. 1. Ediție îngrijită de Mihai Pop și Ioan Șerb. Prefața de Mihai Pop. Bibliografie comentată de Ioan Șerb. București, Editura Minerva, 1975, p. 110-140. Vezi și studiul în limba engleză: "The roumanian hobby-horse, the călușari", p. 141-151.

VULCĂNESCU, ROMULUS. Mitologia română. București, Editura Academiei, p. 375-379.

VULCĂNESCU, ROMULUS. Măștile populare. București, Editura Științifică 1970, p. 165-171.

CĂLUȘU

Localitatea: PADUREȚI

Județul: Argeș

Informator:

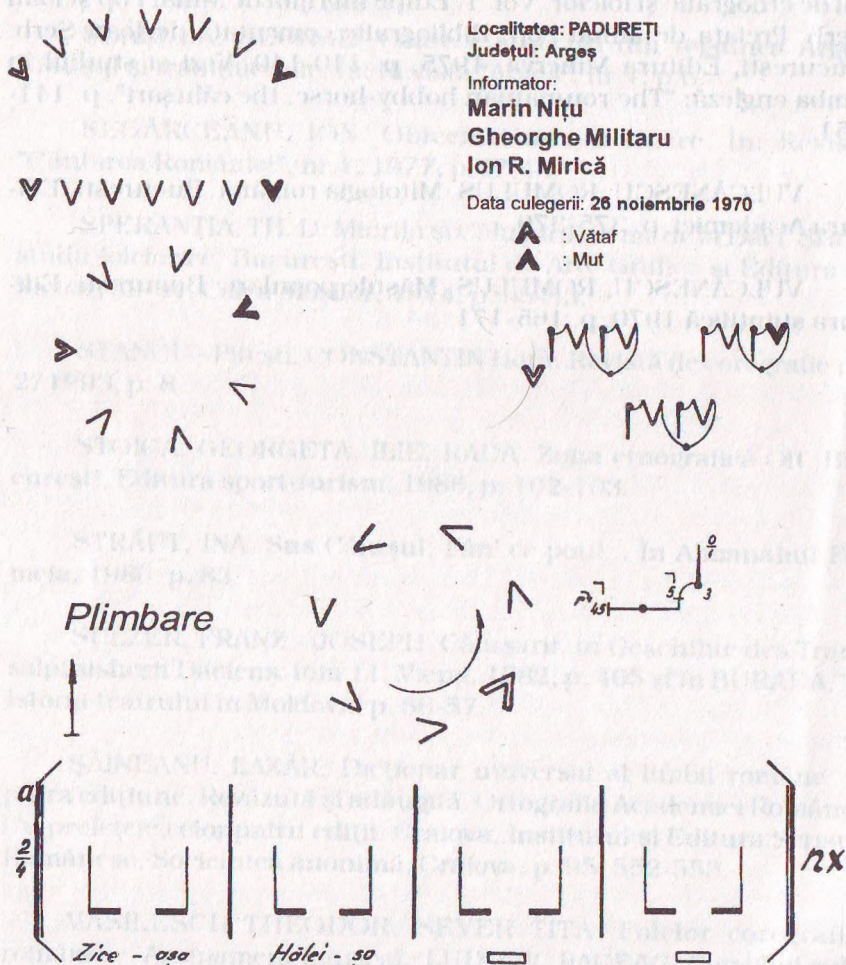
Marin Nițu

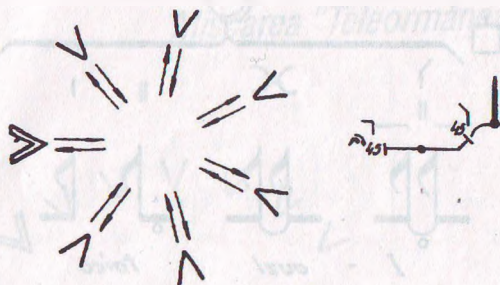
Gheorghe Militaru

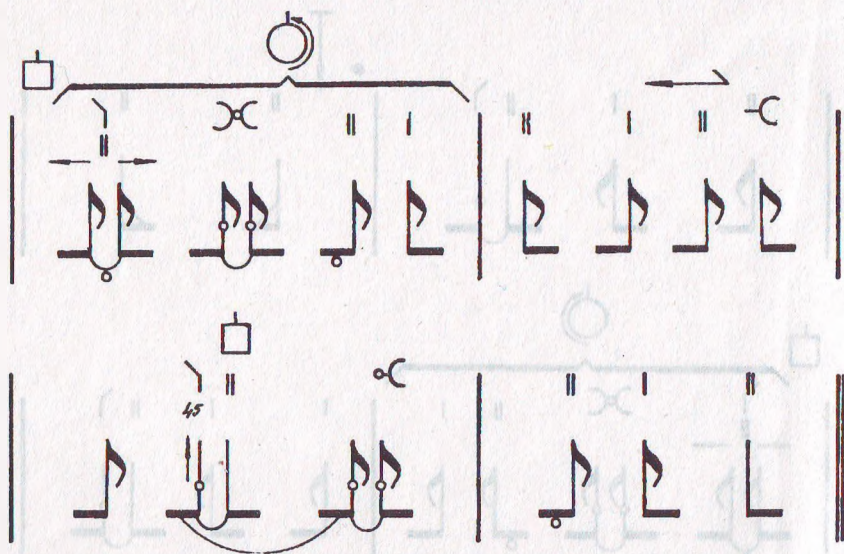
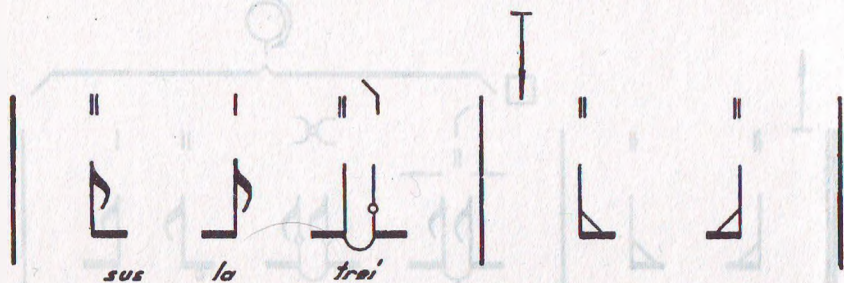
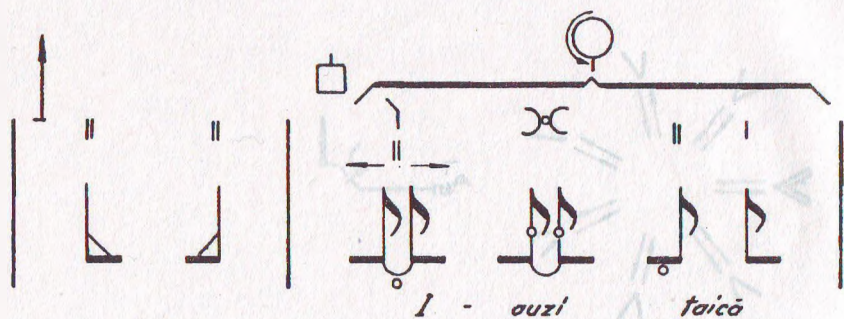
Ion R. Mirică

Data culegerii: 26 noiembrie 1970

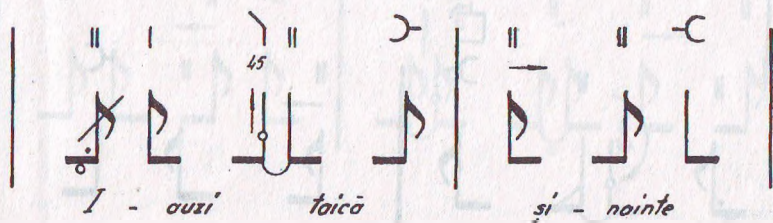
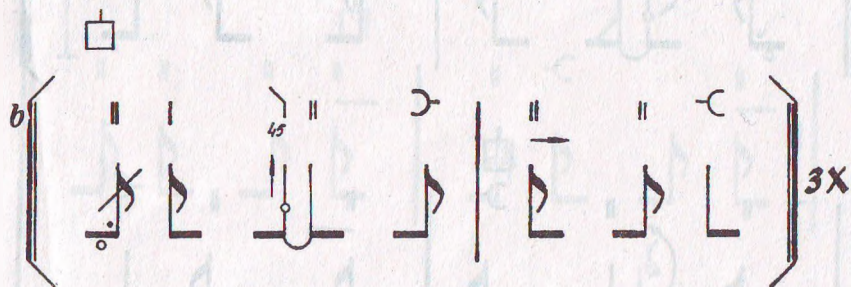
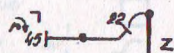
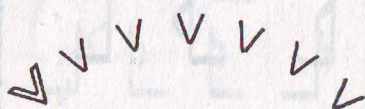
▲ : Vătaf
▲ : Mut

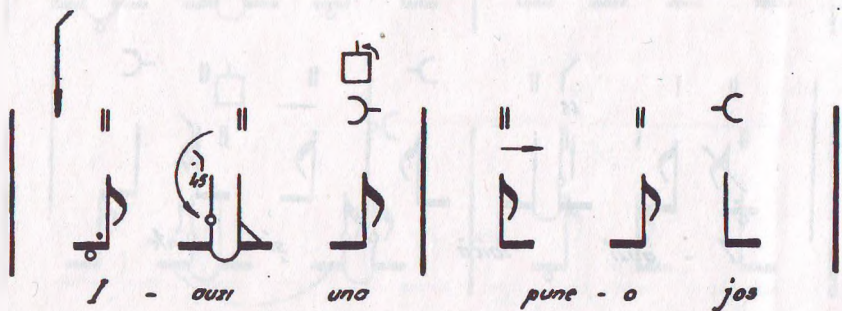
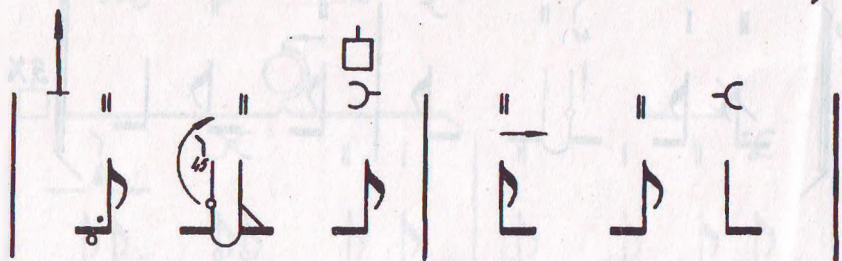
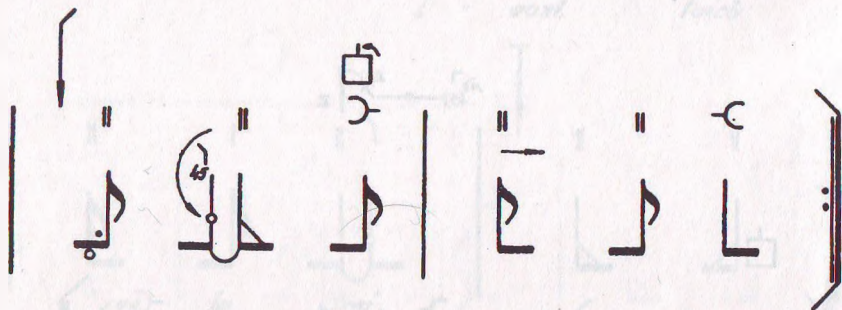
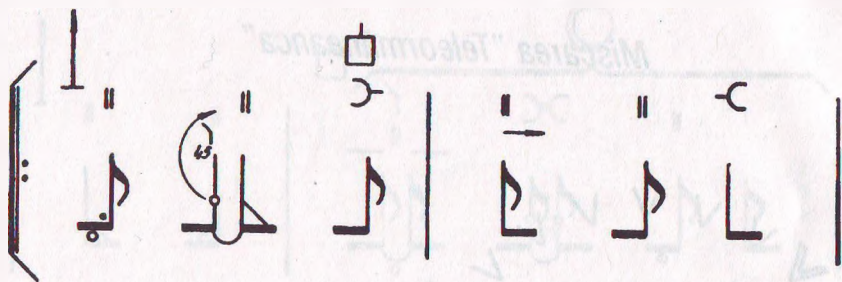

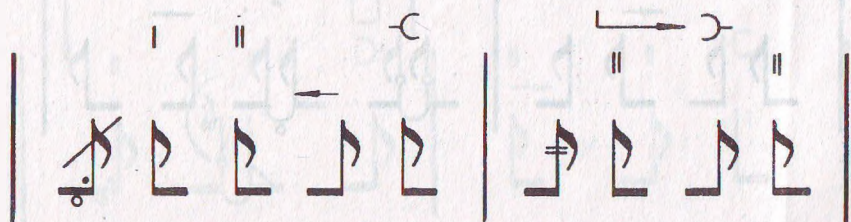
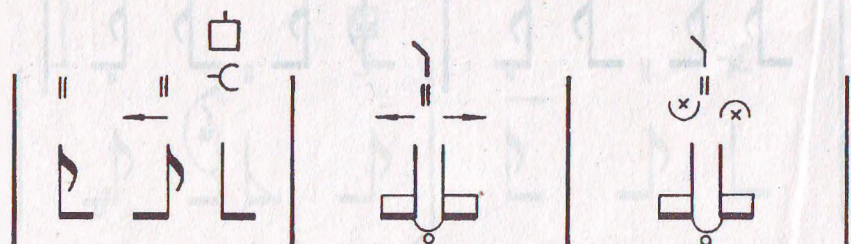
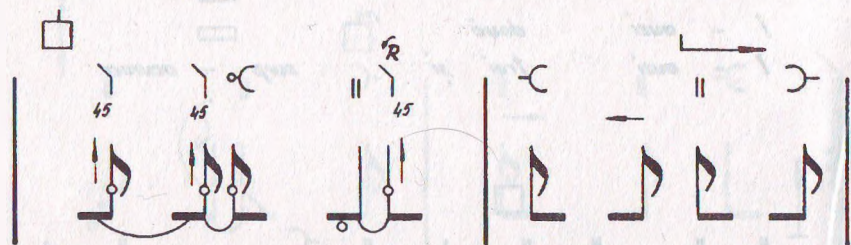
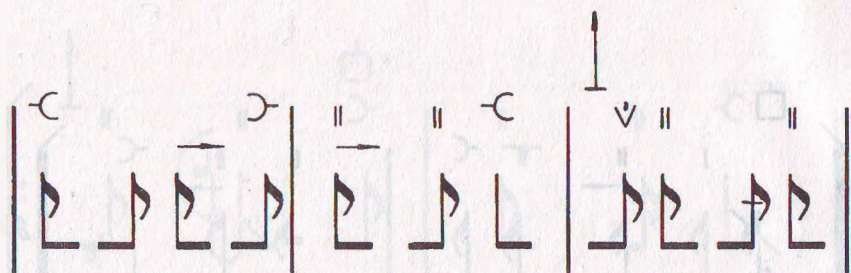

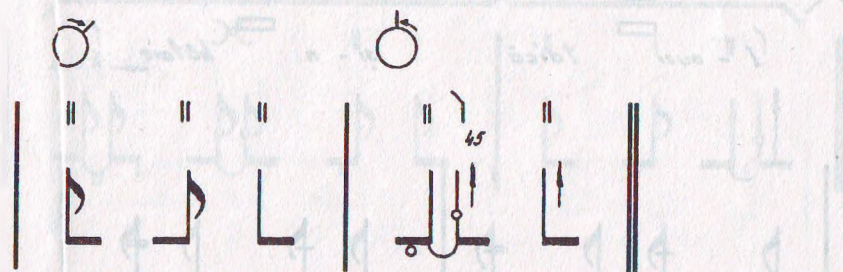
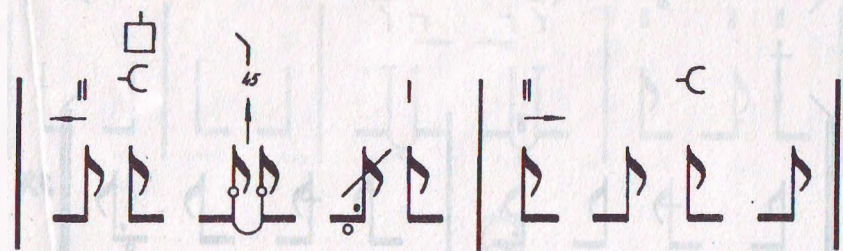
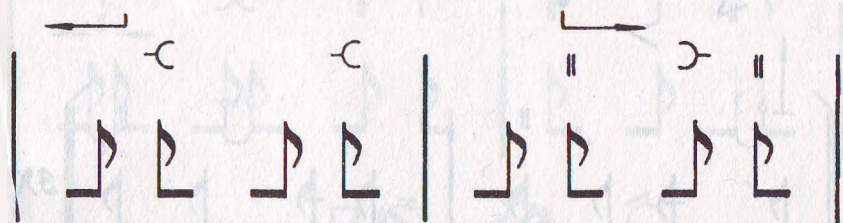
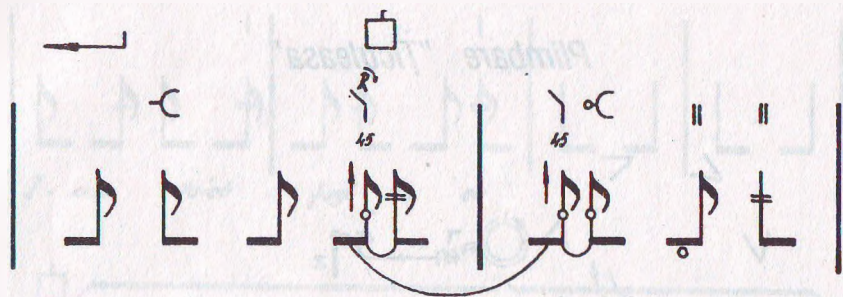
Mișcarea "Teleormăneanca"

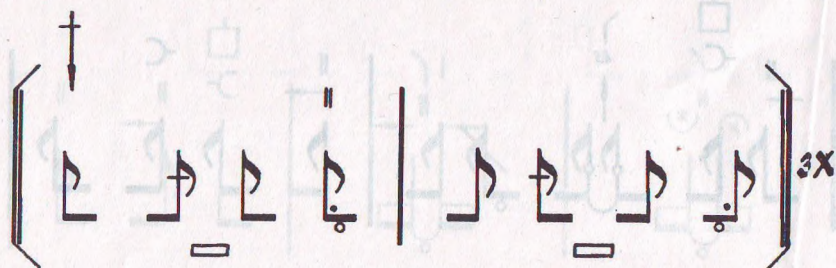
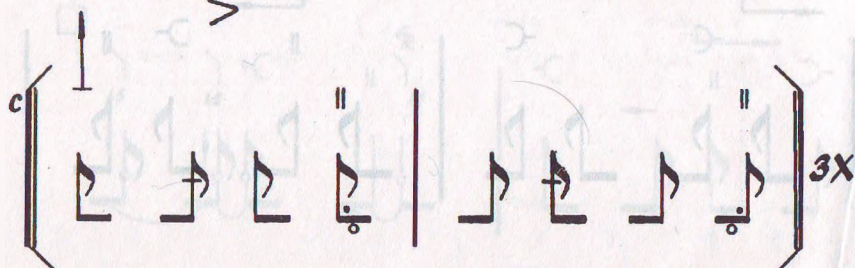
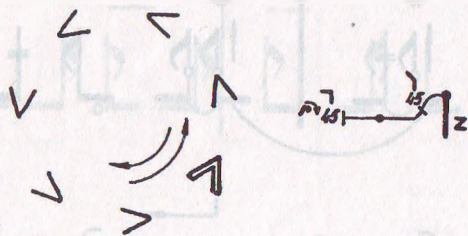

I - auzi una
 I - auzi două
 I - auzi trei și surp - acuma

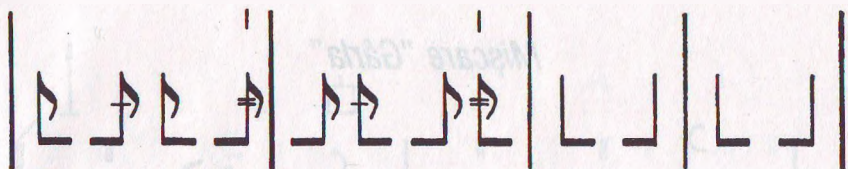

Plimbare "Țiculeasa"

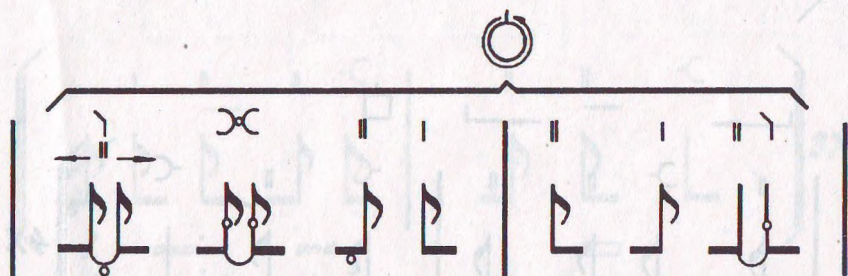
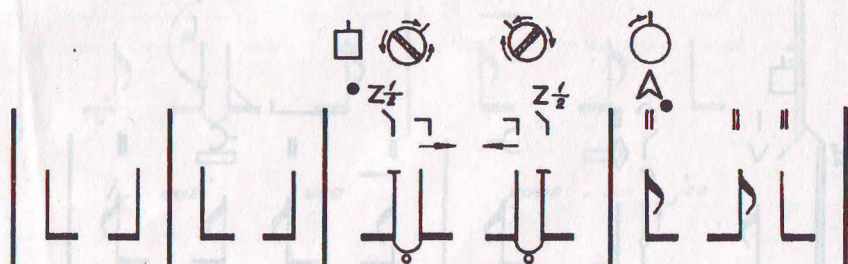
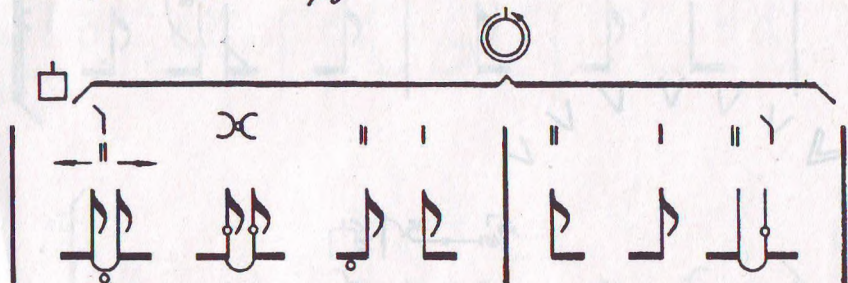

I - auzi taică și n bătăie

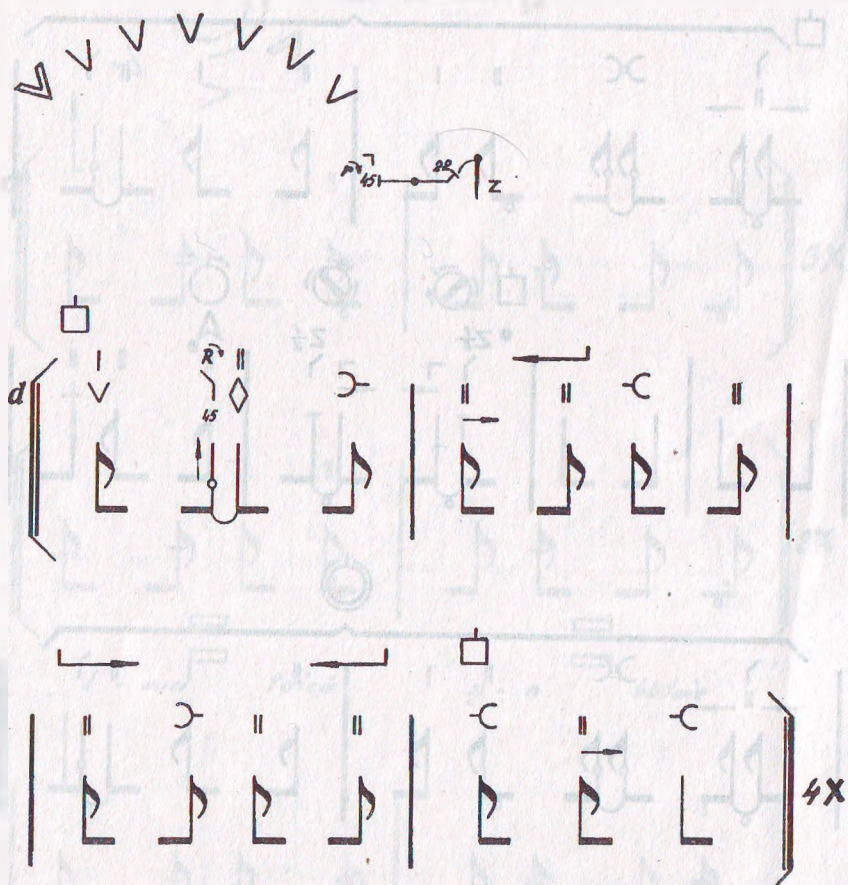

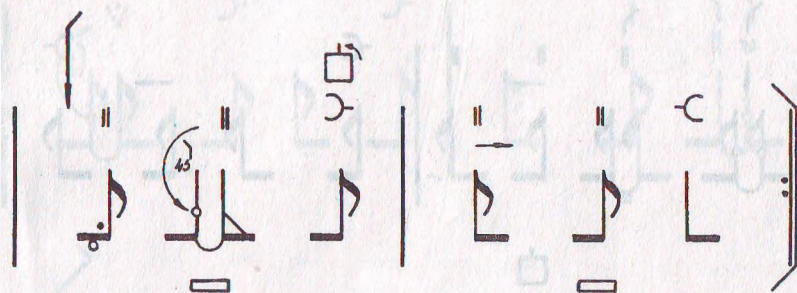
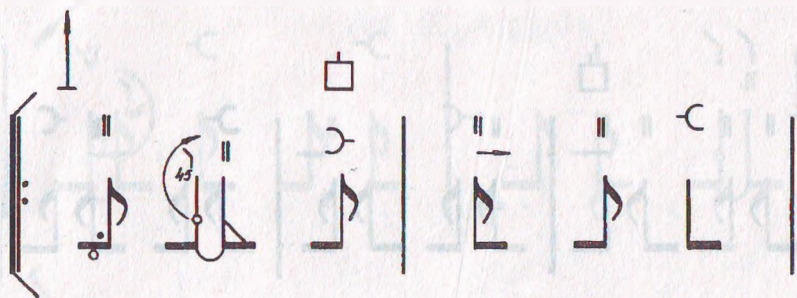

I. ouzi taică fugi cu ea

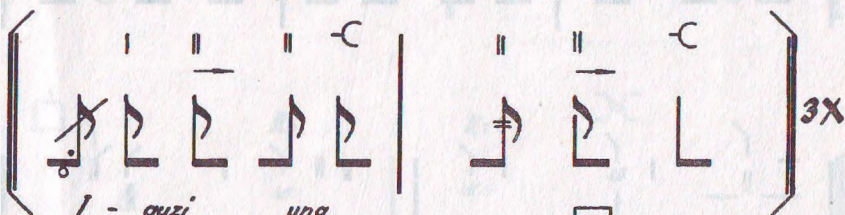
Mișcare "Gârla"

I - auzi una

pune - o jos

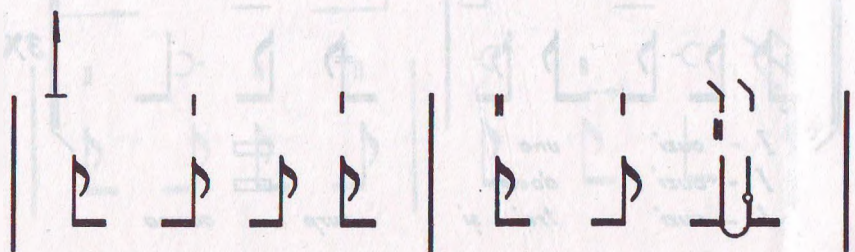
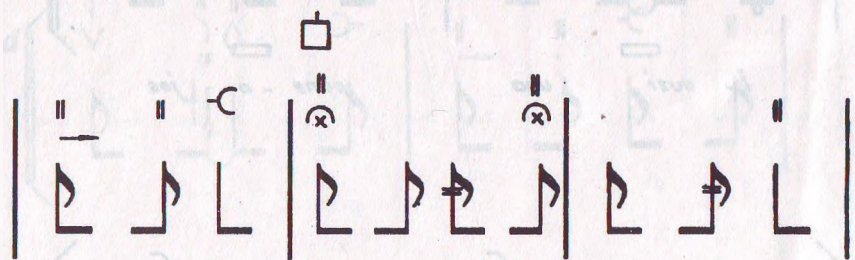
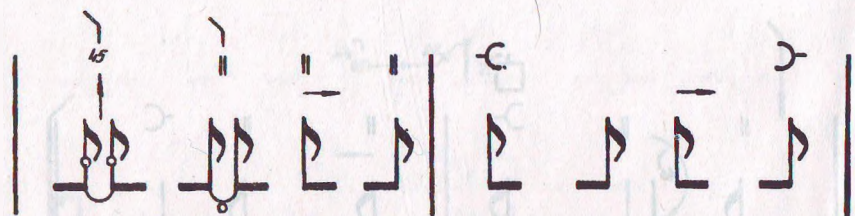
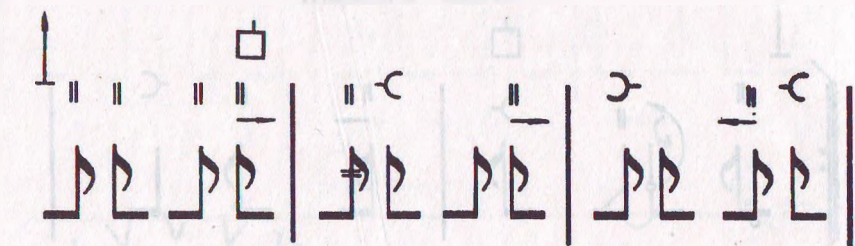

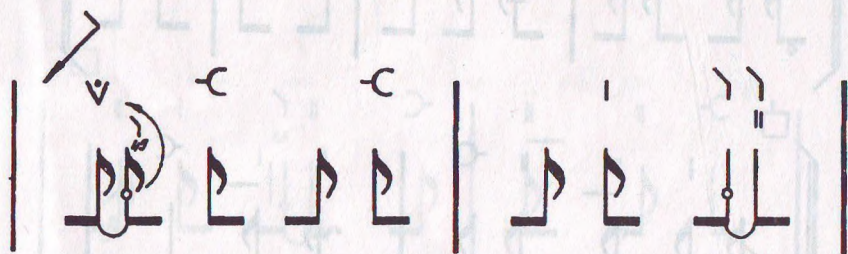
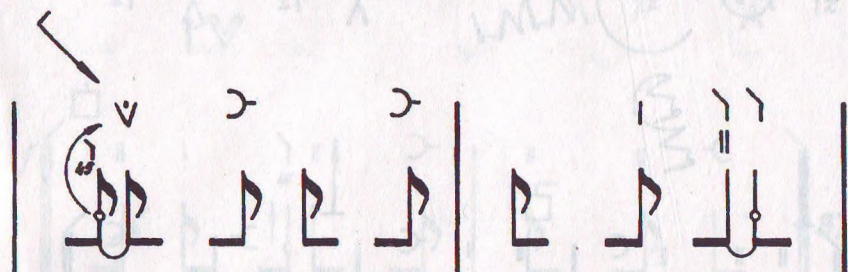
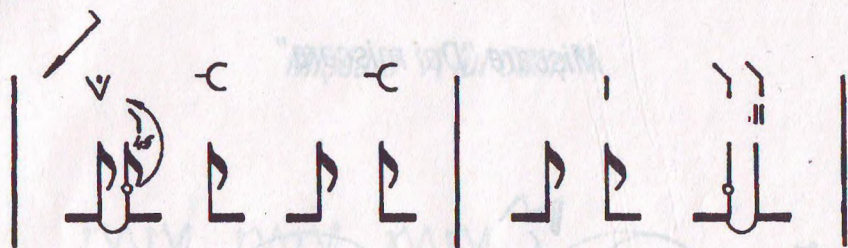
I - auzi una

I - auzi doua

I - auzi trei si

surp - ocuma

Mișcare "Doi mișcare"

The image displays handwritten musical notation for a piece titled "Mișcare 'Doi mișcare'". The notation is organized into three main sections, each containing a series of notes and rests, with some parts marked "4X".

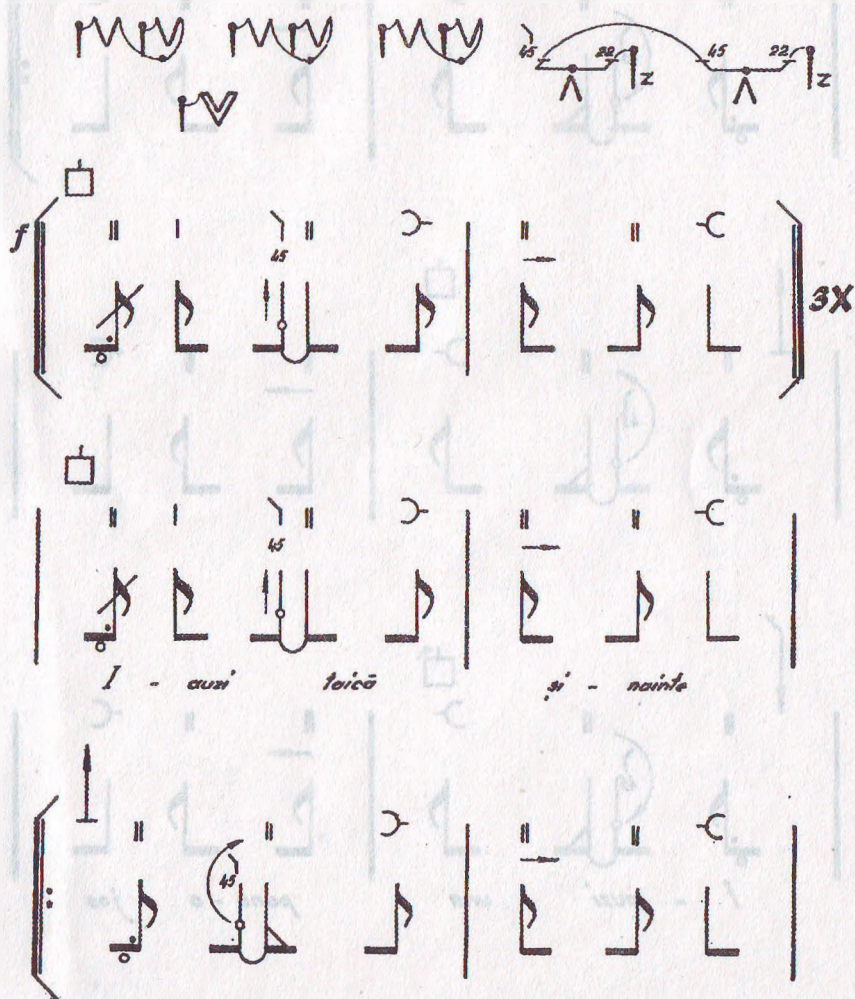
Top Section: This section features a series of notes and rests, including a large circle and a wavy line. The notes are written in a stylized, handwritten manner.

Middle Section: This section contains a series of notes and rests, with some notes marked with a "45" and a "32" (likely indicating fingerings or articulation). The notes are written in a stylized, handwritten manner.

Bottom Section: This section contains a series of notes and rests, with some notes marked with a "45" and a "32" (likely indicating fingerings or articulation). The notes are written in a stylized, handwritten manner.

The notation is written in a stylized, handwritten manner, with some notes and rests marked with a "45" and a "32" (likely indicating fingerings or articulation). The notes are written in a stylized, handwritten manner.

Mișcare "A lui Călin"

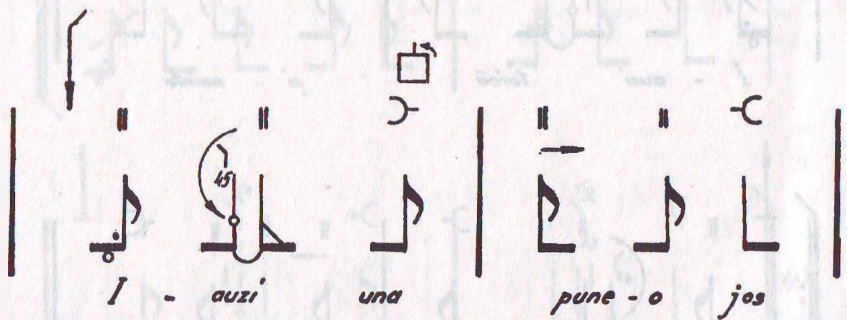
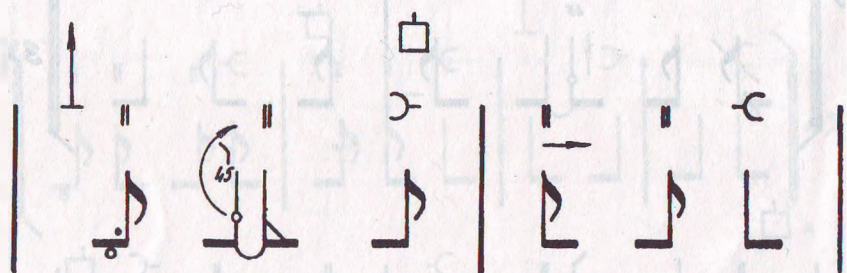
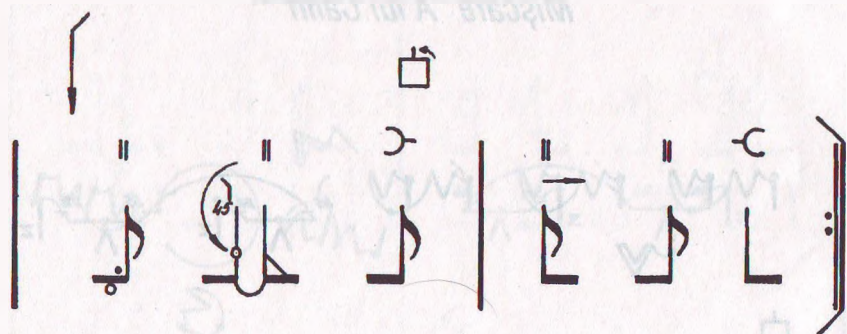
The musical score is written on a single staff with a key signature of one flat (B-flat) and a 2/4 time signature. It consists of three systems of music.

First System: The first measure is a whole note chord (F4, Bb4, D5) marked with a forte *f* dynamic and a square box above it. The second measure is a half note chord (F4, Bb4). The third measure is a half note chord (F4, Bb4) with a 45-degree bowing or fingering indication above it. The fourth measure is a half note chord (F4, Bb4) with a 22-degree bowing or fingering indication above it. The fifth measure is a half note chord (F4, Bb4) with a 45-degree bowing or fingering indication above it. The sixth measure is a half note chord (F4, Bb4) with a 22-degree bowing or fingering indication above it. The seventh measure is a half note chord (F4, Bb4) with a 45-degree bowing or fingering indication above it. The eighth measure is a half note chord (F4, Bb4) with a 22-degree bowing or fingering indication above it. The system ends with a double bar line and a repeat sign.

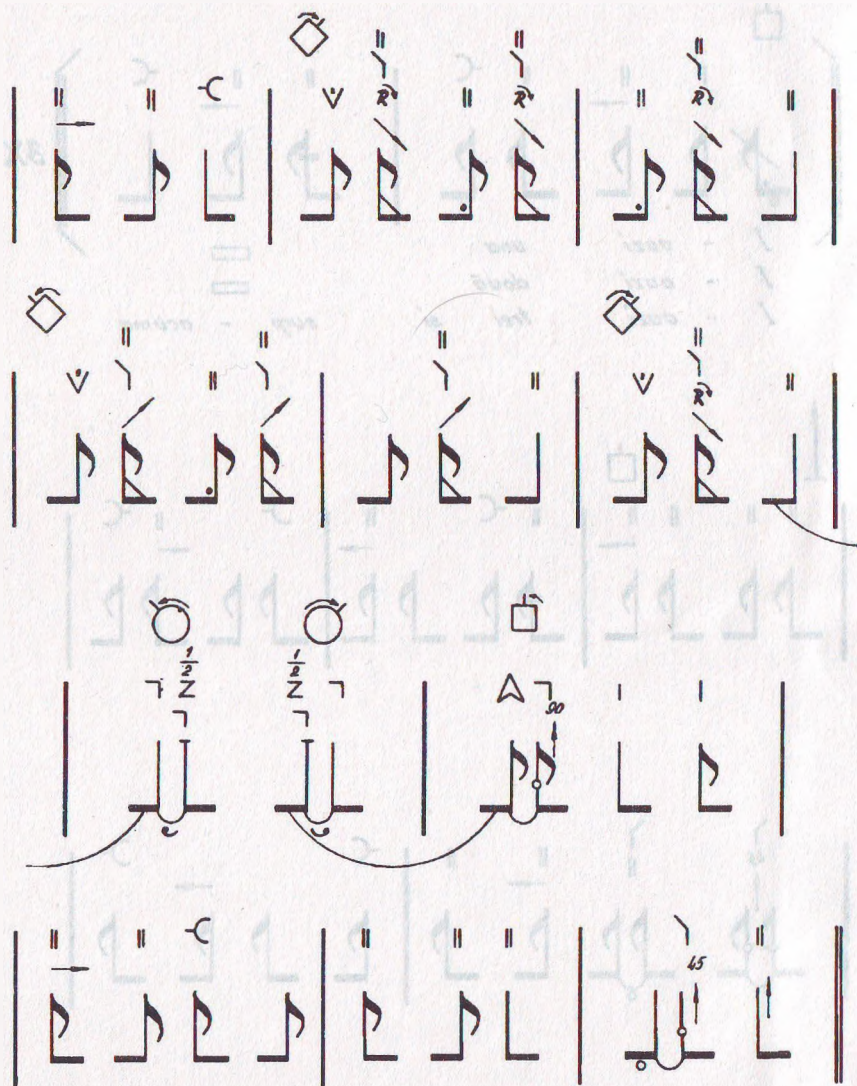
Second System: The first measure is a half note chord (F4, Bb4) with a square box above it. The second measure is a half note chord (F4, Bb4). The third measure is a half note chord (F4, Bb4) with a 45-degree bowing or fingering indication above it. The fourth measure is a half note chord (F4, Bb4) with a 22-degree bowing or fingering indication above it. The fifth measure is a half note chord (F4, Bb4) with a 45-degree bowing or fingering indication above it. The sixth measure is a half note chord (F4, Bb4) with a 22-degree bowing or fingering indication above it. The seventh measure is a half note chord (F4, Bb4) with a 45-degree bowing or fingering indication above it. The eighth measure is a half note chord (F4, Bb4) with a 22-degree bowing or fingering indication above it. The system ends with a double bar line and a repeat sign.

Third System: The first measure is a half note chord (F4, Bb4) with a square box above it. The second measure is a half note chord (F4, Bb4). The third measure is a half note chord (F4, Bb4) with a 45-degree bowing or fingering indication above it. The fourth measure is a half note chord (F4, Bb4) with a 22-degree bowing or fingering indication above it. The fifth measure is a half note chord (F4, Bb4) with a 45-degree bowing or fingering indication above it. The sixth measure is a half note chord (F4, Bb4) with a 22-degree bowing or fingering indication above it. The seventh measure is a half note chord (F4, Bb4) with a 45-degree bowing or fingering indication above it. The eighth measure is a half note chord (F4, Bb4) with a 22-degree bowing or fingering indication above it. The system ends with a double bar line and a repeat sign.

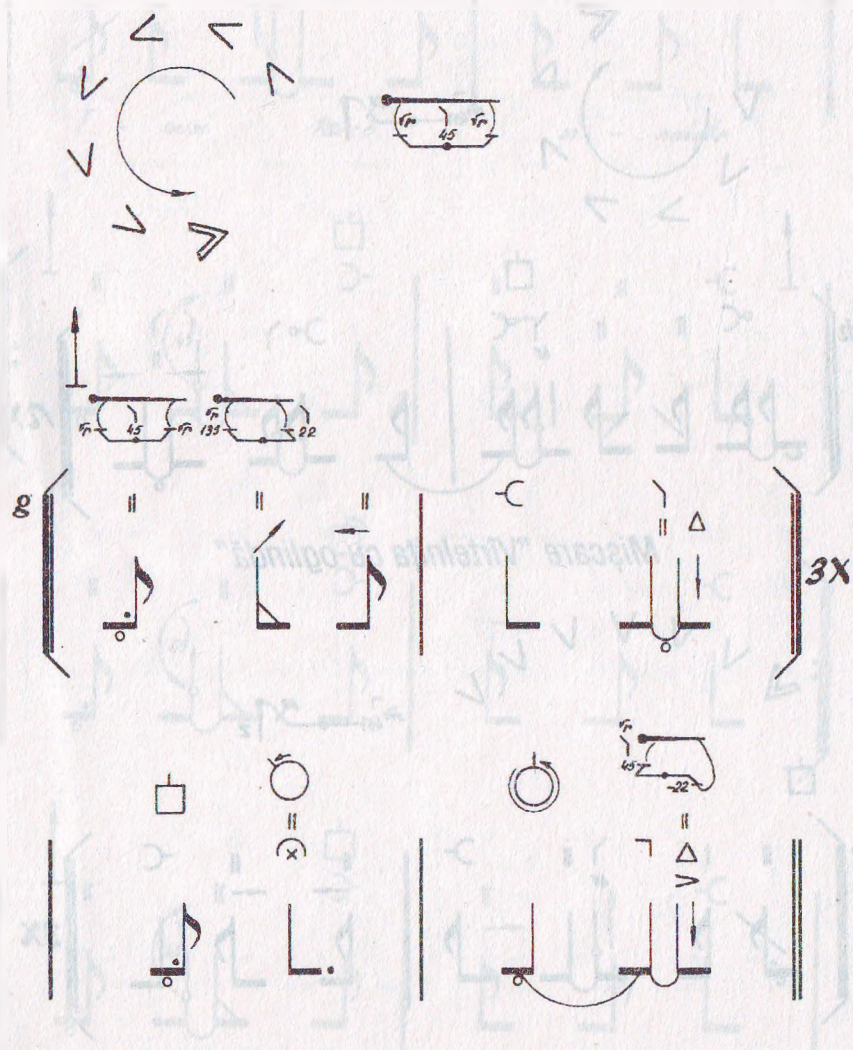
Lyrics: The lyrics are written below the staff, aligned with the measures. They are: "I - auzi" (I hear), "teicō" (teicō), "și - nainte" (and - ahead), and "3X" (three times).

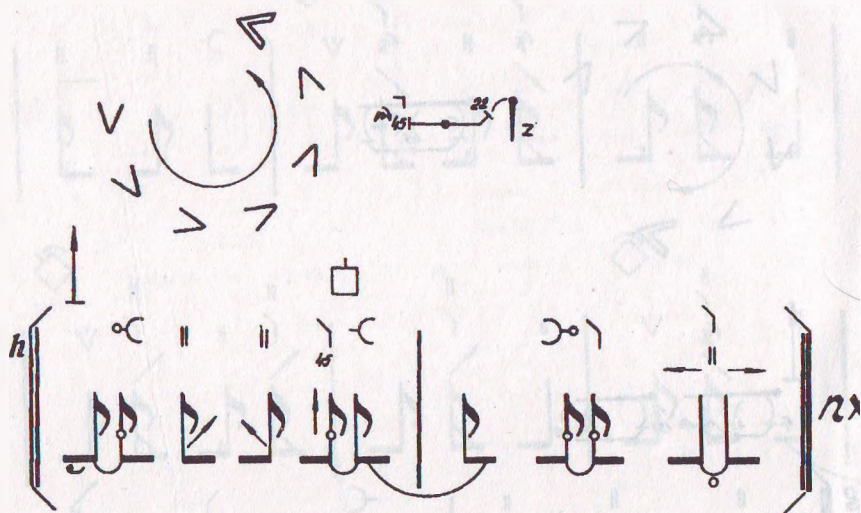
I - auzi una
I - auzi două
I - auzi trei și surp - acuma

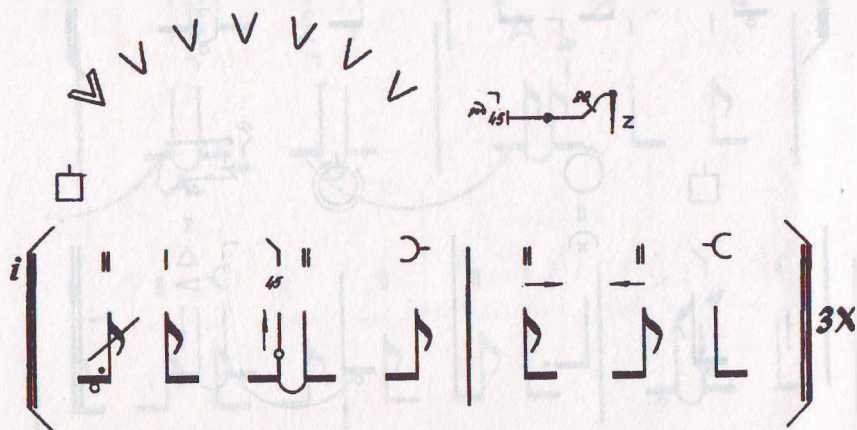
Mișcare "A lui Stan"

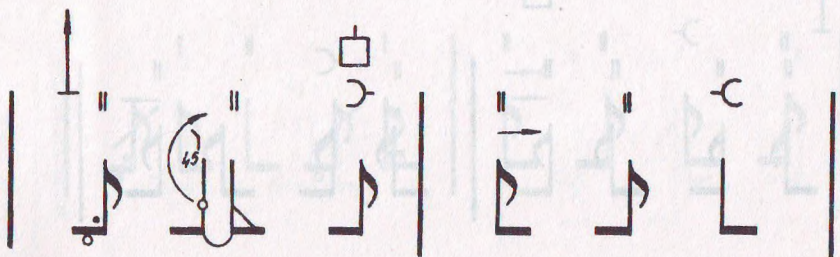
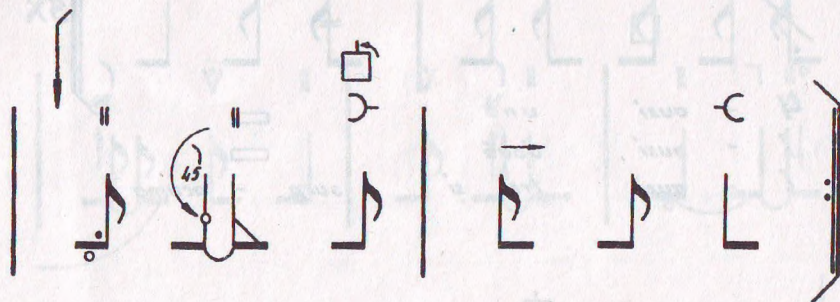
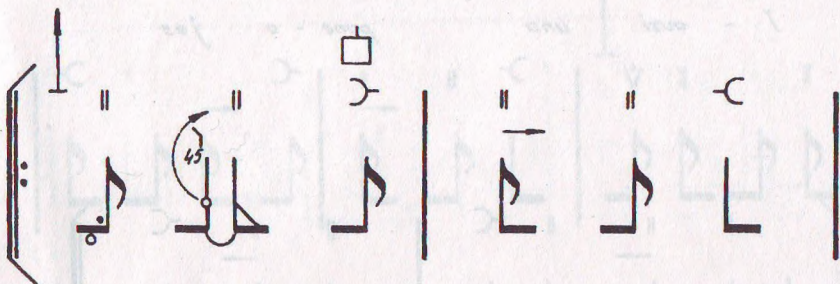
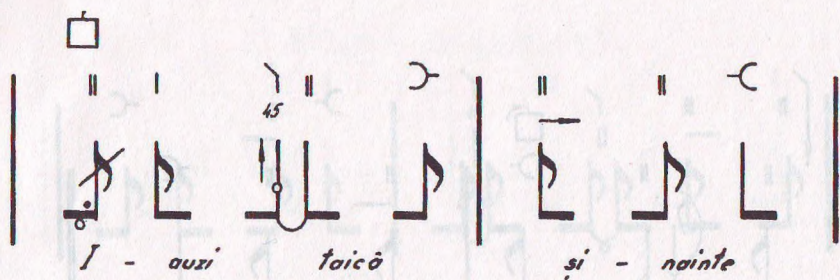

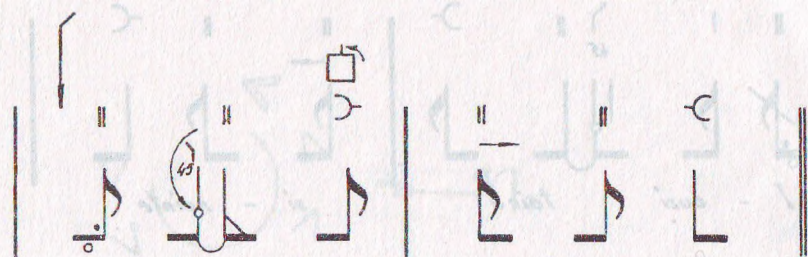
Mișcare "Dobrunul"

Mișcare "Vîrtelnița cu oglindă"

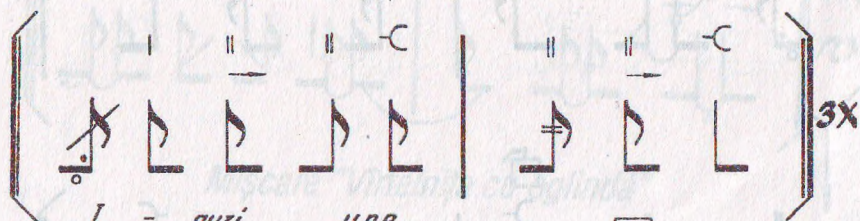

I - auzi una

pune - o jos

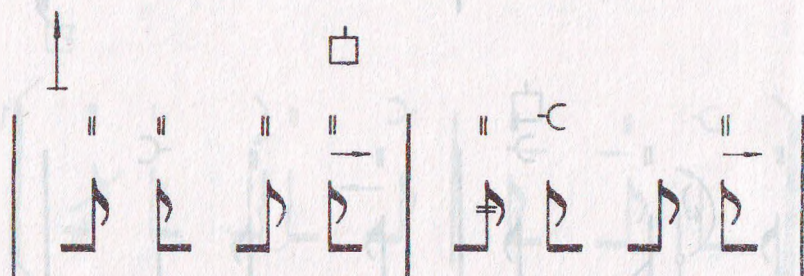

I - auzi una

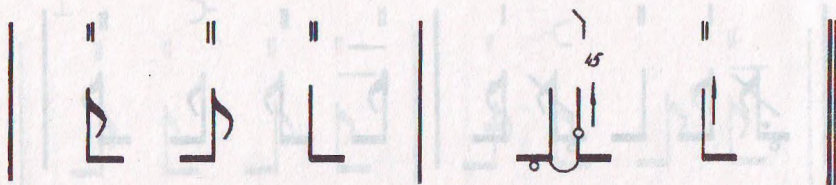
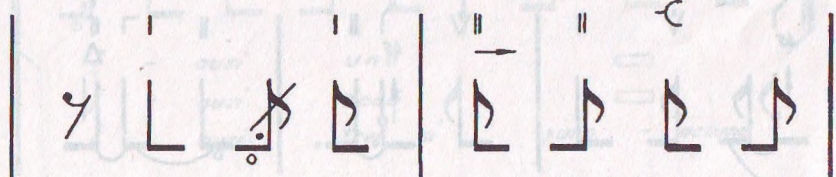
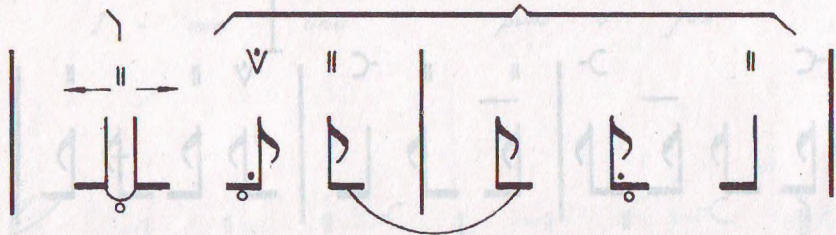
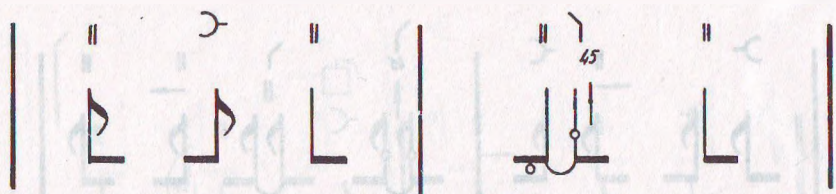
I - auzi două

I - auzi trei și

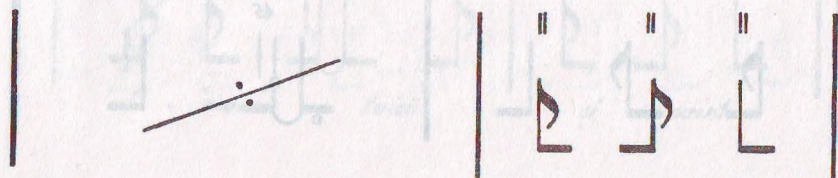
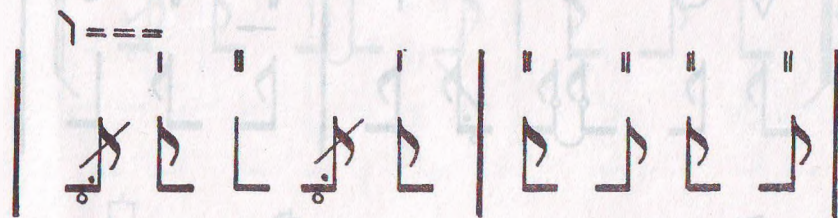
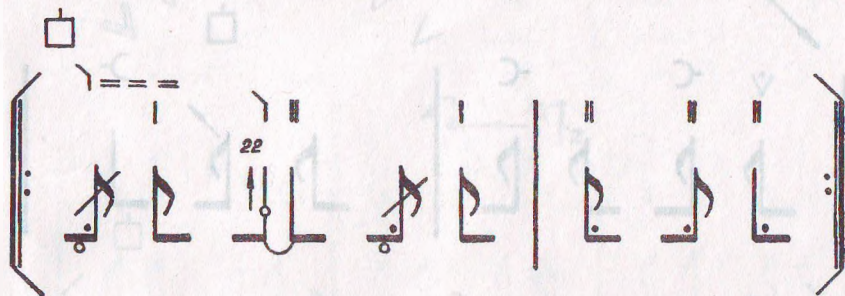
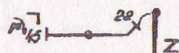
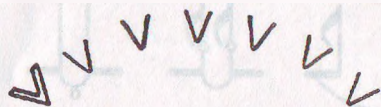
surp - acuma

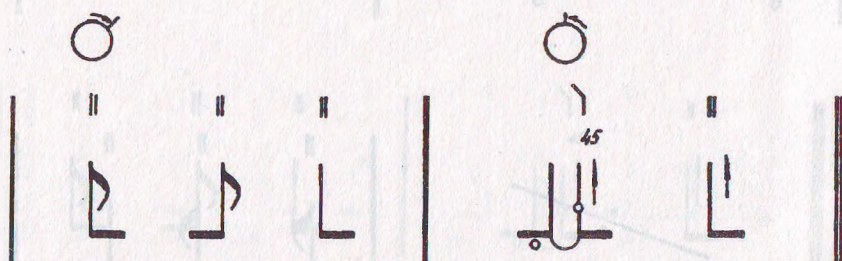
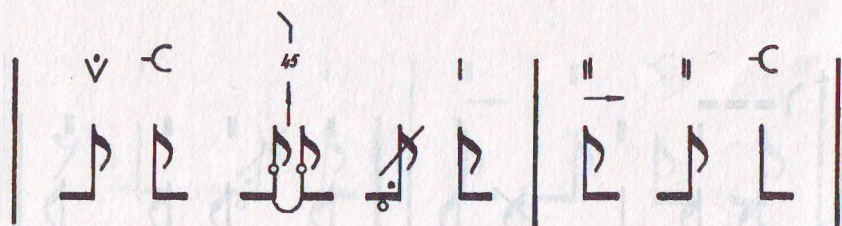
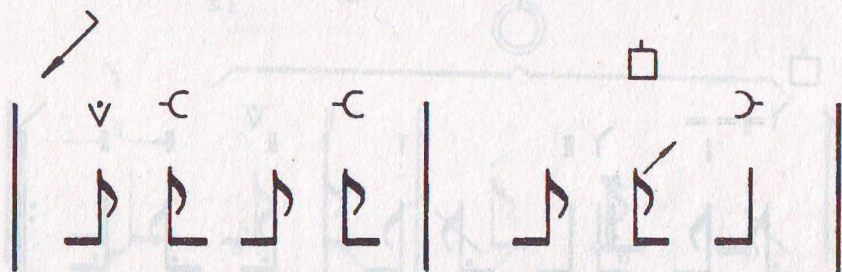
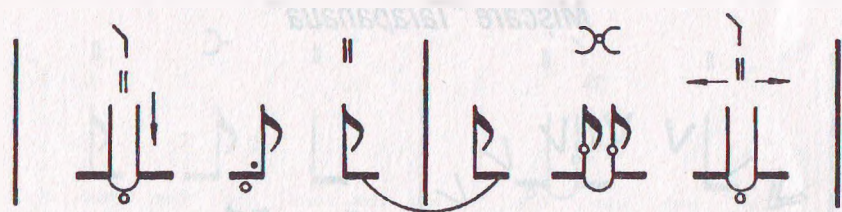

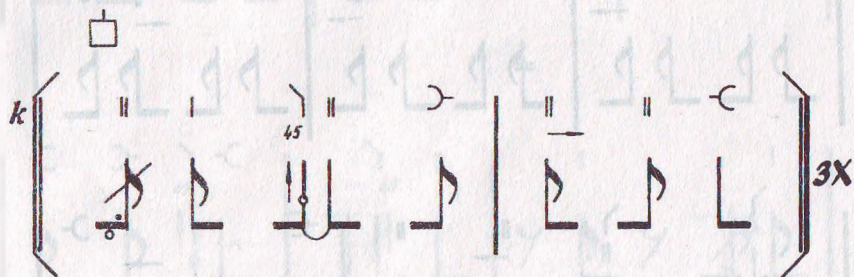
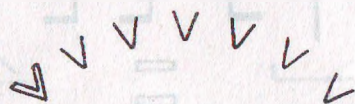

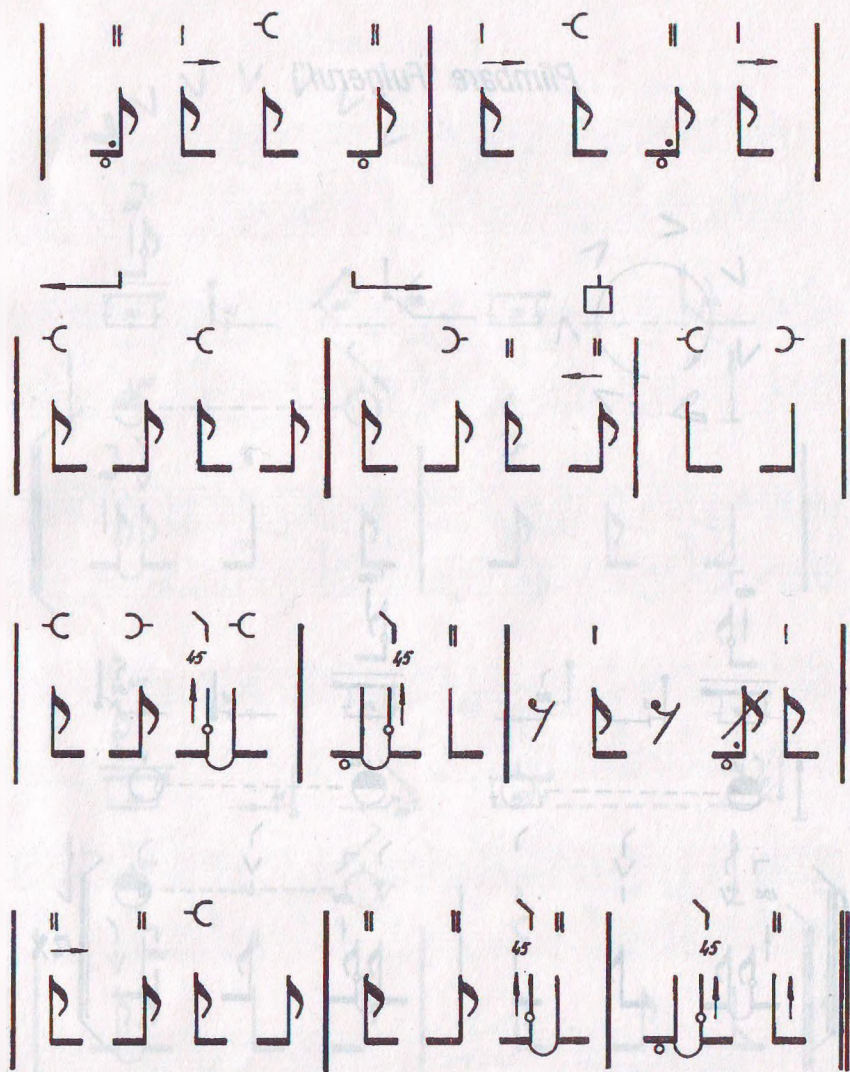
Mișcare "Tarapanaua"

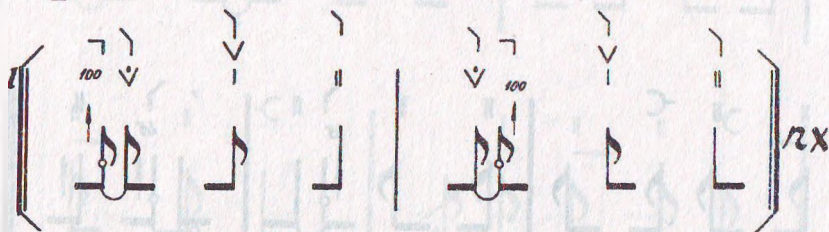
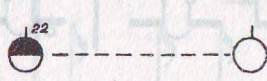
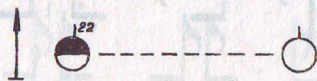
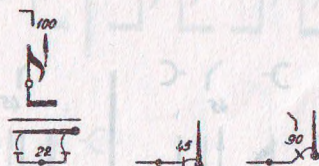
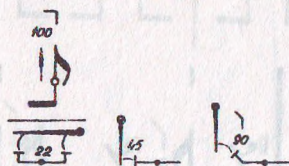
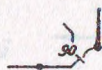
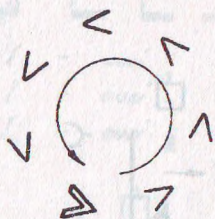

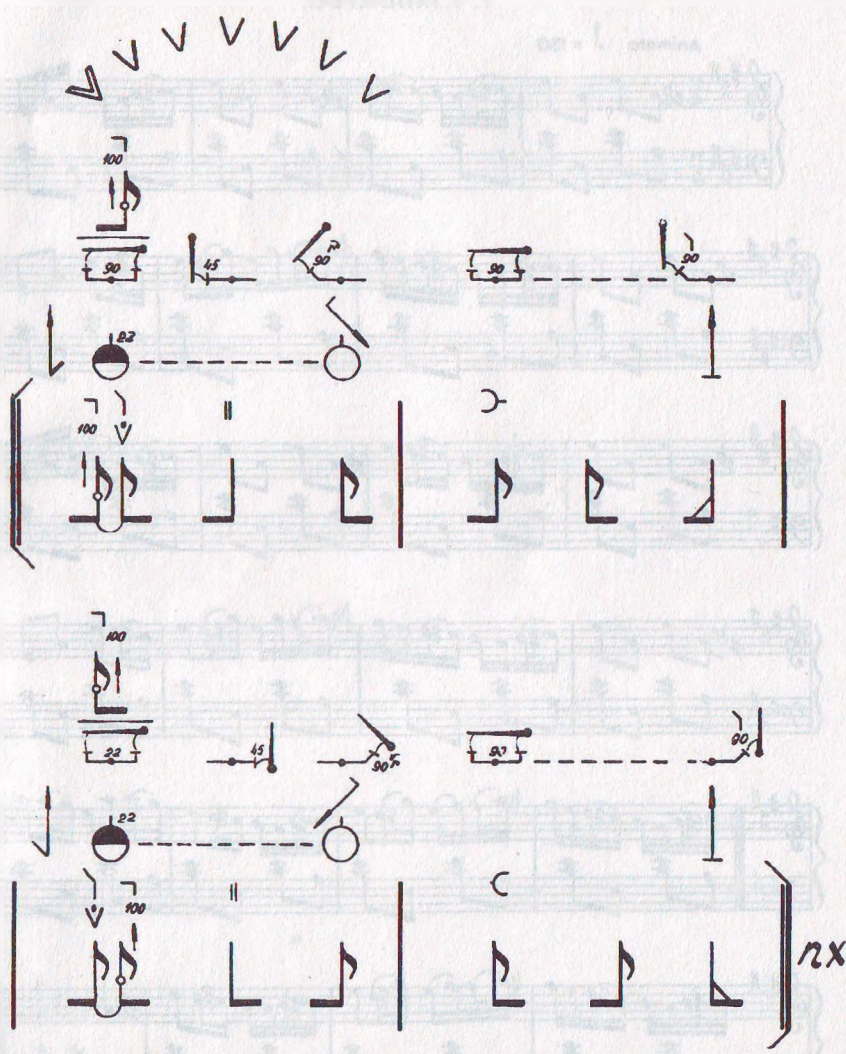
Mișcare "Cuibul"

Plimbare "Fulgerul"

CĂLUȘU

I. Plimbarea

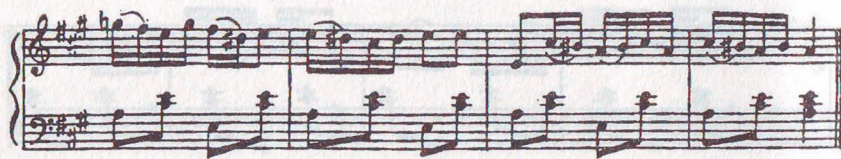
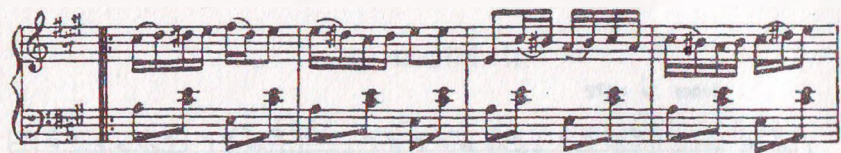
Animato $\text{♩} = 130$

The musical score is written for piano in 2/4 time, featuring a key signature of one sharp (F#). It consists of six systems of two staves each. The right hand plays a melodic line with eighth and sixteenth notes, while the left hand provides a rhythmic accompaniment with chords and single notes. The tempo is marked 'Animato' with a quarter note equal to 130 beats per minute. The score is printed in red ink on aged paper.

II. Miscarea

Vivace $\text{♩} = 172$

The musical score is written for piano and consists of six systems. Each system contains a treble staff and a bass staff. The key signature is one sharp (F#). The time signature is 2/4. The tempo is marked 'Vivace' with a metronome marking of 172 beats per minute. The melody in the treble staff is composed of eighth notes, often grouped in pairs or fours with slurs. The bass staff provides a steady accompaniment, primarily using eighth notes and chords. The overall texture is light and rhythmic.

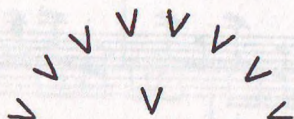
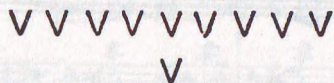

III. Plimbarea Fulgeru

Vivoce ♩ = 164

The musical score is written for piano and voice. It consists of six systems of staves. The first system includes the tempo and time signature markings. The music is in 2/4 time with a key signature of one sharp (F#). The piano part features a steady eighth-note accompaniment in the right hand and a more active bass line in the left hand. The voice part, indicated by the 'Vivoce' marking, consists of a melodic line with various ornaments and slurs. The score includes repeat signs and first/second endings at the end of the piece.

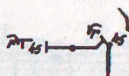
Călușeriu de pe câmpie

Localitatea: RUSU DE SUS
Județul: Bistrița-Năsăud

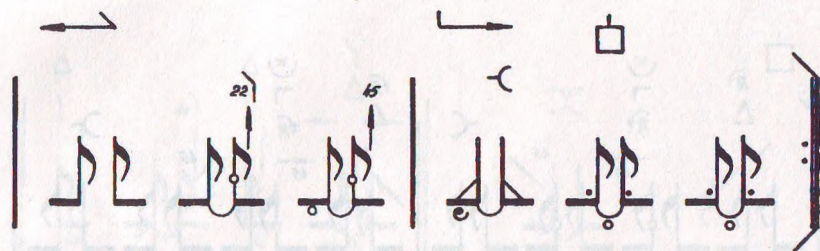
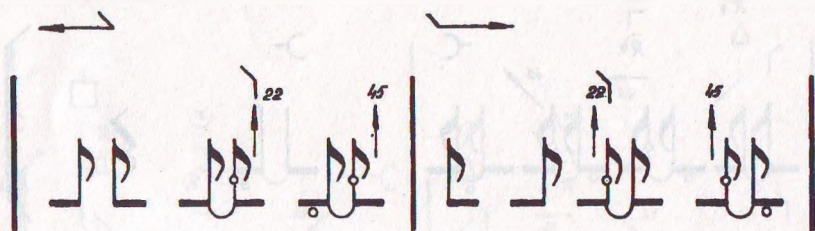
Informator:
Vasile Moruțan

Data culegerii: 19 decembrie 1952
Particularități: înaintea fiecărei figuri se execută o "Preumblată"

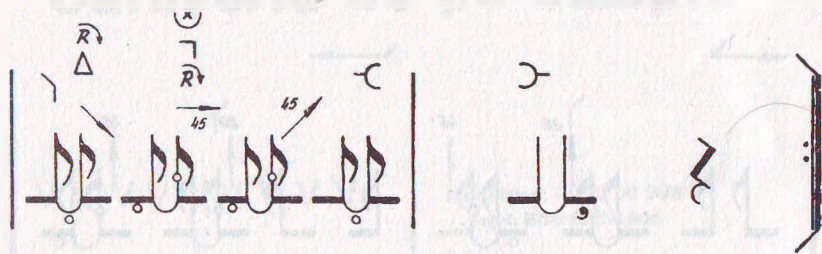
"Preumblata"

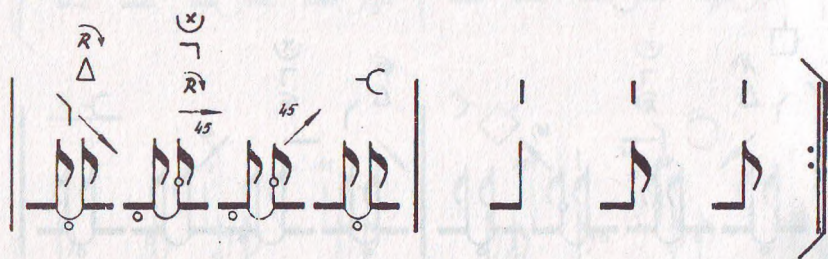
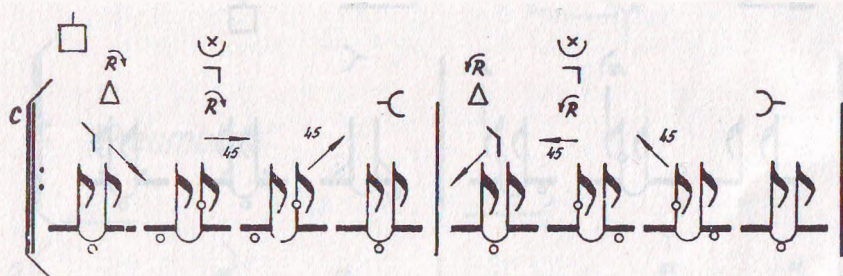

"Dreptul cu stîngul"

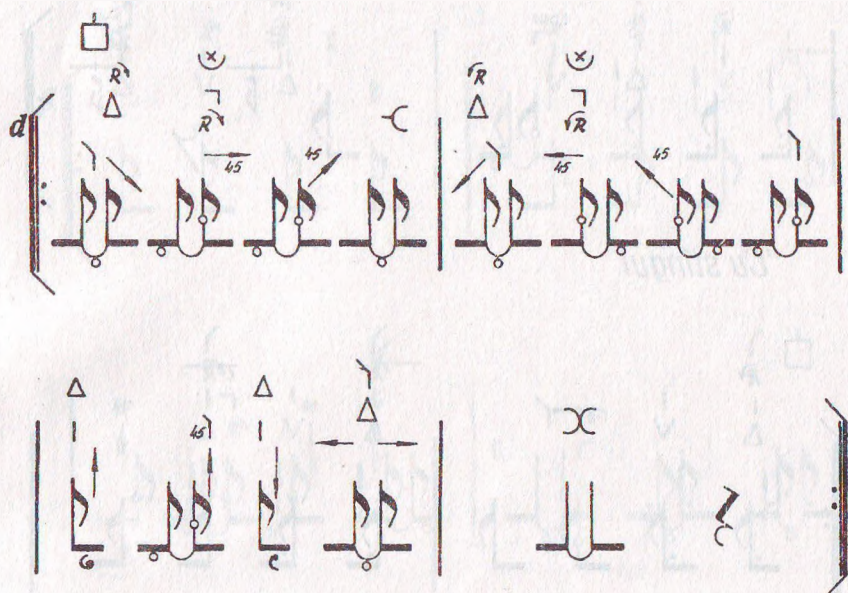

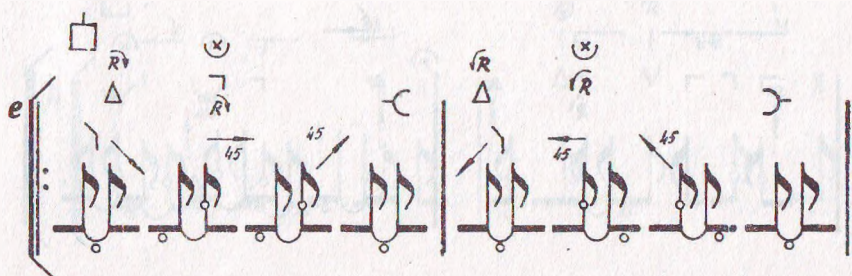
"Bătuta cu stîngul"

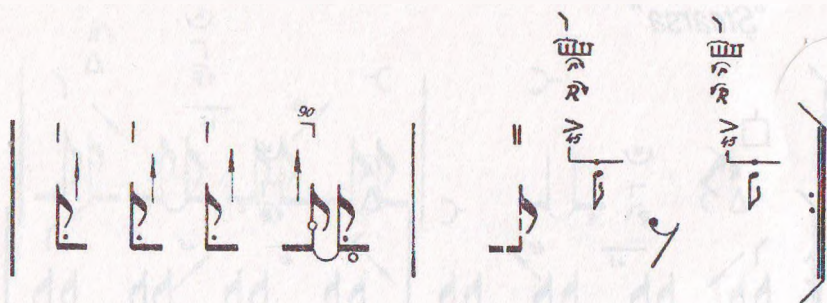

"Ștearsa"

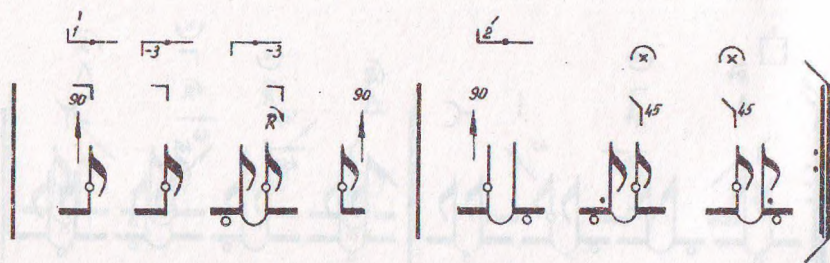
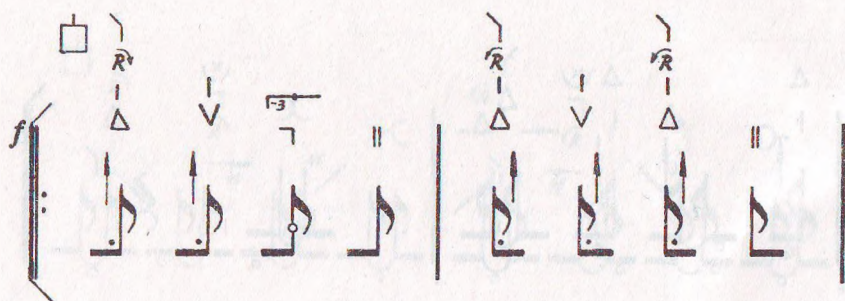

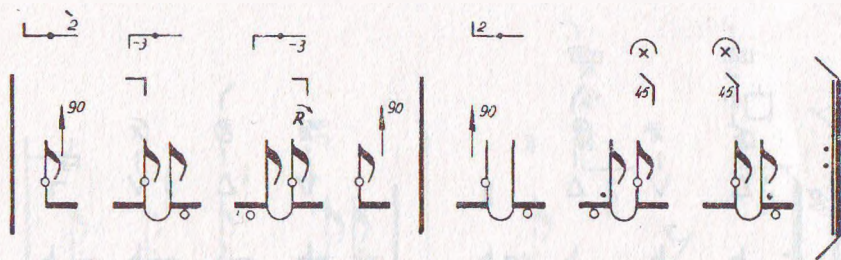
"Mustața"

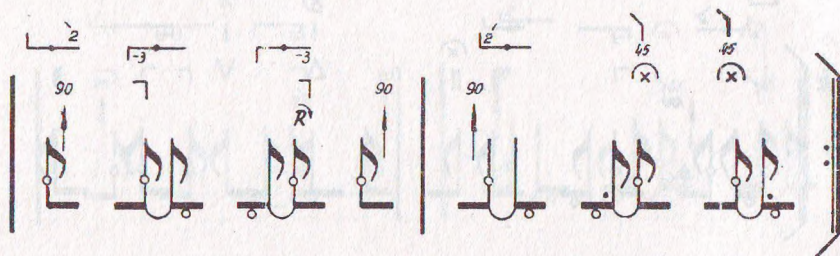
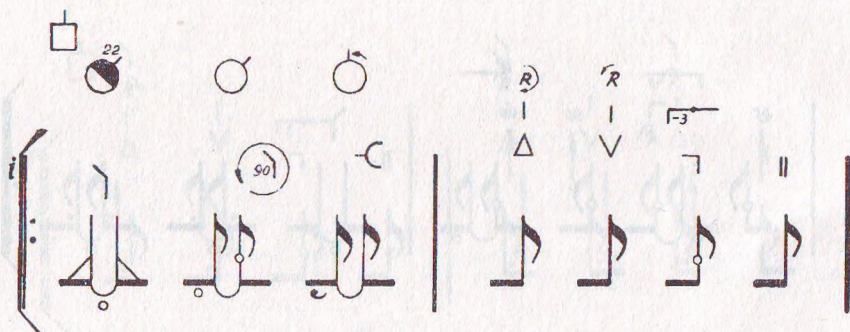

"Cu stîngul"

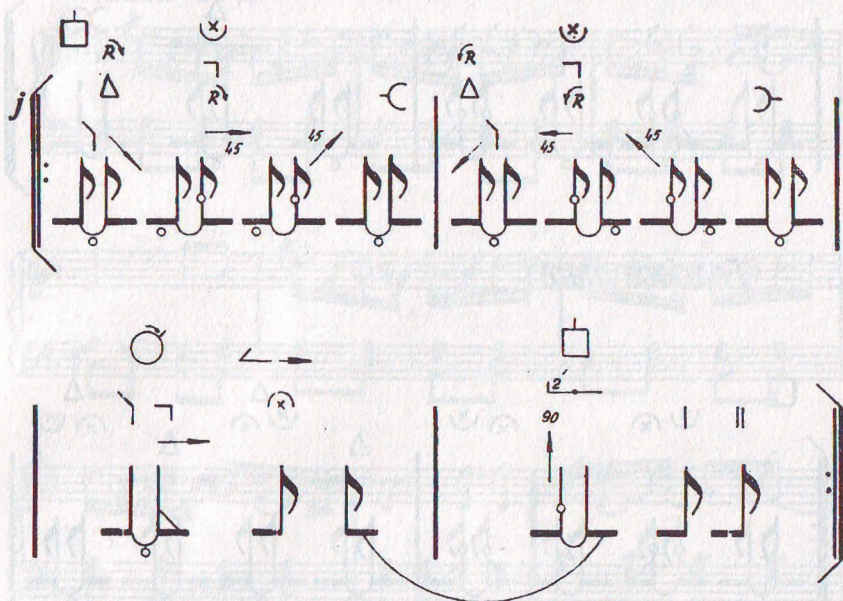

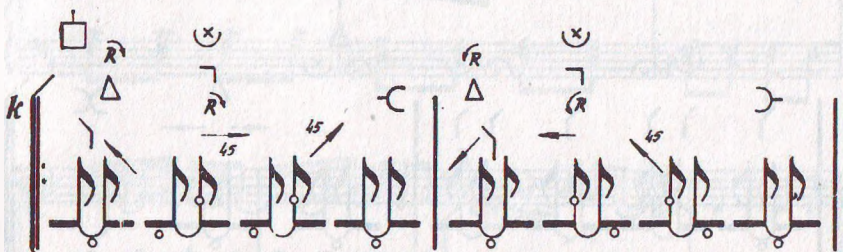
"Săritura"

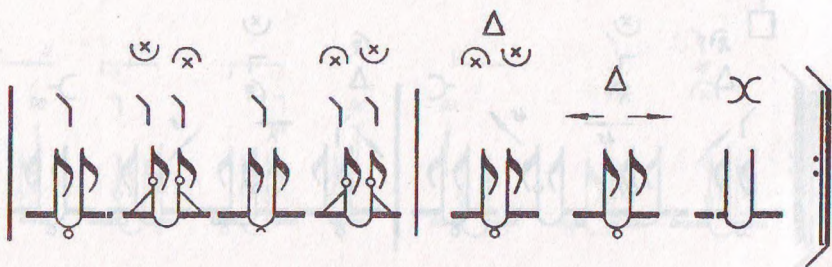
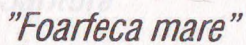

"Genunchii"

"Foarfeca mică"

CĂLUȘERIU

Sostenuto $\text{♩} = 76$

The musical score is written for piano and consists of five systems. Each system has a treble and bass staff joined by a brace. The key signature is one flat (B-flat), and the time signature is 2/4. The tempo is marked 'Sostenuto' with a quarter note equal to 76 beats per minute. The melody is primarily in the treble staff, featuring eighth and sixteenth notes, often with grace notes. The bass staff provides a steady accompaniment of chords, mostly dyads or triads, with some octaves. The piece concludes with a double bar line at the end of the fifth system.

MELODII DE JOC

(Călușărești)

LĂSTUNU

Animato J. 128

The musical score is written for piano in G major (one sharp) and 2/4 time. It consists of five systems of two staves each. The first system is marked 'A' and the second system is marked 'B'. The third system contains two first endings, labeled '1.' and '2.'. The fourth and fifth systems feature trills (marked with a 'w' symbol) in the right hand. The piece concludes with a double bar line and repeat dots at the end of the fifth system.

HORA DIN CĂLUȘ

Allegro J. 132

The musical score is presented in five systems, each consisting of a treble and bass staff. The key signature is one sharp (F#), and the time signature is 2/4. The tempo is marked 'Allegro'. The piece is identified as 'J. 132'. The notation includes various musical symbols such as notes, rests, and accidentals.

TĂRĂȘELU

Allegro J. = 140

A

COCHINEASCA

Prestissimo J. 208

The musical score is written for piano and consists of five systems of music. Each system contains a treble staff and a bass staff. The time signature is 2/4. The key signature has one sharp (F#). The first system is marked 'A' and the second system is marked 'B'. The score includes various musical notations such as notes, rests, and dynamic markings like 'mv'. The piece concludes with a double bar line and a first ending (1.) and a second ending (2.).

HORA-N BĂTĂI

Presto ♩ = 184

The musical score is written for piano on a grand staff (treble and bass clefs). It consists of five systems of music. The first system is marked 'A' and includes a trill. The second system continues the melody. The third system has a first ending (1.) and a second ending (2.) leading to a section marked 'B', which also includes a trill. The fourth system continues the melody with trills. The fifth system has a first ending (1.) and a second ending (2.) that concludes the piece with a final chord. The key signature has two sharps (F# and C#).

AMPLOIETUL

Allegro assai $\text{♩} = 144$

The musical score is written for piano in 2/4 time. It consists of five systems of staves. The first system is marked with a circled 'A' and contains two measures. The second system contains two measures. The third system is marked with a circled 'B' and contains two measures, with the first measure divided into two parts labeled 'I' and 'II'. The fourth system contains two measures. The fifth system contains two measures, with the first measure divided into two parts labeled 'I' and 'II'. The notation includes various musical symbols such as treble and bass clefs, a key signature of one sharp (F#), and various note values and rests.

BĂLUȚA CA LA PĂDUREȚI

Vivace ♩-100

①

The musical score is written for piano in 3/4 time, marked 'Vivace' with a tempo of 100 beats per minute. It consists of five systems of two staves each (treble and bass clef). The key signature has one flat (B-flat). The first system begins with a circled '1' and a key signature change to one flat. The second system ends with a circled '3' under a triplet of eighth notes in the right hand. The third system is divided into two parts, 'I' and 'II', with a circled '6' at the start of the second part. The fourth system contains a key signature change to two flats (B-flat and E-flat) in the first measure. The fifth system also contains a key signature change to two flats and is divided into two parts, 'I' and 'II'. The notation includes various musical symbols such as slurs, accents, and dynamic markings.

Coregrafi din țară

Iubitori și cunoscători ai jocului tradițional românesc - profesori, culegători, coregrafi - care au adus pe scenă perle de dans venindu-ne din genuni de istorie și păstrate pentru binele spiritualității noastre, parte a obiceiurilor nînse de pulberea anilor și care dăinuiesc peste vreme, înseninându-ne viața, s-au dovedit:

Vasile Andriescu; Constantin Anduță; Emil Antohi; Ioan Apolzan; Ion Auroaica; Gheorghe Baciui; Marin Badea; Lică Baltă; Marin Barbu; Vladimir Bedea; Petre Bodeuț; Ioan Boldea-Velișcu; Corneliu Octavian Botoș; Iacob Brummer; Valeriu Buciu; Andrei Bucșan; Vasile Bucur; Tamara Cap; Floria Capsali; Stelian Cebucescu; Gheorghe Cholevas; Iuliana Ciocan; Aurică Ciornei; Ciprian Cipu; Onel Constantin; Maria Constantinescu; Petre Corpadi; Constantin Costea; Ion Cristian; Lucreția Cristoloveanu; Florea Crișu; Iacob Dance; Tiberiu Danciu; Alexandru Dobrescu; Marin Dobriță; Leontina Dorca; Nichita Dragomira; Mitiță Dumitrescu; Ilie Dumitru; Dumitru Emilian; Nicolae Ene; Elisaveta Farcașiu; Vera Făcăianu; Nicolae Fulga; Gavrilă Ghiur; Anca Giurchescu; Nicolae Goga; Veronica Hânghianu; Ion Horujenco; Gheorghe V. Ilașcu; Bebe Ionescu; Nicoleta Ispirescu; Mircea Ivănescu; Roman Jora; Gheorghe Kelemen; Kozák Albert; Lőrincz Lajos; Andrei Lungeanu; Ioan Macrea; Iulian Malea; Ionel Marcu; Stelian Martin; Ion Mihai; Nicolae Mija; Miklos Antal; Ioan Motoc; Spiridon Movilă; Ioan Munteanu; Viorel Nistor; Cătălin Oancea; Dorin Oancea; Mircea Ocoș; Nicolae Pârvu; Natalia Petreanu; Ion Polexe; Ion Popa-Stere; Dumitru Popescu-Jumătate; Gheorghe Popescu-Județ; Ion Popescu; Ioan Pumnea; Traian Rapiță; Mureș Rădășanu; Cezar Rădulescu; Gheorghe Rotariu; Mihai Runcan; Gheorghe Sfârlogea; Ioan Simionca; Leonte Socaciu; Constantin Stancu; Tudorel Stănescu; Marian Stănoiu; Marin Stârcu; Ilie Stelian; Octavian Stroia; Ion Surdu; Mișu Surdu; Gheorghe Ștefan, Valeriu Tarbă; Gheorghe Teodorciuc; Sever Tita; Theodor Vasilescu; Viorel Vatamaniuc, Ioan Corneliu Vasiliu; Florea Vladimirescu; Dorin Vizitiu; Petre Vlase; Gheorghe Zaharescu; Sigismund Zaifeld; Ion Zăpucioiu.

CUPRINS

	Pag.
Prefață - Mihai Pop	5
Preface	7
Préface	8
Tiberiu Alexandru: Jocul călușarilor	9
Călușul	10
Dumitru Anghel: Din tainele Călușului	11
C. Argatu Argeșanu: Adevărata bogăție	13
Gheorghe Baci: Călușarii	14
Gheorghe Baci, Gheorghe Popescu-Județ: Jocul călușarilor	15
Ovidiu Bârlea: Dansul popular, specificul lui între celelalte arte	17
Damaschin Bojincă: Jocul colisalilor romani	19
Harry Brauner: Preludiu călușăresc	20
Andrei Bucșan: Răspândirea și repertoriile ocaziilor de joc	23
Teodor T. Burada: Călușerii	30
Dimitrie Cantemir: Călușarii	31
Maria Cioară Bâtcă; Vlad Bâtcă: Obiceiurile de vară	32
Constantin Costea: Jocuri feciorești din Ardeal	34
Ion Cruceană: Incantație pentru călușar	35
Călușul (Dicționarul Enciclopedic Român)	36
Dozsa Daniil: Oșteni de-ai lui Mihai-Vodă - Călușerii	37
Nicolae Iorga: Istoria românilor prin călători; Călușul - Caracter religios	39
N. Jula; V. Mănăstireaanu: Călușarii și irozii	41
Costea Marinoiu: La horă în sat	42
Julian Model: Permanența Călușului argeșean	43
Dimitrie C. Olănescu: Călușarii	46
Horia Barbu Oprișan: Călușarii	50
Tudor Pamfile: Sărbătoarea Rusaliilor - Călușarii	51
Tache Papahagi: Aruguciarii	57
Zenovie Păun; Florin Anghel: Călușarii "Hălăi-șa!"	58

Augustin Z.N. Pop: Călușul, vechi joc hărbătesc	60
Mihai Pop: Rosturile Călușului	61
Gheorghe Popescu-Județ: Călușul în Oltenia	64
Călușul	66
C. Rădulescu-Codin: Călușarii	67
I. Heliade Rădulescu: Jocul călușarilor	7
George Sbârcea: Călușul și tradițiile sale	73
Ion Segărceanu: Obiceiuri mereu tinere	74
Th. D. Speranția: Miorița și călușarii - urme de la daci	76
Constantin Stancu-Pitești: Călușul - datină mitologică complexă	85
George Stoica; Rada Ilie: Manifestări etnografic-folclorice contemporane	90
Ina Străuț: Sus, Călușul, pân'ce poți!	92
Franz Joseph Sulzer: Călușarii - rămășiță a colisalilor	93
Lazăr Șăineanu: Călușarii și Rusaliile	94
Ion Vuia: Originea jocului de călușari	96
Romulus Vulcănescu: Călușarii și cultul solar	128
Măștile de călușari	134
Bibliografie	139
Călușu din Pădureți-Argeș (transcriere coregrafică)	144
Călușu din Pădureți-Argeș (partituri muzicale)	176
Călușeriu de pe câmpie, Rusu de Sus, Bistrița-Năsăud (transcriere coregrafică)	180
Călușeriu de pe câmpie, Rusu de Sus, Bistrița-Năsăud (partitură muzicală)	189
Melodii de joc (Călușărești)	190
- Lăstunu	191
- Hora din Căluș	192
- Tărășelu	193
- Cochineasca	194
- Hora-n băți	195
- Amplioiețul	196
- Băluța ca la Pădureți	197
Coregrafi din țară	198

**Corectura: prof. Constantin Cârstoiu;
prof. Traian Ciuculescu**

De același autor:

- **JOCURI POPULARE ARGESENE** - Casa creației populare a județului Argeș, 1970;
- **SOARELE SI LUNA**, Editura Litera, București, 1979;
- **DORNA DORULUI**, Editura Litera, București, 1983;
- **INTERPREȚI ÎNDRĂGITI AI MUZICII POPULARE ROMÂNEȘTI**
- dicționar, Editura "Tip-Naste", Pitești, 1995.

Consilier editorial: <i>Dan Rotaru</i>
Format: 16 / 61 x 86 cm Apărut: 1997
Tiparul executat la : S.C. "TIPARG" S.A. Pitești - Tel.: 048/62.51.50
I.S.B.N.: 973 - 97872 - 6 - 6

